

**DIE VERBAND TUSSEN 'N KIND SE TEMPERAMENT,
AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING**

Karin Barkema

**Proefskrif ingelewer vir die graad van Doktor in die Wysbegeerte
aan die Universiteit van Stellenbosch**

Promotor: Dr. J.W. v.S. Wait

Maart 1990

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat, my eie oorspronklike werk is wat nog nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige ander Universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê is nie.

.....

Handtekening

.....

Datum

SAMEVATTING

'n Omvattende studie van die literatuur het getoon dat daar tot op hede nog baie min navorsing oor die temperament van kinders in die middelkinderjare gedoen is. Min navorsingsbevindings oor 'n moontlike verband tussen temperament, gesinsfunksionering en 'n kind se aanpassing tydens die middelkinderjare is beskikbaar. Verdere navorsing op hierdie gebied is aanbeveel sodat die psigodinamika van 'n kind met aanpassingsprobleme beter verstaan kan word en met inagneming van sy/haar temperament en gesinsfunksionering interpreteer kan word.

Om die bogenoemde leemtes aan te spreek, is 'n ondersoek volgens die geval-kontrole-ontwerp geloods wat die volgende doelstellings gehad het: (1) die bepaling van korrelasies tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering en (2) die bepaling van verskille tussen 'n groep kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (Groep 1) en 'n groep kinders wat nie dergelike probleme lewer nie (Groep 2) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering.

Die volgende meetmiddels is gebruik, naamlik die "Middle-Childhood Temperament Questionnaire" die "Child Behavior Checklist", die "McMaster Family Assessment Device", die "Marital Satisfaction Questionnaire" en die "Child Rearing Attitude Scale".

Resultate het daarop gedui dat daar binne groepsverband beduidende korrelasies vir sekere dimensies van temperament, gedragsprobleme, sosiale vaardigheid, gesinsveranderlikes en huwelikstevredenheid gevind is. Hoewel statisties beduidend, was sommige van die korrelasies redelik laag. Geen beduidende korrelasies kon binne groepe tussen dimensies van temperament en ouerskapstyle aangetoon word nie.

Die kinders van Groep 1 het ten opsigte van sekere dimensies van temperament, gedragsprobleme en sosiale vaardigheid beduidend van Groep 2 verskil. Geen beduidende verskille kon ten opsigte van gesinsveranderlikes, huwelikstevredenheid en ouerskapstyle tussen die twee groepe gevind word nie.

Die gevolgtrekking is gemaak dat die kind se temperament in interaksie met gesinsveranderlikes beslis in berekening gebring moet word om 'n kind se ontwikkeling en aanpassing te verstaan en psigodinamies te interpreteer.

ABSTRACT

A comprehensive survey of the literature has shown that very little research has been done on the temperament of children in their middle childhood. Few research findings are available on possible connection between temperament, the functioning of the family and the child's adjustment in middle childhood. Further research in this field together with cognizance of his/her temperament and family functioning, is therefore necessary to more comprehensively understand and interpret the psychodynamics of a child with adjustment problems.

In order to address the above deficiencies, research was done on a case-control basis with the following aims: (1) the determination of correlations between dimensions of temperament in middle childhood and a child's (a) adjustment and (b) family functioning and (2) the determination of differences between a group of children who have behavioral and/or emotional problems (Group 1) and a group of children who do not have such problems (Group 2) with regard to (a) dimensions of temperament, (b) adjustment and (c) family functioning.

The means of evaluation consisted of the "Middle Childhood Temperament Questionnaire", "Child Behavior Checklist", "McMaster Family Assessment Device", "Marital Satisfaction Questionnaire" and "Child Rearing Attitude Scale".

Results indicated significant within group-correlations between certain dimensions of temperament, behaviour problems, social competence, family variables and marital satisfaction. Some of the correlations were, although statistically significant, rather weak. No significant within group-correlations were found between dimensions of temperament and parenting styles.

Children of Group 1 differed significantly from the children of Group 2 with regard to certain dimensions of temperament, behaviour problems and social competence. No significant diffe-

rences were found between the two groups for family variables, marital satisfaction and parenting styles.

It was concluded that the childs' temperament in interaction with family variables, must be taken into account to understand and interpret the childs' development and adjustment psychodynamically.

OPSOMMING

'n Omvattende studie van die literatuur het getoon dat daar tot op hede nog baie min navorsing oor die temperament van kinders in die middelkinderjare gedoen is. Geen temperamentstudies vir hierdie ouderdomsgroep in Suid-Afrikaanse omstandighede kon in die literatuur gevind word nie. 'n Eenvormige "moeilike" temperamentsprofiel wat sou kon help om kinders wat die risiko loop om aanpassingsprobleme te ontwikkel, te identifiseer, is nog nie vir hierdie ouderdomsgroep bepaal nie.

Die literatuur dui daarop dat aanpassingsprobleme by 'n kind meestal verband hou met 'n interaksieproses tussen dimensies van 'n kind se temperament en aspekte van die gesin se funksionering. Min navorsingsbevindings oor 'n moontlike verband tussen temperament, gesinsfunksionering en 'n kind se aanpassing tydens die middelkinderjare is beskikbaar. Verdere navorsing op hierdie gebied word aanbeveel sodat die psigodinamika van 'n kind met aanpassingsprobleme beter verstaan kan word en met inagneming van sy/haar temperament en gesinsfunksionering interpretêr kan word.

Om die bogenoemde leemtes aan te spreek, is 'n ondersoek volgens die geval-kontrole-ontwerp geloods wat die volgende doelstellings gehad het: (1) die bepaling van die verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering en (2) die bepaling van verskille tussen 'n groep kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (psigiatrisie pasiënte, Groep 1) en 'n groep kinders wat nie dergelike probleme lewer nie (skoolkinders, Groep 2) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering.

Die eerste doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer: (1) dimensies van 'n "moeilike" temperament soos 'n negatiewe gemoedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksie.

sies, onvoorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak sal 'n positiewe korrelasie met die kind se wanaanpassing in terme van internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en gebrekkige sosiale vaardighede toon; (2) dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met oneffektiewe gesinsfunksies ten opsigte van probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole en algemene gesinsfunksionering toon; (3) dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n negatiewe korrelasie met huwelikstevredenheid toon; (4) dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met 'n beperkende ouerskapstyl toon.

Die tweede doelstelling is soos volg geoperasionaliseer: (5) kinders van Groep 1 sal deur die moeders beskryf word as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 toon; (6) Groep 1 se aanpassing, soos deur die "Child Behavior Checklist" (CBCL) gemeet is, sal meer patologies as dié van Groep 2 wees; (7) Groep 1 se gesinne sal meer probleme ten opsigte van gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind; (8) Groep 1 se ouers sal minder tevrede met hul huwelike wees as wat die ouers van Groep 2 sal wees en (9) kinders in Groep 1 sal aan 'n meer beperkende ouerskapstyl in vergelyking met kinders van Groep 2, blootgestel wees.

Die ondersoek het twee groepe afgepaarde kinders van 8 tot 12 jaar betrek. Vir die doel van die bespreking word daar na die groep kinders wat uit 'n psigiatriese populasie geselekteer is as Groep 1 verwys en na die groep kinders wat uit 'n skoolpopulasie geselekteer is, as Groep 2 verwys. Groep 1 het 76 kinders (49 seuns en 27 dogters) en Groep 2 het 152 kinders (98 seuns en 54 dogters) betrek. Die uitsluitingskriteria was die volgende:

- (1) Jonger as 8 jaar en ouer as 12 jaar.
- (2) Van nie-blanke afkoms.
- (3) Nie Afrikaans- en/of Engelssprekend nie.

- (4) Verstandelik gestrem (geen kind in 'n aanpassingsklas, spesiale skool of 'n kind wat reeds meer as een keer gedruip het, is by die projek betrek nie).
- (5) Geskeide ouers (geen kind wat nie by beide biologiese ouers gewoon het, is ingesluit nie).
- (6) Aan 'n ernstige fisieke siekte of chroniese siekte gely het of 'n fisieke gestremdheid gehad het.
- (7) Uit 'n gesin met 'n lae sosio-ekonomiese status gekom het.

Die volgende meetmiddels is gebruik:

- (1) "Middle-Childhood Temperament Questionnaire" (Hegvik, Mc Devitt & Carey, 1982) om 'n beoordeling van die subjektiese dimensies van temperament te verkry;
- (2) "Child Behavior Checklist" (Achenbach & Edelbrock, 1983) waarmee die kind se aanpassing in terme van geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedragsprobleme en sosiale vaardigheid gemeet is;
- (3) "McMaster Family Assessment Device" (Epstein, Baldwin & Bishop, 1983) wat ses gesinsfunksies en algemene gesinsfunksionering meet;
- (4) "Marital Satisfaction Questionnaire" (Lazarus, 1981) vir die bepaling van die ouers se huwelikstevredenheid;
- (5) "Child Rearing Attitude Scale" (Block, 1955) wat gebruik is om 'n beperkende of permissiewe ouerskapstyl te identifiseer.

Groep 1 se moeders het die vraelyste tydens die kind se eerste konsultasie by die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal, Bellville, ontvang om in te vul. Indien die vader nie teenwoordig was nie, het die moeder aan hom 'n kopie van die "Marital Satisfaction Questionnaire" besorg, om die vrae te

beantwoord. Vir die samestelling van Groep 2 is toestemming by die Kaapse Onderwysdepartement verkry om skoolkinders te gebruik.

Elke kind in Groep 1 is ten opsigte van ouderdom, geslag, taalgroep en sosio-ekonomiese status met twee skoolkinders afgepaar en ten opsigte van die dimensies van temperament, aanpassing en gesinsfunksionering, vergelyk.

Die vernaamste bevindings van die ondersoek kan soos volg opgesom word:

- (1) Kinders wat deur die moeders as kinders met dimensies van 'n "moeilike" temperament beoordeel is, het meer geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedragsprobleme en minder sosiale vaardighede as kinders wat nie deur die moeders as "moeilik" ten opsigte van sekere dimensies beoordeel is nie, getoon.
- (2) Kinders wat deur die moeders beskryf is as kinders
 - (a) met 'n negatiewe gemoedstemming, se gesinne het probleme met die gesinsfunksies rolle, probleemoplossing, kommunikasie en algemene gesinsfunksionering ondervind;
 - (b) wat onvoorspelbaar was, se gesinne het probleme met rolle gehad;
 - (c) wat geneig was om te onttrek, se gesinne se algemene funksionering is deur patologie gekenmerk;
 - (d) met gebrekkige deursettingsvermoë, se gesinne het ook probleme met rolle getoon.
- (3) Kinders van wie die moeder se persepsie was dat hulle gebrekkige deursettingsvermoë het, se vaders en moeders het huweliksontevredenheid uitgespreek.

- (4) Geen verband kon aangetoon word tussen kinders wat deur die moeders beskryf is as "moeilik" en 'n spesifieke ouerskapstyl nie.
- (5) Die kinders van Groep 1 is deurgaans waargeneem as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 getoon het. Groep 1 se kinders is beoordeel as kinders met 'n oorwegend negatiewe gemoedstemming, gebrekkige deursettingsvermoë, moeilike aanpasbaarheid in nuwe situasies, onvoorspelbaarheid, 'n hoë aktiwiteitsvlak, intense emosionele reaksies en laer sensoriese drempels.
- (6) Die aanpassing van die kinders in Groep 1 was deurgaans meer patologies as dié van Groep 2. Groep 1 se kinders het beduidend meer geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedragsprobleme en minder sosiale vaardighede as Groep 2 se kinders getoon. In vergelyking met Groep 2 se seuns het die seuns van Groep 1 beduidend meer sosiaal onttrek, skisoïed-angstige gedrag getoon, was onwillig om te kommunikeer, hiperaktief, depressief en aggressief. Hulle het ook meer misdadige gedrag en somatiese klagtes getoon. Groep 1 se seuns het in vergelyking met dié van Groep 2, meer skolastiese probleme ervaar, minder aan sosiale aktiwiteite deelgeneem en was sosiaal minder vaardig.
- Die dogters van Groep 1 was meer depressief, skisoïed-obsessief, sosiaal onttrekkend, hiperaktief en aggressief as Groep 2 se dogters. Hulle het ook in vergelyking met die dogters van Groep 2, meer skolastiese probleme ervaar en hulle was sosiaal minder vaardig.
- (7) Die gesinne van Groep 1 en Groep 2 het nie ten opsigte van die McMaster-gesinsfunksies van mekaar verskil nie.
- (8) Groepe 1 en 2 het nie ten opsigte van die ouers se huwelikstevredenheid verskil nie.

- (9) Daar was geen verskil tussen Groepe 1 en 2 ten opsigte van 'n verkose ouerskapstyl nie.

Sekere leemtes (byvoorbeeld die klein steekproefgrootte van Groep 1 relatief tot die groot hoeveelheid veranderlikes wat gemeet is asook vraelysprobleme ten opsigte van die meting van gesinsfunksies, huwelikstevredenheid en ouerskapstyle) het uit hierdie ondersoek geblyk. Aanbevelings is aan die hand gedoen waarvolgens bogenoemde leemtes in toekomstige navorsing op hierdie terrein oorbrug kan word.

Na aanleiding van die resultate van hierdie ondersoek is die afleiding gemaak dat die ontplooiing van 'n kind se genetiese potensiaal in temperamentstrekke gemanifesteer word. Hierdie trekke word objektief as die kind se kenmerkende gedragstyl waargeneem en dit was moontlik om hierdie trekke met behulp van die moeders se beoordeling van hul kinders se gedrag by 'n groep kinders in die middelkinderjare te meet. Die interaksieproses wat plaasvind tussen die kind se temperament en die omgewing het implikasies vir die kind se aanpassing en behoort in gedagte gehou te word wanneer 'n kind se probleme psigodinamies geïnterpreteer word. Navorsers het gespekuleer dat latere persoonlikheidsfunksionering uit hierdie basiese temperament van die kind ontwikkel.

SUMMARY

A comprehensive survey of the literature has shown that very little research has been done on the temperament of children in their middle childhood. No temperament studies for this age group with specific reference to South African circumstances could be found in the literature. No research provides a uniform "difficult" temperament profile for this age group, which could help to identify children at risk of developing adjustment problems.

The literature indicates that adjustment problems in a child are mostly related to an interaction process between the dimensions of the child's temperament and aspects of the way in which the child's family functions. Few research findings are, however, available on a possible connection between temperament, the functioning of the family and the child's adjustment in middle childhood. Further research in this field together with cognizance of his/her temperament and family functioning is therefore necessary to more comprehensively understand and interpret the psychodynamics of a child with adjustment problems.

In order to address the above deficiencies, research was done on a case-control basis with the following aims: (1) the determination of a correlation between dimensions of temperament in middle childhood and a child's (a) adjustment and (b) family functioning and (2) the determination of differences between a group of children who have behavioral and/or emotional problems (psychiatric patients, Group 1) and a group of children who do not have such problems (school children, Group 2) with regard to (a) dimensions of temperament, (b) adjustment and (c) family functioning.

The first aim comprised the following hypotheses: (1) dimensions of a "difficult" temperament, such as a negative mood, poor perseverence, intense emotional reactions, unpredictability and a high activity level would have a po-

sitive correlation with the child's maladjustment with regards to internalization, externalization, behavioural problems and poor social skills, (2) dimensions of a "difficult" temperament would have a positive correlation with ineffective family functions such as problem solving, communication, roles, affective responsiveness, affective involvement, behaviour control and general family functioning, (3) dimensions of a "difficult" temperament would have a negative correlation with marital satisfaction and (4) dimensions of a "difficult" temperament would have a positive correlation with a restrictive parenting style.

The second aim comprised the following hypotheses: (5) children from Group 1 would be described by their mothers as having dimensions of a "more difficult" temperament than children from Group 2, (6) the adjustment of Group 1, as measured by the Child Behaviour Checklist (CBCL), would be more pathological than that of Group 2, (7) the families of Group 1 would have more problems with regard to family functions than the families of Group 2, (8) the parents of Group 1 would be more dissatisfied with their marriages than the parents of Group 2 and (9) the children of Group 1 would be subject to a more restrictive parenting style than the children of Group 2.

The study involved two groups of children from 8 to 12 years of age. For the purposes of discussion, the group of children selected from a psychiatric population is referred to as Group 1 and the group of children selected from a school population is referred to as Group 2. Group 1 consisted of 76 children (49 boys and 27 girls) and Group 2 consisted of 152 children (98 boys and 54 girls). The criteria for exclusion were the following:

- (1) Children younger than 8 and older than 12.
- (2) Non-white children.
- (3) Non-Afrikaans and/or English speaking children.

- (4) Mentally retarded children (children in special classes or schools or who have failed more than once were also excluded).
- (5) Children with divorced parents (children not living with both their biological parents were excluded).
- (6) Children suffering from a serious physical or chronic illness or children with a physical disability.
- (7) Children from a family with a low-socio-economic status.

The means of evaluation consisted of the

- (1) "Middle Childhood Temperament Questionnaire" (Hegvik, Mc Devitt & Carey, 1982), to obtain an evaluation of the subjects' dimensions of temperament;
- (2) "Child Behaviour Checklist" (Achenbach & Edelbrock, 1983), to measure the subjects' adjustment in terms of internalized and externalized behavioural problems and social skills;
- (3) "McMaster Family Assessment Device" (Epstein, Baldwin & Bishop, 1983), measuring six family functions and general family functioning;
- (4) "Marital Satisfaction Questionnaire" (Lazarus, 1981), to determine the parents' marital satisfaction;
- (5) "Child Rearing Attitude Scale" (Block, 1955), to identify a restrictive or a permissive parenting style.

The mothers of Group 1 were given the questionnaires at their child's first consultation at the Child Psychiatric Unit, Tygerberg Hospital, Bellville. If the father was not present, the mother gave him a copy of the "Marital Satisfaction Questionnaire" to complete. Permission was obtained from the Cape Education Department to use schoolchildren for Group 2.

Each child in Group 1 was paired with two schoolchildren compatible in age, sex, language and socio-economic status and the dimensions of temperament, adjustment and family functioning were compared.

The most important findings of the study can be summarised as follows:

- (1) Children evaluated by their mothers as having dimensions of a "difficult" temperament had more internalised and externalised behavioural problems and fewer social skills than children not evaluated as such.
- (2) Children described by their mothers as
 - (a) having a negative mood had families experiencing problems with family functions such as roles, problem solving, communication and general family functioning,
 - (b) being unpredictable had families experiencing problems with roles,
 - (c) having a tendency to withdraw had families whose general functioning was characterised by pathology and
 - (d) having poor perserverance also had families experiencing problems with roles.
- (3) Children whose mothers felt that they had poor perserverance had parents who both expressed marital dissatisfaction.
- (4) No correlation could be found between children described by their mothers as having dimensions of a "difficult" temperament and exposure of such children to a specific parenting style.

- (5) Children from Group 1 were perceived throughout as having dimensions of a more "difficult" temperament than children from Group 2. The children in Group 1 were evaluated as having a predominantly negative mood, poor perserverance, poor adaptability in new situations, unpredictability, a high activity level, intense emotional reactions and lower sensory thresholds.
- (6) The adjustment of children from Group 1 was more pathological throughout than that of children from Group 2. The children of Group 1 had significantly more internalized and externalized behavioural problems and fewer social skills than the children in Group 2. In comparison with the boys in Group 2, the boys in Group 1 withdrew socially considerably more, demonstrated more schizoid-anxious behaviour, were more unwilling to communicate, were more hyperactive, were more depressed and aggressive than the boys in Group 2. They also demonstrated more delinquent behaviour and had more somatic complaints. In comparison with the boys in Group 2, the boys in Group 1 experienced more scholastic problems, participated in fewer social activities and were socially less skilled.

Girls from Group 1 were more depressed, schizoid-obsessive, socially withdrawn, hyperactive and aggressive than girls from Group 2. They also had more scholastic problems and had fewer social skills in comparison with girls from Group 2.

- (7) Families from Groups 1 and 2 did not differ from one another with regard to the McMaster model of family functions.
- (8) Groups 1 and 2 did not differ with regard to the parents' marital satisfaction.
- (9) There was no difference between Groups 1 and 2 with regard to parenting style.

Certain deficiencies (such as the small sample size of Group 1 relative to the large number of variables measured, as well as questionnaire problems with regard to the measurement of family functions, marital satisfaction and the chosen parenting style) were revealed by the study. Recommendations were made according to which these deficiencies could be bridged in future research in this field.

It was deduced from the results of the study that the development of the child's genetic potential is manifested in temperament characteristics. These characteristics are objectively perceived as the child's characteristic style of behaviour and it was possible to measure these characteristics in a group of children in their middle childhood with the help of the mothers' evaluations of their children's behaviour. The interaction process between the child's temperament and the environment has implications for the child's adjustment and should be borne in mind when a child's problems are psychodynamically interpreted. Researchers have, in fact, speculated that later personality functioning develops from a child's basic temperament.

VOORWOORD

Ek wil graag die volgende persone wat my met hierdie ondersoek gehelp het, bedank:

Dr. J. Wait, my promotor, wat by my 'n belangstelling in temperament geskep het, my aangemoedig het om navorsing daaroor te onderneem en sonder wie se waardevolle leiding en hulp hierdie projek nie die lig sou gesien het nie.

Prof. A.T. Möller, mede-promotor, vir waardevolle kritiek en hulp.

Dr. C. Lombard, hoofbiostatistikus by die Mediese Navorsingsraad, onder wie se leiding die statistiese ontledings beplan en uitgevoer is.

Mev. H. Truter, assistent-biostatistikus by die Mediese Navorsingsraad, vir die groot bydrae wat sy ten opsigte van die statistiese bewerkings gelewer het.

Die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal vir die beskikbaarstelling van hul pasiënte vir hierdie projek.

Die skoolhoofde, mnr. J. Coetzee van Laerskool Bellville, mnr. M.J. Franken van Laerskool Saffier, mnr. J.D. Rossouw van Totius en mnr. H.F. Snyman van Bellville-Noord, vir hul vriendelike samewerking en belangstelling.

Die ouers en kinders sonder wie se samewerking hierdie projek nie moontlik sou wees nie.

Die sekretaresses en personeel van alle laerskole vir hulle waardevolle hulp.

Die Harry Crossley Beursfonds vir finansiële ondersteuning.

Mev. F. le Roux vir haar professionele tikwerk, ondersteuning en geduld. Mev. M. Cloete vir haar kundige taalversorging, vriendelikheid en ondersteuning.

Herman, vir sy daadwerklike hulp en grenslose ondersteuning.

Die statistiese beplanning, verwerking en interpretering van data is in oorleg met die Instituut vir Biostatistiek van die Mediese Navorsingsraad uitgevoer.

What Nature gives a man
Fortune must nourish
Concordantly, or Nature, like
any seed
Out of its proper climate,
can not flourish.

from the eighth Canto of
Paradiso

(Aangehaal deur Bill Carney met
die opening van die Bellagio
konferensie, 9-13 Mei 1988)

"I used to think that babies were a kind of a blank slate, and we were going to mold them! But we found that it doesn't work that simply ... Each was born with a core personality that gets filled out, but remains true to itself ... I had to realize that they are not what we mold them to be, but, that they are, basically, themselves ..."

"With each child I was a different person ... I discovered with the second child, that they were different in utero ... you don't realize, until you have at least two children, how different they can be."

(Ouers se opmerkings, in Nelson & Simmerer, 1984, p 231).

INHOUDSOPGAWE

SAMEVATTING	iii
ABSTRACT	v
OPSOMMING	vii
SUMMARY	xiii
VOORWOORD	xix
LYS VAN TABELLE	xxx
LYS VAN FIGURE	xxxii
LYS VAN BYLAES	xxxiv

HOOFSTUK 1

ALGEMENE INLEIDING	1
--------------------	---

HOOFSTUK 2

TEMPERAMENT	7
-------------	---

2.1	BEGRIPSOMSKRYWING	7
2.2	TEMPERAMENT VERSUS PERSOONLIKHEID	7
2.3	VERSKILLENDE BENADERINGS TOT DIE KONSEP TEMPERAMENT	11
2.3.1	Die Gedragstylbenadering	12
2.3.2	Die genetiese benadering	19
2.3.2.1	Die genetiese invloed op temperamentsdimensies vir die ouderdomsgroep 2 maande tot 12 jaar	21
2.3.3	Die psigobiologiese benadering	27

2.3.4	Die neonatale benadering	29
2.4	DETERMINANTE ONDERLIGGEND AAN TEMPERA- MENT	30
2.5	BENADERINGS TOT DIE METING VAN TEMPERA- MENT	34
2.5.1	Huisobservasies	34
2.5.2	Laboratoriummetings	35
2.5.3	Vraelyste	36
2.6	OPSOMMING	40
 HOOFTUK 3		
	GESINSFUNKSIONERING	41
3.1	GESINSFUNKSIES VOLGENS DIE McMASTER MODEL VIR GESINSFUNKSIONERING	41
3.1.1	Probleemoplossing	43
3.1.2	Kommunikasie	43
3.1.3	Rolle	44
3.1.4	Affektiewe responsiwiteit	45
3.1.5	Affektiewe betrokkenheid	45
3.1.6	Gedragsekontrolle	45
3.2	DIE KONSEP HUWELIKSTEVREDENHEID	46
3.3	DIE KONSEP OUESKAPSTYLE	48
3.3.1	Die outoritêre ouerskapstyl	48
3.3.2	Die permissiewe ouerskapstyl	49
3.3.2.1	Die toegeeflike permissiewe ouerskapstyl	49

3.3.2.2	Die onbelangstellende permissiewe ouerskapstyl	50
3.3.3	Die gesaghebbende of demokratiese ouerskapstyl	50
3.4	DIE VERBAND TUSSEN TEMPERAMENT EN GESINS-FUNKSIONERING	51
3.4.1	Die verband tussen temperament en die ouer se reaksie daarop	51
3.4.1.1	Die ouer se reaksie op die temperamenteel "maklike" kind	51
3.4.1.2	Die ouer se reaksies op die "stadig-aanpassende" kind	52
3.4.1.3	Die ouer se reaksies op die temperamenteel "moeilike" kind	53
3.4.2	Die verband tussen temperament en algemene aspekte van gesinsinteraksies	58
3.4.3	Die verband tussen temperament en huwelikstevredenheid	61
3.4.4	Die verband tussen temperament en ouerskapstyle	62
3.4.5	Samevatting	67

HOOFSTUK 4

AANPASSING 68

4.1	DIE KONSEP AANPASSING VOLGENS DIE BENADERING VAN ACHENBACH EN EDELBROCK	68
4.2	DIE VERBAND TUSSEN TEMPERAMENT EN AANPASSING	69
4.2.1	Inleiding	69
4.2.2	Die verband tussen temperament en aanpassing, met die omgewing as tussenkomende veranderlike	71

4.2.3	Die verband tussen temperament en aanpassing, sonder inagneming van die omgewing as tussenkomende veranderlike	74
4.2.4	Die verband tussen temperament en skoolaanpassing	76
4.3	OPSOMMING VAN DIE LITERATUUROORSIG	78
 HOOFSTUK 5		
	DOEL EN METODE VAN ONDERSOEK	82
5.1	DOELSTELLINGS EN HIPOTEESES	82
5.2	SUBJEKTE	84
5.3	MEETMIDDELS	91
5.3.1	"Middie-Childhood Temperament Questionnaire" (MCTQ)	91
5.3.1.1	Formaat van die vraelys	92
5.3.1.2	Standaardisering	92
5.3.1.3	Betroubaarheid en Geldigheid	92
5.3.1.4	Temperamentsprofiel	93
5.3.2	"McMaster Family Assessment Device" (FAD)	95
5.3.2.1	Formaat van die Vraelys	95
5.3.2.2	Betroubaarheid	96
5.3.2.3	Geldigheid	97
5.3.3	"Marital Satisfaction Questionnaire" (MSQ)	99
5.3.3.1	Formaat van die Vraelys	99
5.3.3.2	Geldigheid en Betroubaarheid	99

5.3.4	"Child Rearing Attitude Scale" (CRAS)	100
5.3.4.1	Formaat van die vraelys	100
5.3.4.2	Betroubaarheid en Geldigheid	100
5.3.5	"Child Behavior Checklist" (CBCL)	101
5.3.5.1	Formaat van die Vraelys	101
5.3.5.2	Betroubaarheid en Geldigheid	102
5.4	PROSEDURE	104
5.5	STATISTIESE PROSEDURES	107

HOOFSTUK 6

	RESULTATE	109
6.1	BESKRYWENDE STATISTIEK VAN DIE VERANDER- LIKES	111
6.1.1	Beskrywende statistiek van Groepe 1 en 2 se dimensies van temperament soos deur die MCTQ gemeet is	111
6.1.1.1	Beskrywende statistiek van die seuns van Groepe 1 en 2 en die dogters van Groepe 1 en 2 se dimensies van tem- perament	114
6.1.2	Beskrywende statistiek van die kind se aanpassing soos deur die CBCL gemeet is	123
6.1.2.1	Beskrywende statistiek van Groepe 1 en 2 se aanpassing ten opsigte van die totaalskale van die CBCL (seuns en dogters gesamentlik)	123
6.1.2.2	Beskrywende statistiek vir die seuns van Groepe 1 en 2 se aanpassing in terme van die gedragsprobleme- en sosia- levaardigheidskale van die CBCL	124

6.1.2.3	Beskrywende statistiek vir die dogters van Groepe 1 en 2 se aanpassing in terme van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskale van die CBCL	128
6.1.2.4	Opsomming	129
6.1.3	Beskrywende statistiek van gesinsfunksionering in terme van (i) die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is; (ii) huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is en (iii) ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is	132
6.1.3.1	Beskrywende statistiek van die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is	132
6.1.3.2	Beskrywende statistiek van huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is	133
6.1.3.3	Beskrywende statistiek van die ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is	135
6.1.4	Opsomming van die beskrywende statistiek	136
6.2	KORRELASIES TUSSEN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT EN AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING (BINNE GROEPE)	137
6.2.1	Die verband tussen dimensies van temperament en aanpassing	138
6.2.2	Die verband tussen dimensies van temperament en gesinsfunksionering	140
6.2.2.1	Die verband tussen dimensies van temperament en die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is	140
6.2.2.2	Die verband tussen dimensies van temperament en huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is	140
6.2.2.3	Die verband tussen dimensies van temperament en ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is	142
6.2.3	Opsomming	143
6.3	VERGELYKING VAN VERANDERLIKES TUSSEN GROEPE 1 EN 2	145

6.3.1	Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die dimensies van temperament	146
6.3.2	Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van hul aanpassing	146
6.3.3	Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van gesinsfunksionering	151
6.3.3.1	Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is	151
6.3.3.2	Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van ouerskapstyle en huwelikstevredenheid	152
6.3.4	Opsomming	153
 HOOFSTUK 7		
	BESPREKING EN GEVOLGTREKKINGS	155
7.1	INLEIDING	155
7.2	DIE VERBAND TUSSEN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT, AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING	156
7.3	VERSKILLE TUSSEN GROEPE 1 EN 2 TEN OPSIGTE VAN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT, AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING	161
7.4	SAMEVATTING	167
7.5	AANBEVELINGS	170
 VERWYSINGSLYS		172
BYLAES		187

LYS VAN TABELLE

Tabel 1	Binnepaar korrelasies vir Mono- en Disigotiese tweelinge ten opsigte van Gedragsfaktore (Matheny & Dolan, 1980, p 231)	26
Tabel 2	Klassifikasie van Beroepe van Vaders van Groep 1 met behulp van die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979)	39
Tabel 3	Klassifikasie van Beroepe van Vaders van Groep 2 met behulp van die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979)	89
Tabel 4	Kategorie-gemiddeldes en Betroubaarheidskoëffisiënte van die MCTQ (Hegvik, et al., 1982, p 198)	93
Tabel 5	Betroubaarheid, Gemiddeldes en Standaardafwykings van die Sewe skale van die FAD (Epstein et al., 1983, p 176)	96
Tabel 6	Pearson se Produktmomentkorrelasie tussen die Sewe skale van die FAD (Epstein et al., 1983, p 176)	98
Tabel 7	Gemiddelde Tellings vir Kliniese en Normale Seuns op Skale van die CBCL (Achenbach, 1978, p 485)	103
Tabel 8	Waardes toegeken aan Beroepe volgens die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979, p 9)	106

Tabel 9

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Dimensies van die MCTQ vir Groep 1 en Groep 2

111

Tabel 10

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes vir die Dimensies van die MCTQ vir Seuns en Dogters van Groep 1 afsonderlik

115

Tabel 11

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes vir die Dimensies van die MCTQ vir Seuns en Dogters van Groep 2 afsonderlik

115

Tabel 12

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die vier Totaalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2 (Seuns en Dogters gesamentlik)

123

Tabel 13

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Gedragsprobleme en Sosiale Vaardigheidskale van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

125

Tabel 14

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Gedragsprobleme en Sosiale vaardigheidskale van die CBCL vir die Dogters vir Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

128

Tabel 15	Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Skale van die FAD vir Groep 1 en Groep 2	132
Tabel 16	Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die MSQ vir Moeders en Vaders van Groep 1 en Groep 2	134
Tabel 17	Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die twee Ouerskapstyle vir Groep 1 en Groep 2	135
Tabel 18	Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die To-taalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2	139
Tabel 19	Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die Sewe skale van die FAD vir Groep 1 en Groep 2	141
Tabel 20	Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die Huwe-likstevredenheid van die Vaders en die Moeders van Groep 1 en Groep 2	142
Tabel 21	Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en Ouer-skapstyle vir Groep 1 en Groep 2	143
Tabel 22	Voorwaardelike logistiese Regressie om Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Dimensies van Temperament	147

Tabel 23	Voorwaardelike logistiese Regressie om Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Totaalskale van die CBCL, Sosiale Vaardigheid, Internalisering, Eksternalisering en Gedragsprobleme	147
Tabel 24	Voorwaardelike logistiese Regressie om die Seuns van Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Skale van die CBCL	149
Tabel 25	Voorwaardelike logistiese Regressie om die Dogters van Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Skale van die CBCL	150
Tabel 26	Voorwaardelike logistiese Regressie om te onderskei tussen Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die Sewe Skale van die FAD	151
Tabel 27	Voorwaardelike logistiese Regressie om te Onderskei tussen Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die Dimensies van die CRAS en MSQ	152

LYS VAN FIGURE

Figuur 1	Tweelingvariëansie in temperament by mono- en disigotiese tweelinge	22
Figuur 2	'n Tweedimensionele klassifisering van ouerskapsstyle	49
Figuur 3	'n Histogram van Groep 1 se verspreiding volgens hul ouderdom in jare	86
Figuur 4	'n Histogram van Groep 2 se verspreiding volgens hul ouderdom in jare	86
Figuur 5	'n Histogram van Groep 1 se verspreiding volgens skoolstandaard	87
Figuur 6	'n Histogram van Groep 2 se verspreiding volgens skoolstandaard	87
Figuur 7	'n Histogram van die verspreiding van die kinders van Groep 1 volgens die presenterende probleem	90
Figuur 8	'n Histogram van die rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir Groep 1 en Groep 2	112
Figuur 9	'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir Groep 1 en Groep 2	113

Figuur 10	'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns en dogters vir Groep 1 afsonderlik	116
Figuur 11	'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns en dogters in Groep 2 afsonderlik	117
Figuur 12	'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	119
Figuur 13	'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	120
Figuur 14	'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	121
Figuur 15	'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	122
Figuur 16	Profiele van die gedragsproblemetellings van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	126
Figuur 17	Profiele van die sosiale vaardigheidstellings van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik	127

Figuur 18

Profiele van die gedragsproblemetellings van die CBCL vir
die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

130

Figuur 19

Profiele van die sosiale vaardigheidstellings van die CBCL
vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

131

LYS VAN BYLAES

Bylae 1		
	Middelkinderjare Temperamentsvraelys	187
Bylae 2		
	Gedragsvraelys vir Kinders (4-16 jaar)	197
Bylae 3		
	Gesinsevalueringsvraelys	204
Bylae 4		
	Huwelikstevredenheidsvraelys: Moeder	211
Bylae 5		
	Huwelikstevredenheidsvraelys: Vader	213
Bylae 6		
	Ouerskapstylvraelys	215

HOOFSTUK 1

ALGEMENE INLEIDING

'n Omvattende studie van die literatuur het getoon dat daar tot op hede nog baie min navorsing oor die temperament van kinders in die ouderdomsgroep van 8 tot 12 jaar gedoen is. 'n "Moeilike" temperamentsprofiel wat moontlike aanpassingsprobleme by hierdie ouderdomsgroep kan voorspel, is gevolglik nog nie geïdentifiseer nie en verdere navorsing hieroor word aanbeveel.

Resente literatuur het egter daarop gedui dat dit nie 'n "moeilike" temperament per se is wat aanpassingsprobleme voorspel nie, maar dat omgewingsinvloede, soos aspekte van 'n gesin se funksionering, belangrike tussenkomende veranderlikes is wat in aanmerking geneem moet word om 'n kind se aanpassing te verstaan. Ten opsigte van die middelkinderjare het nog relatief min navorsers 'n moontlike verband tussen temperament, gesinsfunksionering en die kind se aanpassing ondersoek. Verdere navorsing op hierdie gebied word aanbeveel sodat die psigodinamika van 'n kind met aanpassingsprobleme beter verstaan en met inagneming van sy/haar temperament en gesinsfunksionering geïnterpreteer kan word.

Om die bogenoemde leemtes aan te spreek, is twee doelstellings vir hierdie ondersoek geformuleer, naamlik (i) om te bepaal of daar 'n verband tussen 'n kind se temperament tydens die middelkinderjare, sy aanpassing en gesinsfunksionering is en (ii) om te ondersoek of die temperamentsprofiel, aanpassing en gesinsfunksionering van kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind, verskil van kinders wat nie dergelike probleme toon nie. Hierdie doelstellings word aan die hand van 'n aantal hipoteses wat volledig in Hoofstuk 5 bespreek word, geoperasionaliseer.

Dit wil voorkom asof ontwikkelingsielkundiges konsensus bereik het dat 'n kind se unieke temperamentsamestelling voortdurend in interaksie met omgewingsfaktore is en 'n sterk invloed op sy

eie sielkundige ontwikkeling en aanpassing uitoefen (Brazelton, 1973; Buss & Plomin, 1975, 1984; Carey, 1985; Carey & Rice, 1983; Chess & Thomas, 1985, 1986; Goldsmith & Campos, 1982; Lerner & Galambos, 1985; Lerner & Lerner, 1984). Dit was egter nie die mening van skrywers in die vroeë vyftigerjare nie.

Gedurende die sewentiende eeu het die Britse filosoof, John Locke, die mening gehuldig dat babas soos 'n "tabula rasa" gebore word en dat hul ontwikkeling bepaal word deur wat die omgewing hierop "skryf". Die ouers se invloed - veral die moeder s'n - is as die primêre faktor vir die kind se gesonde of patologiese ontwikkeling en aanpassing beskou. Die ouers is vir enige probleem wat die kind ontwikkel het, geblameer. Ouers het baie skuldgevoelens ervaar wanneer hul babas probleme ondervind het of moeilik hanteerbaar was (Thomas, Chess & Birch, 1968).

Hierdie eensydige omgewingsbenadering het tot in die vroeë vyftigerjare die studie van kinderontwikkeling oorheers. Die baba is beskou as 'n passiewe ontvanger van versorging en stimulasie, 'n sielkundige non-entiteit wat deur die sosialiserende invloede van sy ouers en die gemeenskap geleidelik tot 'n sosiale wese gevorm is.

Ongeveer drie dekades gelede het navorsers 'n nuwe teorie ten opsigte van die kind se rol in sy/haar ontwikkeling begin formuleer. Klinici het in die praktyk dikwels te doen gekry met probleme waarvoor 'n eensydige omgewingsbenadering nie die kind se ontwikkelingspatrone en/of versteuring kon verklaar nie. In sommige gevalle het erge gesinsprobleme voorgekom en is verkeerdlik voorspel dat die kind psigiatriese versteurings sou ontwikkel (O'Grady & Metz, 1987). In ander gevalle het kinders wat uit sielkundig gesonde gesinne gekom het, met psigiatriese versteurings gepresenteer wat nie deur hul omstandighede verklaar kon word nie (Carey & McDevitt, 1978; Thomas, Chess, Birch, Hertzog en Korn, 1963).

Vanaf 1956 tot 1976 is baanbrekerswerk deur Thomas et al. (1963) in hul New Yorkse longitudinale studie (NYLS) gedoen. Dit was 'n prospektiewe studie wat die temperamente van kinders

vanaf geboorte tot adolessensie beoordeel het. Die resultate het 'n nuwe raamwerk waarbinne kinderontwikkeling bestudeer kon word, gebied. Belangrike bevindings wat deur hierdie navorsing na vore gekom het, was onder andere:

- (i) dat 'n omgewings- of ervaringsbenadering op sigself belangrik, maar onvoldoende is om die kind se ontwikkeling te verstaan,
- (ii) dat die kind nie 'n passiewe ontvanger van ervarings is nie, maar 'n aktiewe skepper van sommige ervarings is, en dat hy self 'n aandeel in sy eie ontwikkeling het,
- (iii) dat hierdie invloed uit sekere biologiese of konstitusionele eienskappe van die individu wat sy temperament of gedragstyl insluit, voortspruit, en
- (iv) dat sekere temperamentseienskappe, veral dié van die sogenaamde "moeilike" temperamentstipe, tot die ontwikkeling van gedragsprobleme kan bydra.

Hierdie studie het tot 'n magdom navorsing aanleiding gegee met die gevolg dat temperament vandag vanuit verskillende dissiplines, soos die gedragsgenetika, ontwikkelings- en kliniese sielkunde, psigiatrie en pediatrie bestudeer word (Buss & Plomin, 1975, 1984; Carey, 1982, 1985; Goldsmith & Gottesman, 1981; Rothbart & Derryberry, 1981; Wolkind & De Salis, 1982). Vanuit hierdie onderskeie benaderings is verskillende menings oor die dimensies van temperament geformuleer, veral ten opsigte van die hoeveelheid, aard, spesifiekheid en stabiliteit van die dimensies van temperament.

Daar is tans konsensus dat relatief blywende individuele verskille in kinders se gedragstyle geïdentifiseer kan word, en ook dat die kind 'n invloed op sy omgewing kan uitoefen en weer deur terugvoering vanuit die omgewing beïnvloed kan word. Deur sy fisiese eienskappe soos byvoorbeeld geslag en voorkoms, asook sy sielkundige eienskappe soos sy temperament, ontlok die kind differensiële reaksies wanneer hy met ander in interaksie

is. Hierdie reaksies beïnvloed weer die kind se gedrag, vergroot sy/haar unieke ervaringswêreld en skep 'n basis vir verdere ontwikkeling (Lerner, 1982). Net soos die kind 'n invloed op die omgewing kan uitoefen, word hy/sy ook deur die sosiale en fisieke eienskappe van die omgewing beïnvloed. Ouers stel byvoorbeeld sekere verwagtings en gedragsnorme waaraan die kind moet voldoen. Ook fisieke eienskappe van die omgewing, byvoorbeeld te min speelplek vir die baie aktiewe kind, kan eweneens die kind se gedrag beïnvloed.

Dit wil dus voorkom asof dit beide die kind se temperament en die omgewingsfaktore is wat sy/haar ontwikkeling bepaal (Kagan, 1971, 1982; Lerner, 1984; Windle & Lerner, 1984).

In enige stadium in die ontwikkelingsproses is dit egter nóg die kind se individuele eienskappe nóg die eienskappe en eise van die sosiale konteks per se wat die hoofvoorspellers van ontwikkeling en aanpassing is. Dit is die aard van die interaksie wat tussen die kind en sy/haar omgewing plaasvind wat belangrik is. Daar is aanduidings dat 'n kind wat nie aan die eise en verwagtings van sy/haar sosiale omgewing voldoen nie, negatiewe individuele en interpersoonlike gedragspatrone ontwikkel. Dit kan toegeskryf word aan die swak passing wat tussen die kind en sy/haar omgewing bestaan (Cameron, 1978; Chess & Thomas, 1986; Lerner, 1983; Sameroff, 1975).

Verskeie studies het aangetoon dat 'n kind se temperament sy omgewing kan beïnvloed. 'n Verband bestaan tussen 'n temperamentel "moeilike" kind en negatiewe emosionele reaksies en gedrag by die ouer, soos skuldgevoelens, angstigheid, depressie en wanhoop wat dikwels tot ignorering, verwerping en oneffektiewe gedragskontrole lei (Allen, Affleck, McGrade & McQueeney, 1984; Chess & Thomas, 1986; Colbert, 1985; Gordon, 1981; Matheny, Wilson & Thoben, 1987; Rutter, 1981, 1982; Stanhope, Belle & Parker-Cohen, 1987; Ventura & Stevenson-Hinde, 1986; Wolkind & De Salis, 1982; Zahr, 1984). Navorsers het gevind dat die moeder van so 'n sogenaamde "moeilike" kind dikwels voel dat haar eggenoot nie begrip vir al die daaglikse probleme wat sy ervaar, het nie en dat hy haar nie ondersteun nie. Hierdie

gedagtes en gevoelens kan die egpaar se huweliksverhouding nadelig beïnvloed, wat weer 'n spiraaleffek op die "moeilike" kind se gedrag het (Colbert, 1985; Levitt, Weber & Clark, 1986; Spivack, Marcus & Swift, 1986; Taylor, 1985).

Dit wil dus voorkom asof die gesin van so 'n temperamentel "moeilike" kind aan die risiko blootgestel is om disfunksionele interaksiepatrone, inkonsekwente en oneffektiewe gedragskontrolestyle en huweliksprobleme te ontwikkel. Hierdie probleme reflekteer weer terug op die "moeilike" kind. 'n Negatiewe sneeu-bal-effek kom in werking wat uiteindelik tot wanaanpassing by die kind kan lei en ook die negatiewe aanpassingstyl in stand kan hou (Belsky & Rovine, 1987; Bender, 1985; Cameron, 1977, 1978; Korn & Gannon, 1985; Lerner & Lerner, 1984; Rutter, 1982, Thomas, Chess & Korn, 1982).

Ter opsomming is dit dus duidelik dat, in teenstelling met die omgewingsbenadering van drie dekades gelede, daar vandag voldoende aanduidings is dat die kind se vroeë ervarings nie by uitstek die verloop van sy/haar toekomstige ontwikkeling bepaal nie. Die laaste dekade is gekenmerk deur intense belangstelling in die konsep temperament en die funksionele belangrikheid daarvan. Die beskouing oor temperament is nie 'n nuwe persoonlikheidsteorie nie. Dit bied slegs 'n verklaring vir normale en abnormale gedragsontwikkeling by kinders (Thomas et al., 1968).

Temperament, of die kind se individuele gedragstyl, is 'n belangrike navorsingsgebied vir klinici wat met kinders werk. Dit voorsien 'n raamwerk waarbinne die uniekheid van elke kind begryp en waardeur kan word en dit help om die dinamiese proses van interaksie tussen die kind en sy omgewing te verstaan. Deur die bepaling van die kind se basiese temperament en deur die analise van daaglikse interaksiepatrone met omgewingsveranderlikes, kan die klinikus aan die ouers leiding bied oor hoe optimale ontwikkeling by die kind, tot beide partye se sielkundige gesondheid, bevorder kan word.

Navorsers het verskeie ondersoeke op kinders wat 'n sogenaamde "moeilike" temperament het, gedoen. Tot nog toe is nie konse-

kwent daarin geslaag om korrelasiepatrone tussen die temperamenteel "moeilike" kind, gesinsveranderlikes en aanpassing van die kind te identifiseer nie. Verdere navorsing op die gebied, veral vir die middelkinderjare, word aanbeveel (Berger, in Rutter en Hersov, 1977, 1985; Buss & Plomin, 1984; Hubert, Wachs, Peters-Martin & Gandour, 1982; Thomas, 1984). Met die huidige ondersoek is 'n poging aangewend om meer duidelikheid oor die verband tussen dimensies van temperament, sekere gesinsveranderlikes en die kind se aanpassing te verkry sodat die psigodinamika van die kind en sy/haar funksionering beter verstaan kan word. In Hoofstukke 2 tot 4, wat hierna volg, word hierdie drie kernaspekte van die ondersoek volledig bespreek.

HOOFSTUK 2

TEMPERAMENT

Die konsep temperament is vir die doel van hierdie ondersoek as baie belangrik geag en gevolglik word dit breedvoerig bespreek. Die konsep word omskryf, daar word aangedui hoe temperament van persoonlikheid verskil, en die verskillende benaderings tot temperament, die onderliggende determinante en die metodes waarvolgens temperament gemeet kan word, word bespreek.

2.1 BEGRIPSOMSKRYWING

Vir die doel van hierdie studie word temperament gedefinieer as die kind se gedragstyl wat konstitusioneel bepaal en in voortdurende interaksie met die omgewing is (Rutter & Hersov, 1977, 1985). Temperament word as die "hoe" eerder as die "wat" (vermoëns en inhoud) of die "waarom" (motivering) van gedrag beskou (Thomas & Chess, 1977).

Om die konsep temperament beter te verstaan, word daar vervolgens gekyk hoe dit van persoonlikheid verskil.

2.2 TEMPERAMENT VERSUS PERSOONLIKHEID

Uit die literatuur is daar afgelei dat die verband tussen temperament en persoonlikheid 'n kontroversiële onderwerp is (Berger, in Rutter & Hersov, 1985). Die begrippe word dikwels verwag of as sinonieme gebruik (Möller, 1980).

Dit wil voorkom asof ontwikkelingsielkundiges verkies om die term temperament of gedragstyl in plaas van persoonlikheid te gebruik, wanneer na 'n kind se kenmerkende en unieke gedragspatrone verwys word (Carey, 1982, 1985; Goldsmith, 1983; Thomas et al., 1963, 1968).

Om tussen die terme temperament en persoonlikheid te onderskei, word temperament in hierdie ondersoek as die genetiese "rouma-

teriaal", waaruit 'n unieke persoonlikheid deur interaksie met die omgewing groei en ontwikkel, beskou. Sommige navorsers is van mening dat temperament die voorloper tot latere persoonlikheidseienskappe is (Berger, in Rutter & Hersov, 1985; Plomin & Willerman, in Goldsmith, 1983). Die navorsers se siening in die verband is dat individuele verskille in die gedrag van pasgeborenes konstitusioneel van aard is, relatief stabiel oor tyd is en 'n belangrike bydraende faktor tot persoonlikheidsontwikkeling kan wees (Zaenah, Keener, Stewart & Anders, 1985). Ander navorsers het weer die moontlikheid dat die kind se temperament deur die omgewing beïnvloed kan word, beklemtoon (Thomas et al., 1963, 1968).

Volgens Allport (in Möller, 1980) het temperament op die gevoelslewe betrekking. Dit sluit die mens se gevoeligheid vir emosionele stimulering, die intensiteit en snelheid van sy emosionele reaksies en veral die aard van sy oorheersende gemoedstoestand en wisselinge daarvan in. Laasgenoemde aspek verwys daarna dat 'n persoon meestal op 'n kenmerkende emosionele wyse reageer. Temperament is, volgens Allport, grootliks konstitusioneel van aard en berus op die funksies van die sentrale en outonome senustelsels en buislose kliere. Hy was ook van mening dat dit hoofsaaklik deur oorerwing bepaal word. Allport het persoonlikheid dus as 'n omvattende term gebruik wat al daardie psigofisiologiese sisteme wat in doelgerigte gedrag tot uiting kom, insluit. Hy beskou temperament as 'n onderdeel van persoonlikheid.

Ook Buss en Plomin (1975, 1984) en Willerman (1979) het die mening gehuldig dat oorerflikheid 'n rol by temperament speel en dat dit die genetiese faktore is wat temperament van ander persoonlikheidsdisposisies onderskei. Willerman het temperament as die grondslag vir latere persoonlikheid gekonsepsualiseer. Ook Buss en Plomin het temperament as die oorerflike trekke van persoonlikheid gedefinieer. Hulle het probeer om die vraag oor watter spesifieke aspekte van persoonlikheid temperament genoem moet word, te beantwoord deur die gebruikmaking van die drie onderstaande kriteria.

- (i) Persoonlikheidsdisposisies wat die temperamentsdimensies behels, behoort in 'n evolusionêre sin aanpassingswaarde te hê en enige ingebore neiging moet natuurlike seleksie oorleef het, wat beteken dat die disposisie betekenisvol vir die menslike oorlewing, voortplanting en die grootmaak van 'n volgende generasie moet wees. Enige disposisie wat nie slegs in die mens teenwoordig is nie, maar ook in ander soogdiere gevind word, behoort volgens die navorsers sekerlik aanpassingswaarde te hê en as temperament beskou te word.
- (ii) Die persoonlikheidsdisposisies moet reeds vroeg in die lewe teenwoordig wees en dit moet 'n sekere mate van stabiliteit gedurende die kinderjare toon. Die belangrikheid van sosialisering en ander omgewingsfaktore word dus nie in die vorming van 'n kind se persoonlikheid ontken nie. Daar word egter verwag dat die kind se ingebore neigings die impak van lewenservarings op 'n unieke wyse sal absorbeer, sodat die onderliggende ingebore neigings en reaksiepatrone steeds deur die aangeleerde gedrag sal deurskemer. Indien dit nie so sou wees nie, sal temperament min of niks tot die volwasse persoonlikheid bydra nie.
- (iii) Laastens moet daar bewyse wees dat die disposisies wel oorgeërf is. Ingebore verskille in temperament is duidelik in diere gevestig; honde kan byvoorbeeld geteel word om kalm en rustig, of aggressief te wees. Daar moet volgens die navorsers aangetoon kan word dat soortgelyke ingebore neigings by die mens voorkom alvorens dit as temperament beskou kan word.

Deur hierdie kriteria te gebruik, het Buss en Plomin (1975) vier temperamentsdimensies, wat hulle as die genetiese basis van persoonlikheid beskou het, geselekteer. Die vierde dimensie, naamlik impulsiwiteit, is later uitgeskakel (Buss & Plomin, 1984). Die oorblywende drie dimensies was emosionaliteit, aktiwiteit en sosialiteit.

Navorsers het beweer dat kombinasies van temperamentsdimensies sekere tipes mense kan beskryf. Die hiperaktiewe kind beweeg te veel rond en kan nie sy gedrag beheer nie - hy is nie alleen baie aktief nie, maar ook impulsief. Die persoon wat 'n behoefte het om by ander te wees, maar baie skaam is, verteenwoordig 'n kombinasie van hoë sosialiteit en hoë emosionaliteit. Die psigopaat wat probleme ondervind om behoeftebevrediging uit te stel, kan deur 'n kombinasie van hoë impulsiwiteit en lae emosionaliteit gekenmerk word (Buss, Plomin & Willerman, 1973).

Die drie temperamentsdimensies wat deur Buss en Plomin (1984) as die basiese determinante van persoonlikheid beskou is, is deur die resultate van 'n ander onafhanklike studie bevestig (Matheny & Dolan, 1980). Die laasgenoemde studie het monosigotiese en disigotiese tweelinge in die ouderdomsgroep 7 tot 10 jaar ten opsigte van insiklike sedelike gedrag, toegepaste kognitiewe funksies, sosialiteit, emosionaliteit en hardkoppigheid vergelyk. Monosigotiese tweelinge het op alle faktore hoër korrelasies as disigotiese tweelinge getoon. Vir die faktore emosionaliteit, aktiwiteit en sosialiteit is 'n sterk genetiese invloed aangetoon. Hierdie studie word meer volledig in 'n volgende afdeling bespreek.

Om tussen temperament en persoonlikheid te probeer onderskei, het Cattell persoonlikheid in terme van drie modaliteite beskryf (in Windle et al., 1986), naamlik (i) die dinamiese modaliteit (insluitende behoeftes, dryfkragte en houdings), (ii) die vermoëns-modaliteit en (iii) die temperamentsmodaliteit. Volgens hom sal die dinamiese trekke verander afhangende van die motiverings wat die situasie bied. Vermoëns sal ontwikkel deurdat die individu aan meer komplekse take blootgestel word. Temperamentstrekke is volgens hom dié modaliteit wat die minste as 'n respons op enige verandering wat in die omgewing plaasvind, sal verander.

Emde en Harmon (1982) was ook van mening dat persoonlikheidstrekke motiverende eienskappe het wat nie by temperament voorkom nie. Dimensies van temperament is weer volgens ander bronne aan persoonlikheidstrekke gelykgestel (Goldsmith & Cam-

pos, 1982). Volgens hierdie navorsers is daar geen duidelike onderskeid tussen temperament en persoonlikheid nie. Hulle het wel gekwalifiseer dat persoonlikheid gekenmerk word deur 'n toenemende belangrike rol wat sosiale verhoudings met ander mense - buite die primêre versorgers - speel, en dat dit ook die ontwikkeling van 'n selfkonsep behels. Beteken hierdie siening dan ook dat temperament die basis is waarop ander aspekte van persoonlikheid gevorm word? Hierdie vrae is nie direk beantwoord nie en al gevolgtrekking wat die skrywers gemaak het, was dat daar nie 'n duidelike onderskeid tussen persoonlikheid en temperament is nie.

Opsommend wil dit voorkom asof die verband tussen temperament en persoonlikheid wel 'n kontroversiële onderwerp is. Die terme word dikwels verwar of as sinonieme gebruik. Verskeie navorsers het egter aangetoon dat temperament as die genetiese "roumateriaal" waaruit 'n unieke persoonlikheid deur interaksie met die omgewing ontwikkel, beskou kan word. Dit wil voorkom asof ontwikkelingsielkundiges gevolglik verkies om die term temperament te gebruik wanneer daar na 'n kind se kenmerkende en unieke gedragspatrone verwys word.

Wat die rol van temperament in menslike ontwikkeling betref, het die navorsers beklemtoon dat daar geen poging aangewend is om 'n nuwe teorie van persoonlikheidsontwikkeling te formuleer nie, maar dat temperament 'n belangrike aspek tot 'n beter begrip van persoonlikheid in sy totaliteit is (Chess & Thomas, 1986).

2.3 VERSKILLENDE BENADERINGS TOT DIE KONSEP TEMPERAMENT

Uit die literatuur het dit geblyk dat temperament vandag vanuit vier teoretiese benaderings bestudeer word (Buss & Plomin, 1984; Goldsmith & Campos, 1982).

Daar word tussen die gedragstylbenadering (Thomas et al., 1963; Thomas & Chess, 1977), die genetiese benadering van Buss en Plomin (1975, 1984), die psigobiologiese benadering van Rothbart en Derryberry (1981) en Brazelton (1973) se neonatale be-

nadering onderskei. Om die konsep temperament in diepte te verstaan, word hierdie benaderings vervolgens bespreek.

2.3.1 Die Gedragstylbenadering

Thomas en Chess (1977) het temperament fenomenologies gedefinieer en min aanduidings vir etiologie of onderliggende determinante verskaf. Hulle het temperament aan die term gedragstyl gelykgestel. Volgens hulle verwys albei terme na die "hoe" eerder as die "wat" (vermoëns en inhoud) of die "waarom" (motivering) van gedrag.

McDevitt en Carey (1978) het hierdie benadering ondersteun en was ook van mening dat temperament na die gedragstyl van die kind, in interaksie met die omgewing, verwys.

Hierdie gedragstylbenadering het uit die bekende NYLS ontwikkel en is een van die bekendste teorieë oor die aard en funksie van temperament (Thomas et al., 1963, 1968). Volgens hierdie navorsers is die baba se unieke gedragstyl reeds pas na geboorte aanwesig.

Die gedragstylbenadering se voordeel is dat dit temperament van ander gedragsdeterminante soos die kind se motiverings en vermoëns onderskei. Die konsepsualisering van temperament as net die styl van gedrag het egter ook 'n aantal bindende empiriese implikasies. Daar kan byvoorbeeld van die veronderstelling uitgegaan word dat die benadering impliseer dat hierdie gedragspatrone deurlopend en sonder enige veranderinge oor tyd teenwoordig moet wees. Die afleiding kan ook gemaak word dat 'n eienskap soos intense emosionele reaksies konsekwent oor alle ekspressiewe modaliteite moet wees, byvoorbeeld die baie aktiewe kind behoort op verskillende tye intens negatief of intens gelukkig te wees (Rothbart & Derryberry, 1981). Die afleiding kan ook gemaak word dat Thomas en Chess (1977) impliseer het dat temperament geen motiveringskomponent het nie, aangesien "gedragstyl" nie motiverend van aard is nie. Daar is egter talle aanduidings in die literatuur gevind dat kinders se temperament wel hulle ouers se gedrag sowel as hulle eie gedrag

beïnvloed (Cameron, 1977, 1978; Chess & Thomas, 1986; Dunn & Kendrick, 1981; Rutter, 1981; Sirignano & Lachman, 1985; Zahr, 1984).

Hierdie benadering beklemtoon die belangrikheid van interaksieprosesse tussen die kind se temperament en die ouers se ouerskapstyle, ander gesins- en omgewingsveranderlikes, en die invloed van die kind se temperament op ander mense. Thomas en Chess (1977) het hierdie interaksieproses aan die hand van die passingsmodel probeer verklaar en die mening uitgespreek dat, indien omgewingseise en verwagtings tydens enige ouderdomsperiode konsonant is met die individu se vermoëns, behoeftes en temperament, gunstige sielkundige funksionering (goeie aanpassing) en ontwikkeling moontlik sal wees. Indien die teenoorgestelde waar is, sal ongunstige sielkundige funksionering en ontwikkeling voorkom en die risiko bestaan dan dat gedragsprobleme kan ontwikkel. Die model is kontekstueel van aard. Dit beklemtoon dat die betekenis van 'n kind se temperament nie in die feit dat 'n kind sekere trekke per se het, geleë is nie, maar dat die aanpassingspatroon die produk van die temperamentstrekke en die wedersydse interaksie daarvan met die eise of verwagtings wat aan die kind gestel word, is (Chess & Thomas, 1986; Lerner & Lerner, 1984).

Die gedragstylbenadering neem ook die stabiliteit van temperament, die beoordeling en oorsprong daarvan, asook kliniese implikasies, in ag. Thomas en Chess (1977) het dus van die veronderstelling uitgegaan dat temperament deur omgewingsfaktore in beide die aard en die uitdrukking daarvan beïnvloed word, maar toegegee dat temperament wel 'n genetiese basis kan hê. Hulle het nege temperamentsdimensies onderskei en hieruit is drie temperamentstipes afgelei. Die navorsers het erken dat daar moontlik ook ander bruikbare dimensies kan wees. Die nege dimensies is soos volg gedefinieer (Thomas & Chess, 1977).

Aktiwiteitsvlak: Dit verwys na die motoriese komponent of energie-uitset teenwoordig in die kind se funksionering en die afwisseling van aktiewe en onaktiewe periodes.

Reëlmatigheid: Dit behels die voorspelbaarheid en/of onvoorspelbaarheid met betrekking tot sekere funksies, byvoorbeeld slaap-wakkerheidsiklus en honger-, voedings- en uitskeidingspatrone. Tydens die middelkinderjare word hierdie dimensie vervang met "voorspelbaarheid" wat die mate waarin die kind se gedrag ten opsigte van die uitvoering van take en sosialisering voorspelbaar is, insluit (Hegvik, McDevitt & Carey, 1982).

Toenadering-onttrekking: Dit is die aard van die aanvanklike reaksie op 'n nuwe stimulus, byvoorbeeld 'n nuwe voedselsoort, nuwe speelding of 'n vreemde persoon of plek. Toenaderingsresponse is positief, soos dit deur gemoedstoestand (glimlag, of iets positiefs sê) of deur motoriese aktiwiteit (eet 'n nuwe voedselsoort of neem 'n nuwe speelding) uitgedruk word. Onttrekkingsreaksies is negatief, byvoorbeeld huil, gesigte trek, iets negatiefs sê. Die kind vermy kontak, weier om te praat, beweeg weg, weier om nuwe voedsel te eet, of is sosiaal inkenig.

Aanpasbaarheid: Dit verwys na die kind se response op 'n nuwe of veranderde situasie. Belangriker egter as die aard van die aanvanklike response, is die gemak waarmee daar in die verkose rigting aangepas kan word of nie.

Sensoriese drempelwaarde: Dit is die prikkelintensiteit wat nodig is om 'n waarneembare reaksie te ontlok, ongeag die spesifieke vorm wat die reaksie mag aanneem of die sensoriese modaliteit wat betrokke is. Dit behels reaksies op sensoriese stimuli, omgewingstimuli en sosiale kontak.

Intensiteit van emosionele reaksie: Hiermee word verwys na die energievlak van die emosionele reaksie, ongeag die kwaliteit of rigting daarvan.

Kwaliteit van die gemoedstemming: Dit het betrekking op die hoeveelheid aangename, opgewekte en vriendelike gedrag in teenstelling met die onaangename reaksies, huilery en onvriendelike gedrag.

Afleibaarheid: Dit verwys na die effektiwiteit waarmee eksterne omgewingstimuli met huidige gedrag kan inmeng of die rigting daarvan kan verander.

Aandagspan en deursettingsvermoë: Aandagspan verwys na die duur van aandag aan 'n spesifieke aktiwiteit. Deursettingsvermoë is weer die voortsetting van 'n aktiwiteit ten spyte van hindernisse wat dit in die wiele ry.

Deur middel van 'n kwalitatiewe analise en faktorontleding van die gegewens van die NYLS het Thomas en Chess (1977) drie groepe kinders, elk met 'n kenmerkende temperamentsprofiel, onderskei. Die skrywers het die groepe onderskeidelik die "maklike" kind, die "stadige aanpasser" en die "moeilike" kind genoem. Die temperamentstipes word vervolgens bespreek.

Die temperamenteel "maklike" kind: Hierdie groep is in Thomas en Chess se ondersoek deur reëlmatigheid van funksies, positiewe toenaderingsresponse op nuwe stimuli, hoë aanpasbaarheid by verandering en lig tot matig intense emosies, wat meestal positief was, gekenmerk. Dié kinders het vinnig 'n gereelde slaap- en voedingsroetine ontwikkel, het geredelik nuwe voedselsoorte geëet, met vreemdelinge geglimlag, vinnig in nuwe situasies aangepas en was nrcmaalweg vir hulle ouers 'n vreugde.

Sowat 40% van die NYLS se steekproef is as "maklike" kinders geëtiketteer. Die bevindings van McDevitt en Carey (1978) het in breë trekke hiermee ooreengestem. Altesaam 33,1% van die kinders uit hulle studiegroep was temperamenteel "maklike" kinders.

Die "stadige aanpasser": Die temperamentstrekke van hierdie kinders is in die ondersoek deur 'n kombinasie van negatiewe reaksies van ligte intensiteit op nuwe stimuli, met stadige aanpasbaarheid na herhaaldelike blootstelling aan die nuwe stimuli gekenmerk. In teenstelling met die temperamenteel "moeilike" kinders was die "stadige aanpassers" emosioneel minder intens, positief of negatief, en hulle was minder geneig tot ongereelde biologiese funksies. Hierdie kinders moes geleent-

heid kry om nuwe stimuli en situasies met verloop van tyd te ervaar, terwyl nie te veel druk op hulle geplaas is nie. Die kinders het mettertyd belangstelling getoon en betrokke geraak. Die "stadige aanpassers" het sowat 15% van die NYLS se steekproef uitgemaak.

McDevitt en Carey (1978) het eweneens gevind dat die "stadige aanpassers" oor die algemeen nie baie aktief was nie, gemiddelde tellings op reëlmatigheid behaal het, meer geneig was om te onttrek, moeilik aangepas het, intense emosies getoon het en oorwegend 'n negatiewe gemoedstemming gehad het. Van die totale groep was 16% "stadige aanpassers".

Die temperamentel "moeilike" kind: Temperamenteel "moeilike" kinders is in die ondersoek deur ongereelde biologiese funksies en onttrekkingsreaksies op nuwe stimuli gekenmerk. Hulle het moeilik of glad nie by nuwe omstandighede aangepas nie, hulle was geneig tot intense emosionele reaksies en 'n gemoedstemming wat meestal negatief was. In die NYLS was daar ongeveer 10% temperamentel "moeilike" kinders.

McDevitt en Carey (1978) se bevindings stem ten opsigte hiervan baie met dié van die NYLS ooreen. Hulle het die volgende eienskappe by moeilike kinders gevind: 'n hoë aktiwiteitsvlak, ongereelde biologiese funksies, 'n neiging om te onttrek, moeilike aanpassing, intense emosies en 'n meestal negatiewe gemoedstemming. Die kinders het sowat 18,6% van hul steekproef uitgemaak.

Ander skrywers het voorgestel dat die genoemde drie temperamentstipes deur een dimensie op 'n kontinuum wat wissel van "maklik" tot "moeilik" vervang moes word. Die veronderstelling was dat kinders wie se temperament na aan die uiterste skaalpunt aan die "moeilike" kant geleë was, die risiko om gedragsprobleme te ontwikkel, geloop het (Buss & Plomin, 1984).

Die "maklike-moeilike"-dimensie het volgens die literatuur redelik algemene byval gevind, omdat ouers hul kinders ook so be-

oordeel en ook omdat navorsers die onderskeiding nuttig en geldig gevind het.

Daar is egter bevind dat die dimensie se voorspellingswaarde vir latere gedragsprobleme beperk was (Buss & Plomin, 1984). Korrelasies van die ses trekke op die dimensie tydens die babajare het swak met aanpassing by die huis op die ouderdom van drie jaar ($r=0,08$) en ook met aanpassing tydens volwassenheid gekorreleer ($r=-0,01$) (Thomas & Chess, in Lerner 1984).

Plomin en Daniels (1984) het gevind dat 'n "moeilike" temperament op 12 en 24 maande primêr met die ouers se beoordelings van emosionaliteit verband gehou het. Dit het Bates (1980) se mening dat "moeilike" temperament die persepsie van 'n baba wat huilerig en knieserig is, ondersteun. Hierdie interpretasie kan moontlik verklaar waarom 'n "moeilike" temperament tydens die babajare soms nie 'n goeie maatstaf is waarvolgens gedragsprobleme op 'n later stadium voorspel kan word nie.

Sommige navorsers het daarop gewys dat daar in gedagte gehou moet word dat daar baie wyses is waarop 'n kind "maklik" of "moeilik" kan wees. Die konteks waarbinne, asook die persone deur wie die kind as "maklik" of "moeilik" beskou is, moet in ag geneem word, asook veranderende verwagtings ten opsigte van die kind se gedrag tydens ontwikkeling (Buss & Plomin, 1984).

Buss en Plomin (1975, 1984) kon met behulp van faktoranalise slegs twee van die nege NYLS se dimensies, naamlik afleibaarheid en deursettingsvermoë, isoleer. Volgens hierdie navorsers was die oorblywende sewe dimensies oor ander faktore versprei en was daar dus geen empiriese basis om die nege oorspronklike dimensies te behou nie. Buss en Plomin het ook verdere kritiek teen die gedragstylbenadering uitgespreek. Hulle het beweer dat slegs aktiwiteitsvlak en moontlik reëlmatigheid die "hoe" van gedrag behels. Die oorblywende sewe dimensies is volgens hulle deur die spesifieke inhoud van die gedrag gedefinieer. Toenadering-onttrekking behels byvoorbeeld die rigtingkomponent van gedrag, aanpasbaarheid behels aanpassing by die onbekende, intense emosionele reaksies behels die omvang van die reaksie en

responsiwiteit behels die omvangrykheid van die stimuli, kwaliteit van gemoed behels emosionele reaksies en afleibaarheid, aandagspan en deursettingsvermoë behels die instrumentele gedrag en inhiberende kontrole van prosesse van aandaggee, aldus Buss en Plomin (1975, 1984). Volgens hulle was die meeste van die NYLS se dimensies dus nie die "hoe" van gedrag nie. Buss en Plomin het die volgende vraag gestel: "Indien die NYLS se dimensies dan nie as gedragstyle gedefinieer kan word nie, hoe verskil temperamentsdimensies van ander persoonlikheidstrekke in kinders?" Hulle het beweer dat hulle geen duidelike konsepsuele alternatief kon sien nie.

Ten spyte van hierdie kritiek het die NYLS se nege dimensies nogtans as basis vir die meeste navorsing oor temperament gedien. Verskeie vraelyste wat ontwikkel is om temperament te meet, is hierop gebaseer (Carey, 1982, 1985; Carey & McDevitt, 1978; Fullard, McDevitt & Carey, 1984; Hegvik et al., 1982). Volgens Hegvik et al. is daar nog nie voldoende bewyse gevind om die bestaan van 'n "moeilike" temperamentsprofiel vir die middelkinderjare te regverdig nie. Dit wil voorkom asof die konteks waarbinne die gedrag geëvalueer word in aanmerking geneem moet word. Relatief min navorsing oor dimensies van 'n "moeilike" temperament in die middelkinderjare is nog gedoen. Daar is egter reeds aanduidings dat die dimensies negatiewe gemoed, gebrekkige deursettingsvermoë en moeilike aanpasbaarheid tydens die middelkinderjare op 'n "moeilike" kind dui (Hegvik et al., 1982). Chess en Thomas (1986) het ook intense emosionele reaksies, hoë aktiviteitsvlak en onvoorspelbaarheid ingesluit.

Opsommenderwys kom die gedragstylbenadering daarop neer dat temperament beskou kan word as 'n kind se kenmerkende gedragstyl wat deur nege dimensies van temperament beskryf en in drie temperamentstipes ingedeel kan word. Hierdie benadering het nie die etiologie onderliggend aan 'n kind se temperament beklemtoon nie, maar Thomas en Chess (1977, 1980) het tog toegegee dat temperament wel 'n genetiese basis kan hê. Die genetiese benadering tot temperament word vervolgens bespreek.

2.3.2 Die genetiese benadering

Buss en Plomin (1975, 1984) het temperament as oorgeërfde persoonlikheidstrekke wat reeds tydens die vroeë kinderjare teenwoordig is, gedefinieer. Hul definisie kom met dié van Allport (in Emde & Harmon, 1982) ooreen.

Buss en Plomin (1975, 1984) het vyf kriteria gestel waaraan 'n temperamentstrek moet voldoen alvorens dit as temperament beskou kan word: dit moet oorerflik en stabiel wees en moet die volwasse persoonlikheid kan voorspel. In 'n evolusionêre sin moet dit aanpasbaar wees en dit moet ook in ander soogdiere teenwoordig wees.

Buss en Plomin (1984) het drie temperamentsdimensies onderskei wat aan die genoemde vereistes voldoen en dus volgens hierdie navorsers 'n genetiese basis het. Die dimensies word vervolgens bespreek.

(a) Emosionaliteit

Die vermoë van 'n individu om op 'n unieke wyse emosies te ervaar en uitdrukking daaraan te gee, is volgens Buss en Plomin 'n oorgeërfde eienskap. Hulle het emosionaliteit tot vrees, woede en ontsteltenis beperk en probeer om aan te toon dat emosionaliteit met gedrag wat as "maklik" of "moeilik" bestempel word, verband kan hou.

(b) Sosialiteit

Sosialiteit behels die behoefte van kinders om by ander kinders/persone te wees. Sosialiteit en skaamheid word as min of meer dieselfde temperamentstrek beskou, afhangende van die rigting van die trek.

(c) Aktiwiteit

Aktiwiteit verwys na die uitdrukking van motoriese energie.

Hierdie drie dimensies voldoen volgens die navorsers aan die genoemde kriteria en 'n matige stabiliteit is eksperimenteel deur tweelingstudies vir al drie die dimensies aangetoon (Buss & Plomin, 1984).

Die hoofonderskeiding tussen die genetiese en die gedragstylbenaderings tot temperament is dat die genetiese benadering op die moontlike etiologie onderliggend aan temperament klem lê, terwyl dit nie deur die gedragstylbenadering as só belangrik gereken word nie.

Verskeie navorsers het die genetiese lading van temperament ondersoek deur middel van tweelingstudies. Die doelstelling van hierdie ondersoeke was om dimensies van temperament wat 'n genetiese basis het, te identifiseer. Van hierdie studies word vervolgens bespreek.

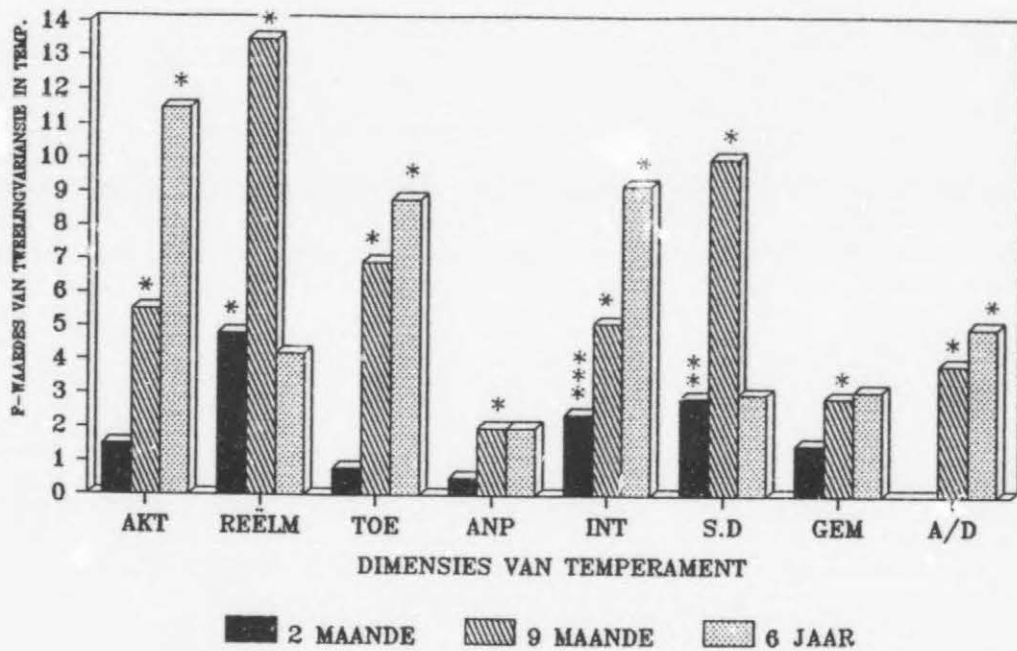
Uit die literatuur het dit geblyk dat verskillende dimensies van temperament moontlik 'n genetiese basis het (Buss & Plomin, 1975, 1984; Goldsmith, 1983; Loehlin, 1983; Matheny, 1984; Matheny & Dolan, 1980; Torgersen & Kringlen, 1978). In die meerderheid gevalle is die tweeling-studiemetode gebruik om te probeer om temperamentstrekke wat geneties gelaai is, te identifiseer (Goldsmith, 1983). Dit is gedoen deur mono- en disigotiese tweelinge se temperamente met mekaar te vergelyk. Indien die intrapaar-verskille van 'n veranderlike ('n F-waarde) by monosigotiese tweelinge beduidend kleiner as by disigotiese tweelinge was, het die navorsers afgelei dat die verskil aan genetiese faktore toegeskryf kon word.

Alhoewel die omgewing ook 'n invloed op tweelinge uitoefen, is daar verwag dat die variansie wat deur die omgewingsfaktore verklaar is, minimaal sou wees as gevolg van die feit dat beide kinders van meet af aan dieselfde omstandighede blootgestel was. Verskillende ouderdomsgroepe is bestudeer en die bespreking wat volg, is ook daarvolgens ingedeel.

2.3.2.1 Die genetiese invloed op temperamentsdimensies vir die ouderdomsgroep 2 maande tot 12 jaar

Die meerderheid genetiese studies oor temperament het op die babajare gekonsentreer. Goldsmith (1983) was van mening dat temperament veral eers vanaf 9 maande duidelik begin uitkristalliseer, omdat ander faktore, byvoorbeeld die geboorteproses, 'n jonger baba se gedragstyl kan beïnvloed. Torgersen en Kringlen (1978) het in 'n ondersoek 53 tweeling van dieselfde geslag betrek. Daar was 34 pare mono- en 16 pare disigotiese tweeling. Die sigositeit van drie pare was onbekend. Gestruktureerde onderhoude is met die moeders volgens die protokol van Thomas et al. (1963) gevoer. Die tweeling se temperamente is op 2 maande, 9 maande en 6 jaar beoordeel en intrapaar-verskille ten opsigte van elke dimensie van temperament is bereken. Resultate het daarop gedui dat monosigotiese tweeling 'n groter ooreenkoms as disigotiese tweeling in al nege die temperamensstrekke van die NYLS (Thomas et al., 1963) getoon het. In Figuur 1 word die bevindings van Torgersen en Kringlen se longitudinale studie grafies voorgestel. Hulle het by monosigotiese tweeling 'n statisties beduidende ooreenkoms vir die dimensies reëlmatigheid ($p < 0,001$), sensoriese drempels ($p < 0,01$) en intensiteit ($p < 0,05$) op 2 maande en vir al nege dimensies op 9 maande ($p < 0,001$) gevind. Op 6 jaar is hoogs beduidende genetiese invloede vir aktiwiteitsvlak, toenadering-onttrekking, intense emosionele reaksies en aandagspan/deursettingsvermoë gevind ($p < 0,001$).

Ten opsigte van aanpasbaarheid en gemoedstemming, wat tydens die babajare die laagste F-waardes getoon het, was die genetiese invloed op 6 jaar net matig en selfs onbeduidend. Die dimensies, reëlmatigheid en sensoriese drempels, het op 6 jaar 'n baie laer genetiese invloed as tydens die babajare getoon. Die afleiding is gemaak dat daar moontlik 'n redelike omgewingsinvloed op hierdie dimensies ingewerk het, en dat dit eerder die moeder se ouerskapstyl is wat tydens die voorskoolse jare gereflekteer word. Hierdie bevindings het dus daarop gedui dat, hoewel sekere dimensies van temperament 'n genetiese lading het, omgewingsinvloede wel die uitdrukking van die kind se spe-

* $p < 0,001$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,05$

AKT : Aktiwiteitsvlak
 REËLM : Reëlmatigheid
 TOE : Toenadering
 ANP : Aanpasbaarheid
 INT : Intensiteit
 SD : Sensoriese drempels
 GEM : Gemoed
 A/D : Aandagspan/Deursettingsvermoë

Figuur 1. Tweelingvariansie in temperament by mono- en disgo-
 tiese tweelinge (Torgersen en Kringlen, 1978, p.441)

sifieke gedragstyl kan verander. Gedrag, en ook die uitdrukking van enige ander sielkundige eienskap, sal met verloop van tyd 'n voortdurende proses van omgewing-organisme-interaksie (Thomas & Chess, 1977) reflekteer.

Ander studies het soortgelyke bevindings soos dié van Torgersen en Kringlen (1978) aangetoon. Matheny (1984) het deur faktorontleding 'n aantal temperamentsdimensies tydens die ouderdomme 12, 18 en 24 maande geïdentifiseer wat volgens hom 'n genetiese lading getoon het. Data is uit laboratoriumwaarnemings sowel as deur middel van vraelyste wat die ouers ingevul het, verkry. Deur die laboratoriumwaarnemings het hy die dimensies emosionele toon, sosiale oriëntasie, aandagspan en reaksie op beperkinge geïdentifiseer. Uit die vraelyste het die dimensies goedmoed, toenadering/onttrekking en aanpasbaarheid na vore gekom. Daar is gevind dat die twee groepe dimensies op elke ouderdom gekorreleer het (Konvergente r : 0,38 tot 0,52) en dat dit stabiel oor ouderdomme was (Stabiliteits r : 0,37 tot 0,66). Identiese tweeling se temperamentsprofile het groter korrelasies as nie-identiese tweeling op al die dimensies getoon, hoewel dit slegs op 18 maande statisties beduidend was ($p < 0,05$).

Die bekende Louisville-tweelingprojek se data is deur Matheny, Wilson, Dolan en Krantz (1981) geheranaliseer. Deur faktorontleding het hulle 'n aantal dimensies van temperament, naamlik taakoriëntasie, aktiwiteitsvlak, affek-ekstraversie en aanpasbaarheid onderskei. Taakoriëntasie het met doelgerigtheid, aandagspan, voorwerporiëntasie en reaktiwiteit verband gehou. 'n Beduidende genetiese variansie vanaf 3 tot 24 maande is aangetoon. Affek-ekstraversie het met emosionele toon, vreesagtigheid, samewerking, volharding en sosialiteit verband gehou. Na die ouderdom van 3 maande is stabiele interkorrelasies vir monosigotiese tweeling verkry. Vir disigotiese tweeling was die korrelasies onstabiel.

Vir aktiwiteitsvlak is die helfte van die variansie op 2 jaar met die genotipe geassosieer. Vir die dimensie aanpasbaarheid is stabiele interkorrelasies tussen 9 en 30 maande (r : 0,18 tot 0,45) gevind wat moontlik daarop dui dat hierdie dimensies

weens 'n genetiese lading minder verandering met die verloop van tyd getoon het. Net soos Goldsmith (1983), Matheny (1984) en Torgersen en Kringlen (1978) het Matheny et al. (1981) tot die gevolgtrekking gekom dat die differensiasie en organisasie van 'n baba se gedrag deur genetiese faktore beïnvloed word, maar dat omgewingsinvloede ook 'n belangrike rol speel.

Goldsmith en Gottesman (1981) het faktorontleding op die roudata van 'n ander groot longitudinale projek, die "Collaborative Perinatal Project", gedoen. Die data van 350 tweelingpare op die ouderdomme van 8 maande, 4 jaar en 7 jaar is gebruik. Die resultate het beduidende maar matige vlakke van genetiese variansie op 8 maande ten opsigte van aktiwiteitsvlak aangetoon ($p < 0,05$). Op die ouderdom van 4 jaar is daar 'n beduidende genetiese effek vir deursettingsvermoë ($p < 0,001$) en 'n irriteerbare gemoed ($p < 0,01$) en op die ouderdom van 7 jaar is daar bewyse vir 'n genetiese invloed op aanpassing ($p < 0,001$) en vreesagtigheid ($p < 0,05$) gerapporteer. Die navorsers het die gevolgtrekking gemaak dat, oor alle ouderdomme heen, ten minste die helfte van die waargenome variansie nie deur gesinsfaktore alleen verklaar kon word nie.

Aansluitend by die bogenoemde bevindings het 'n ander ondersoek wat tweelingpare ($n=91$ pare) met 'n gemiddelde ouderdom van 3 jaar 6 maande betrek het, 'n genetiese lading vir die dimensies aktiwiteitsvlak ($p < 0,01$), sosialiteit ($p < 0,01$), emosionaliteit ($p < 0,05$), aandagspan/deursettingsvermoë ($p < 0,01$) en troosbaarheid ($p < 0,01$) getoon. Die navorsers het tot die gevolgtrekking gekom dat temperament in 'n groot mate deur erflikheid beïnvloed word (Plomin & Rowe, 1978). Ook in ander studies is bevind dat emosionaliteit, sosialiteit en aktiwiteitsvlak 'n groter ooreenkoms by monosigotiese as by disigotiese tweeling getoon het en die afleiding is gemaak dat hierdie dimensies moontlik geneties bepaal word (Dibbille & Frawge, in Goldsmith & Gottesman, 1981).

Die bogenoemde studies was almal redelik vergelykbaar en het almal kinders van 2 maande tot 7 jaar betrek. In die literatuur

is slegs een ondersoek wat op die middelkinderjare van toepassing is, gevind. Dit word vervolgens bespreek.

Matheny en Dolan (1980) het deur faktorontleding ses faktore tydens die middelkinderjare geïdentifiseer, naamlik insiklike sedelike gedrag wat met gehoorsaamheid aan reëls en verwagtings verband hou; toegepaste kognitiewe funksies wat verbeeldingrykheid, humor, kreatiewe vermoëns en belangstellings insluit; sosialiteit wat op ekstraversie dui; emosionaliteit; hardkoppigheid wat 'n assosiasie met veeleisendheid, ongeduld en 'n neiging om te kla toon en laastens die faktore, aktiwiteitsvlak en kort aandagspan of afleibaarheid. Hulle het 105 pare tweelinge ten opsigte van die genoemde ses faktore vergelyk. Hierdie tweelinge was almal ook reeds by die Louisville-tweelingprojek betrek.

Die kinders se sigositeit is op 3 maande deur bloedtoetse vasgestel. Alhoewel die moeders van die tweelinge se sigositeit bewus was en die moontlikheid dus bestaan het dat hulle die monosigotiese tweelinge as meer eenders sou beoordeel, was die navorsers van mening dat daar geen maklike manier was om hierdie probleem te oorbrug nie. Volgens hulle was daar wel bewyse wat die gebruik van die tweelingmetode en die ouers se observasies ondersteun het. In Tabel 1 word die binnepaarkorrelasies wat in hierdie studie gevind is, aangetoon. Die twee groepe tweelinge se korrelasies is vergelyk en die navorsers het die afleiding gemaak dat monosigotiese tweelinge op alle faktore beduidend hoër korrelasies ($p < 0,05$) as disigotiese tweelinge getoon het. Beduidende korrelasies is vir alle faktore, behalwe hardkoppigheid, gerapporteer, wat op 'n genetiese lading vir hierdie faktore tydens die middelkinderjare gedui het. Vir die faktore emosionaliteit, aktiwiteit en sosialiteit is daar dus weer eens 'n sterk genetiese invloed aangetoon. Hierdie bevindings kom ook met dié van Buss en Plomin ooreen (1975, 1984).

Die literatuur het aangetoon dat seuns en dogters ten opsigte van dimensies van temperament nie beduidend verskil nie. Na-

Tabel 1

Binnepaar korrelasies vir Mono- en Disigotiese tweelinge ten opsigte van Gedragsfaktore (Matheny & Dolan, 1980, p 231)

Faktor	Monosigoties (N=68)	Disigoties (N=37)
1. Inskiklike Sedelike gedrag	0,60*	0,25
2. Toegepaste kognitiewe funksies	0,67*	0,18
3. Sosialiteit	0,56*	0,06
4. Emosionaliteit	0,45*	-0,11
5. Hardkoppigheid	0,39*	0,15
6. Aktiwiteitsvlak/Afleibaarheid	0,66*	0,19
Profiel korrelasies vir faktore	0,61*	0,13

* $p < 0,05$ eensydig vir monosigoties > disigoties

vorsers het slegs gerapporteer dat seuns oor die algemeen meer aktief as dogters is en minder deursettingsvermoë as dogters toon (Hegvik et al., 1982; Matheny & Dolan, 1980; Thomas et al., 1963; Rutter & Hersov, 1985). Dogters het weer laer sensoriese drempels as seuns (Hegvik et al., 1982). Die navorsers het aangevoer dat hierdie verskille tussen seuns en dogters moontlik geneties van aard kan wees.

Ter opsomming kan daar uit die literatuur afgelei word dat 'n genetiese invloed vir al nege die NYLS se temperamentsdimensies vir die ouderdomme 9 maande tot 12 jaar bevind is. Vir sekere dimensies soos emosionaliteit, aktiwiteitsvlak en sosialiteit is sterk genetiese ladings aangetoon. Die navorsers het egter deurentyd steeds beklemtoon dat, alhoewel 'n dimensie 'n genetiese lading het, dit nie beteken dat die omgewing nie ook 'n invloed hierop sou kon uitoefen nie.

Empiriese bewyse ondersteun dus die genetiese benadering tot temperament. Naas die gedragstyl- en genetiese benadering tot

temperament, is daar ook 'n psigobiologiese siening wat vervolgens bespreek word.

2.3.3 Die psigobiologiese benadering

Die derde benadering tot temperament is die psigobiologiese siening. Rothbart en Derryberry (1981) het temperament as 'n psigobiologiese eienskap wat oor tyd deur erflikheid, rypwording en ervaring beïnvloed word, beskou. Hulle het probeer om temperament in terme van die sentrale senuweestelsel se funksionering te verklaar. Hiervolgens verwys temperament na individuele verskille in reaktiwiteit en selfregulering wat, volgens Rothbart en Derryberry, 'n konstitusionele basis het.

"Konstitusioneel" is vaag as die relatief blywende biologiese samestelling van die organisme wat oor tyd deur erflikheid, rypwording en ervaring beïnvloed word, gedefinieer. "Reaktiwiteit" het na die prikkelbaarheid en responsiwiteit van die organisme se gedrags- en fisiologiese sisteme verwys. Drie respons-eienskappe was hier van belang, naamlik:

- Drempels wat die baba se sensitiwiteit met betrekking tot stimulasie reflekteer. Sommige babas reageer op die geringste geluid of beweging, terwyl ander sterker stimulasie benodig voordat 'n reaksie waargeneem word.
- Intensiteit wat na die sterkte van 'n baba se emosionele reaksie verwys.
- 'n Temporale aspek wat die tydsduur wat nodig is vir 'n reaksie om 'n hoogtepunt te bereik en dan af te neem, behels.

Volgens die skrywers verwys "selfregulering" na die vermeerdering, vermindering, handhawing en herstrukturering van patrone van reaktiwiteit. Selfregulering vind plaas deurdat 'n individu toenaderings- of onttrekkingsgedrag toon of sy/haar vlak van opwekking vermeerder of verminder deur die mate waarin hy/sy aandag aan stimuli skenk of die aandag daarvan wegrig. Wat dus

gereguleer word, is die baba se vlak van gedrags- of neurale opwekking. Hierdie siening kom ooreen met dié van Buss en Plomin (1975, 1984), asook met dié van Goldsmith en Campos (in Emde & Harmon, 1982).

Goldsmith en Campos (1982) het temperament as individuele verskille in emosionele uitdrukking gedefinieer. Hiervolgens het 'n parameter van temperament na die intensiteit of temporale eienskappe van emosionele uitdrukking (byvoorbeeld die latentheid om te glimlag) verwys. 'n Ekspressiewe sisteem van temperament kon enige element van die gedragspektrum (gesigsuitdrukkings, motoriese of vokale sisteem) insluit. Dimensies van temperament is as die inhoud van die individuele verskille, byvoorbeeld vreesagtigheid of irriteerbaarheid, biologies-gebaseerde disposisies, wat oor redelike lang tydperiodes stabiel is, en die vermoë het om interaksies met ander in die omgewing te beïnvloed, beskou.

Ook Stevenson en Graham (in Rutter & Hersov, 1985) het die mening gehuldig dat temperament in 'n groot mate biologies gedetermineer en vanaf geboorte gemanifesteer word, hoewel dit in hierdie vroeë stadium nog nie ten volle uitgedruk word nie. Die navorsers het verwag dat dit 'n mate van kontinuïteit deur die individu se lewe sou toon ten spyte van veranderinge in die gedragsuiting daarvan.

Rappaport (in Lambert, 1982) het 'n statisties beduidende, hoewel lae verband gevind tussen die dimensies onreëlmatigheid, knieserigheid, huilerigheid, negatiewe reaksies op vreemdelinge en onvriendelikheid met bekendes (kenmerkend van 'n "moeilike" temperament) en die ensiem, dopamien-beta-hidroksilase. Hierdie ensiem is in groter hoeveelhede teenwoordig na stres of werk, en die basislynvlak blyk ook onder genetiese beheer te wees.

Rothbart en Derryberry (1981) het ook die siening dat temperament net gedragstyl is, verwerp en het die affektiewe motiveeringsisteme as die kern van die ontwikkelende persoonlikheid beklemtoon. Ook Matheny et al. (1987) het temperament as indi-

viduele verskille in reaktiwiteit en selfregulering gedefinieer.

Kritiek teen die psigobiologiese benadering is dat dit moontlik té omvangryk is. Dit verwys na kognitiewe prosesse, sosiale interaksie, motivering en emosionele ontwikkeling op neurale, fisiologiese en gedragsvlak. Dit is gevolglik moeilik om te bepaal watter individuele verskille in die baba se gedragspektrum nie met temperament verband hou nie (Buss & Plomin, 1984; Goldsmith & Campos, in Emde & Harmon, 1982).

2.3.4 Die neonatale benadering

Brazelton (1973) het probeer om temperament-verbandhoudende gedrag by pasgeborenes te evalueer. Konsepsualisering van temperament, volgens hierdie benadering, is nou verbonde aan die "Neonatale Gedragsbeoordelingskaal" (NGBS) (Brazelton, 1973). Hierdie skaal gee 'n indruk van die baba se fisieke toestand, asook gedragseienskappe wat 'n ooreenkoms met dimensies van temperament wat by ouer kinders bestudeer is, byvoorbeeld wakkerheid, irriteerbaarheid en troosbaarheid toon.

Oor die algemeen is relatief min navorsing oor neonatale beoordelings gedoen. Die NYLS het slegs babas ouer as 3 maande betrek, omdat vermoed is dat gedragsverskille tussen pasgeborenes nie stabiel is nie. Tellings, soos op die NGBS verkry is, het dan ook van dag tot dag gewissel, met 'n gemiddelde korrelasie van slegs ongeveer 0,30 (Sameroff, in Rutter & Hersov, 1985). Buss en Plomin (1975) het kritiek teen die NGBS uitgespreek en die onstabiele metings wat daardeur verkry is aan eienskappe van die skaal toegeskryf, soos byvoorbeeld dat dit nie primêr opgestel is om temperament te beoordeel nie en dat sommige temperamentsdimensies slegs deur 'n enkele item beoordeel word.

In 'n poging om die konsep temperament beter te verstaan, is 'n aantal benaderings tot temperament bespreek. Ter opsomming wil dit voorkom asof dit veral die gedragstyl- en genetiese benaderings is waaroor baie navorsing gedoen is. In die literatuur is

minder klem op die psigobiologiese en neonatale benaderings geplaas.

Uit benaderings soos byvoorbeeld die genetiese en psigobiologiese kon daar reeds afleidings oor moontlike determinante van temperament gemaak word. Dit was egter nie omvattend genoeg om die etiologie onderliggend aan die konsep te begryp nie. Moontlike determinante onderliggend aan temperament word dus vervolgens bespreek.

2.4 DETERMINANTE ONDERLIGGEND AAN TEMPERAMENT

Verskeie navorsers het al probeer om die oorsprong van individuele verskille tussen babas te verklaar (Bates, 1980; Hertzog & Mittleman, 1983; Thomas & Chess, 1977; Torgersen & Kringlen, 1978).

Volgens Thomas en Chess (1977) is individualiteit reeds waarneembaar op die ouderdom van 2 tot 3 maande, en moet die oorsprong van temperament in genetiese faktore, prenatale, asook vroeë postnatale invloede van die ouer op die kind gesoek word. Omdat individuele gedragseienskappe reeds kort na geboorte aanwesig is, is dit volgens die skrywers onwaarskynlik dat omgewingsfaktore en ervaring reeds in hierdie stadium 'n invloed kan uitoefen.

Torgersen en Kringlen (1978) het hierdie siening ondersteun en het saamgestem dat vroeë verskille in temperamentspatrone, teoreties gesien, die gevolg van genetiese, intra-uteriene, perinatale en/of vroeë postnatale omgewingsinvloede behoort te wees. Plomin en Rowe (1978) het die standpunt gehuldig dat temperamentsverskille waarskynlik konstitusioneel van aard is, maar het toegegee dat beide vroeë lewenservaringe en die ontwikkeling van die sentrale sensusisteam 'n rol kan speel. Ten opsigte van laasgenoemde aspek het Hertzog en Mittleman (1983) bevind dat kinders met 'n lae geboortemassa en 'n onryp sentrale sensusistelsel emosioneel intens, onaanpasbaar en ook minder afleibaar is. Hulle het ook hoë sensoriese drempels. Die bevindings ten opsigte van drempels en afleibaarheid kom ooreen

met dié van Als (in Hertzog & Mittelman, 1983), naamlik dat premature babas se inname van stimuli swak en stadig is. Dit kan moontlik wees dat 'n hoë drempelwaarde die vroeggebore baba beskerm, aangesien hierdie babas dikwels, wat behandelingsprosedures betref, oor 'n lang tydperk aan aversiewe stimulasie blootgestel word. Daar is ook gevind dat premature babas gedurende die eerste maande meer knieserig en rusteloos as voltermyn-kontrolegroepe was (Goldberg & Sherman, in Hertzog & Mittelman, 1983). Ook Bates (1980) het gepostuleer dat, hoewel hy die genetiese invloed op individuele verskille erken het, ten minste 'n paar van die verskille wat tydens die babajare waargeneem word eerder rypwording van die sentrale sensusstelsel as temperament reflekteer het.

Standley, Soule, Copans en Klein (1978) het 'n aantal faktore wat 'n baba se temperament sou kon beïnvloed, geïdentifiseer. Hulle het die ouers, prenatale en perinatale toestande wat antedeede faktore vir toekomstige gedrag by die kind is, as moontlike determinante van kindertemperament beskou. Hierdie faktore kon aan die fetus tydens konsepsie, deur die intra-uteriene omgewing of tydens geboorte oorgedra word. Ander eienskappe van die kind self, byvoorbeeld geslag, kan ook sy/haar gedrag deur byvoorbeeld oorerwing of die interaksie wat die kind se eienskappe vanuit die omgewing ontlok, bepaal.

Eienskappe van die ouers word deur die kind oorgeërf. Fisieke en sielkundige eienskappe word geneties, asook deur die intra-uteriene omgewing, aan die kind oorgedra. Dit is moontlik dat ouers wat hul eersteling rondom die ouderdom van 25 tot 30 jaar verwek, reeds verdere opleiding voltooi het, finansiële sekuriteit verkry het en moontlik wat persoonlike volwassenheid betref, van jonger ouers verskil. Die ouers se hantering van stres en angs kan moontlik hul prenatale houdings en verwagtings beïnvloed het wat weer 'n invloed op die fetus kon hê, aldus Standley et al. (1978).

Perinatale gebeure soos narkose, medikasie of 'n moeilike geboorteproses kan 'n invloed op die baba se gedrag hê. Eienskappe van die baba wat reeds by geboorte aanwesig is, soos sy/haar

fisiologiese toestand net na geboorte en sy/haar geslag sou die baba se gedragstyl ook kon beïnvloed. Daar is byvoorbeeld gevind dat emosionaliteit, en in 'n mindere mate ook sosialiteit, nie erflikheid by seuns getoon het nie, maar dat daar vir dogters wel 'n sterk genetiese lading gevind is (Stevenson & Fielding, 1985). Daar is ook gerapporteer dat seuns in die ondersoek meer aktief met minder deursettingsvermoë as dogters was. Dogters het weer laer sensoriese dremfels gehad (Hegvik et al., 1982). Die geslagsverskille het teoretiese implikasies: dit kan wees dat temperamentsdisposisies by seuns en dogters ten opsigte van die genetiese lading verskil, of dit kan wees dat die komponente van temperament by seuns en dogters verskillend georganiseer word, ongeag die oorsprong daarvan en dat dimensies deur modellering en sosialisering vasgelê word.

Sommige van die kind se eienskappe kan kwesbaar vir prenatale en perinatale invloede wees. Wanvoeding van die moeder of erge stres, byvoorbeeld, kan fetale ontwikkeling strem en tot 'n baba met 'n lae geboortemassa aanleiding gee (Hertzog en Mittelman, 1983).

Die fetus kan die moeder, asook die verloop van die geboorte, beïnvloed. 'n Irriteerbare fetus mag 'n angstige moeder en 'n moeilike gemedikeerde geboorte tot gevolg hê. Daar is gespekuleer dat die ontwikkelende fetus en verwagterende ouers reeds prenataal in psigiese interaksie is.

Standley et al. (1978) het verder bevind dat ouer, hoër gekwalifiseerde ouers meer dikwels 'n ongekompliseerde swangerskap gehad het en minder analgetika tydens gestasie benodig het as jonger, meer angstige ouers. Moeders wat geen narkose tydens geboorte ontvang het nie, se babas was minder irriteerbaar en motories beter ontwikkel as dié wat wel narkose ontvang het. Dieselfde verband is gevind by ouers wat die swangerskap en geboorteproses goed hanteer het. Dit is dus duidelik dat baie faktore 'n impak op die baba se individuele gedragseienskappe kan hê, selfs by die pasgeborene, wie se blootstelling aan 'n postnatale omgewing beperk is.

Opsommenderwys wil dit dus voorkom asof navorsers die biologiese determinante van gedrag bestudeer het ten einde die individuele gedragsverskille kort na geboorte te verklaar. Belangstelling in kliniese neurosielkunde is een manifestasie van hierdie neiging (Hynd & Obruzut, in Martin, 1983), so ook belangstelling in die rol van die biochemiese veranderlikes tydens ontwikkeling (Maccoby, Doering, Jacklin & Kraemer, in Martin, 1983) en gedragsgenetika (Thompson & Fuller, in Martin, 1983). Studies wat die genetiese komponent van temperament bevestig het, het die siening ondersteun dat temperament, minstens ten dele, 'n intra-individuele gedragseienskap, met ander woorde 'n eienskap wat uniek is aan die individu ongeag die omgewingsfaktore, reflekteer (Bates, 1980).

Temperament is egter, al is daar aanduidings van 'n genetiese komponent, nie net 'n onbuigsame, biologiese, onveranderlike eienskap nie. Omgewingsveranderlikes, soos aspekte van die gesin se funksionering, ouerskapstyle en die ouers se huwelikstevredenheid, kan ook 'n invloed op die kind se temperament uitoefen (Chess & Thomas, 1986). Dit wil dus voorkom asof beide oorerwing en omgewingsinvloede determinante van temperament is.

Dit kan samevattend gestel word dat navorsers van mening is dat determinante onderliggend aan temperament die volgende faktore insluit:

- eienskappe wat vanaf die ouers oorgeërf is
- perinatale gebeure en vroeë postnatale gebeure en
- eienskappe van die kind self, byvoorbeeld sy/haar geslag.

Temperament is 'n komplekse konsep en gevolglik was ook die meting daarvan dikwels aan baie kritiek onderwerp. 'n Aantal benaderings ten opsigte van hoe temperament gemeet kan word, word vervolgens bespreek.

2.5 BENADERINGS TOT DIE METING VAN TEMPERAMENT

Daar bestaan tans drie benaderings tot die meting van temperament, elkeen met voor- sowel as nadele (Hubert et al., 1982; Rothbart & Goldsmith, 1985).

Volgens bogenoemde navorsers kan temperament deur huis- en laboratorium-observasies, asook deur vraelyste, gemeet word. Hierdie metodes word aan die hand van elkeen se voor- en nadele bespreek.

2.5.1 Huisobservasies

In vivo-koderingstegnieke deur tuiswaarnemers kan gebruik word om temperament te meet. Probleme met hierdie metode is die kodeerder se beperkte vermoë om alle relevante gedrag wat hy waarneem, te prosessee. Sommige gedrag kom min voor en word moontlik nie tydens die observasie getoon nie; gedrag is ook soms dubbelsinnig en moeilik om te verstaan. Die metode het beperkings wat betref presiese kodering en dit is nie altyd duidelik watter verwysingsgroepe gebruik is om die gedrag te kodeer nie. Die kodeerder se emosionele toestand kan sy observasies en kodering beïnvloed. Ook die interaksie tussen die versorger en die kind kan die gedrag wat gekodeer word, beïnvloed of verander. Die stralekrans effek kan ook 'n rol speel.

Die metode van tuisobservasies het die implikasie dat die kodeerder se teenwoordigheid tot veranderinge in die kind en versorger se gedrag kan lei. Probleme word ondervind om die konteks van die gedrag akkuraat te kodeer. Observasietyd duur nie lank nie en daarom kan nie verwag word dat die metode ten volle betroubaar is nie. Met betrekking tot hierdie ondersoekmetode is ook geen normatiewe data beskikbaar nie.

Die huisobservasie-metode het egter wel die voordele dat minder beoordelaarsvooroordele voorkom en dat beoordeling in 'n relatief natuurlike konteks plaasvind.

2.5.2 Laboratoriummetings

Navorsers het ook 'n tweede metode gebruik om temperament te meet. Objektiewe metings, soos beoordeel vanaf 'n videoband, is in situasies wat spesifiek gestruktureer is om temperamentsreaksies te ontlok, verkry. Probleme is met die beoordeling van dubbelsinnige reaksies en dié van lae intensiteit ondervind. Ook die probleem van watter verwysingsgroepe gebruik is, was hier van toepassing. Verdere probleme wat met die metode ondervind is, was dat die effek van die ongekontroleerde gedrag van die toesighouer of ander ervarings voor of gedurende die evaluering ook 'n invloed op die kind se gedrag kon uitoefen. Die wyse waarop die laboratoriumsituasie gekonstrueer is, kan ook die nadeel inhou dat net sekere aspekte van die kind se gedrag beoordeel is. Die gevaar bestaan dat die metings nie voltooi is nie omdat die kind byvoorbeeld ontsteld geraak het, en nie die prosedures kon voltooi nie.

Subtiele variasies in die eksperimenteerder se reaksie op verskillende babas kon 'n invloed op die kind se gedrag en die kodering daarvan uitgeoefen het, aldus Rothbart en Goldsmith (1985). Ook ten opsigte van hierdie metode is daar 'n gebrek aan voldoende normatiewe data. Daar was ook 'n beperking op die frekwensie van gedrag wat aangeteken kon word en op die omvang van aspekte wat gemeet kon word. Die oordrag-effek van herhaalde toetsing kon 'n rol gespeel het, asook die vreemdheid van die laboratoriumopset en onvoldoende identifikasie van situasies vir die toepaslike ontlokking van temperamentsreaksies.

Met behulp van die laboratoriummetode kan die navorser egter 'n redelike akkurate meting van die kind se gedragstyl verkry. Dit bied die moontlikheid om meer as een meetmiddel, byvoorbeeld ook psigofisiologiese metings, wat nie deur beperkings van die kodeerders beïnvloed word nie, te gebruik. Intensiteit van stimuli, kompleksiteit en vreemdheid kan beheer word. 'n Video-opname kan die proses van herkodering vergemaklik.

Ondersoekers het aanbeveel dat daar meer van gestandaardiseerde toestande van laboratoriumnavorsing gebruik gemaak moet word,

om sodoende die invloed van die konteks te verminder (Hubert et al., 1982; Rothbart & Goldsmith, 1985).

2.5.3 Vraelyste

Om 'n kind se temperamentstrekke effektief te beoordeel, is inligting oor die kind se gedrag in 'n aantal situasies nodig om te verseker dat die kind se tipiese gedragstyl gereflekteer word. Sommige trekke, byvoorbeeld aanpasbaarheid by verandering en reëlmatigheid van biologiese funksies of voorspelbaarheid vereis weer inligting wat oor tyd ingewin moet word. Om hierdie redes word daar meestal in temperamentsnavorsing vraelyste gebruik wat die moeders of ander primêre toesighouers invul. Hierdie persoon het die meeste kontak met die kind en beskik oor inligting oor sy/haar gedrag in verskillende situasies en op verskillende tye (Thomas, 1984).

In die literatuur is daar egter baie kontroversie oor die akkuraatheid van moeders se beoordelings (Bates, 1980; Bates & Bayles, 1984; Carey, 1982; Dunn & Kendrick, 1981; Thomas et al., 1982).

In 'n oorsigartikel het Rothbart en Goldsmith (1985) moontlike faktore geïdentifiseer wat die akkuraatheid van vraelyste wat deur moeders ingevul is, kon beïnvloed het (daar is aangeneem dat die moeder die primêre versorger was).

Die skrywers was van mening dat die akkurate beoordeling van temperament deur eienskappe van die moeder of persoon wat die vraelys ingevul het, die interaksie wat tussen die moeder en die kind plaasgevind het, asook sekere faktore met betrekking tot die vraelyste self, nadelig beïnvloed kon word. Hierdie drie faktore word vervolgens bespreek.

(i) Eienskappe van die persoon wat die vraelys ingevul het

Die moontlikheid bestaan dat die persoon nie die instruksies, vrae en beoordelingskale verstaan het nie, dat hy/sy nie voldoende kennis oor die kind se gedrag gehad het nie en dat

sy/haar eie emosionele toestand, soos angstigheid, 'n rol kon gespeel het. Die gevaar bestaan ook dat die persoon se responsingesteldheid van so 'n aard was dat hy/sy sosiaal aanvaarbare antwoorde gegee het. Daar het ook geen standaardverwysingsgroep bestaan wat die moeders kon gebruik om haar eie kind se gedrag te beoordeel nie.

Die primêre toesighouer se eie kennisies, persoonlikheid, ervarings en houdings kan dus 'n rol tydens die beoordeling van die kind se temperament speel. Dat dit wel die geval is, is deur verskeie navorsers ondersoek. Verskeie navorsers het gevind dat daar nie 'n verband tussen spesifieke eienskappe van die primêre versorger en die beoordeling van die kind se temperament bestaan nie (Bates & Bayles, 1984; Hubert et al., 1982; Lyon & Plomin, 1981; Stevenson & Fielding, 1985; Thomas et al., 1982).

(ii) Invloede as gevolg van moeder-kind-interaksie

Dit kan wees dat die waargenome gedrag van die kind bloot net 'n reaksie op dié van die moeder was en dat die interpretasie van die waargenome gedrag net 'n funksie van die moeder se persoonlikheid was.

Die vraag of die beoordeling van 'n kind se temperament deur die moeder wat 'n vraelys invul, geldig is, is 'n kontroversiële onderwerp. 'n Aantal studies wat hierdie vraag ondersoek het, word vervolgens bespreek.

Stevenson en Fielding (1985) het 576 kinders in die ouderdomsgroep 0 tot 5 jaar ondersoek en het, soos Lyon en Plomin (1981) gevind dat, wanneer beide ouers hul eie temperamente, asook dié van hul eggenoot(notes) en hul kinders moes beoordeel, die beoordelings nie deur subjektiewe projeksies beïnvloed is nie. Hulle het egter wel aanduidings gekry dat die moeder se beoordeling van emosionaliteit by die kind deur haar eie projeksies beïnvloed is ($p < 0,05$). Die mate waarin die ouers oor hul kind se temperament saamgestem het, het matige vlakke van betroubaarheid getoon. Ook in ander studies is bevind dat ouers se beoordelings van temperament wel met onafhanklike metings

van gedrag, soos verkry deur objektiewe waarnemers, gekorreleer het (Dunn & Kendrick, 1981; Matheny, 1984).

Bates (1980) het nie met die bogenoemde navorsers saamgestem nie. Hy het navorsing wat oor die algemene konsep temperament en veral dié wat oor "moeilike" temperament gehandel het, krities deurgegaan en tot die gevolgtrekking gekom dat, hoewel kinders reeds op 'n vroeë ouderdom temperamentsverskille toon, die bestaan van 'n "moeilike" temperament nie empiries bewys is nie. Hy was van mening dat 'n "moeilike" temperament nie primêr 'n eienskap van die kind is nie, maar eerder 'n refleksie van die ouers se persepsie van die kind se gedrag. Zeanah et al. (1985) se bevindings ondersteun Bates se siening.

In reaksie op die siening dat veral die "moeilike" temperament slegs die moeder se persepsie weerspieël, het Thomas et al. (1982) Leweer dat daar wel genoeg empiriese bewyse vir die teendeel bestaan; hulle het gevolglik Bates se siening verwerp.

Dit wil dus voorkom asof die geldigheid van ouers se beoordeling van hulle kind se temperament 'n baie belangrike bydrae tot temperamentsmeting kan lewer, hoewel onbeantwoorde vrae oor die geldigheid daarvan gestel word. Aangesien navorsers gerapporteer het dat alle metodes om temperament te meet voor- en nadele het en daar nie afdoende bewys is dat die moeder se beoordeling van haar kind se temperament deur 'n vraelys in te vul, ongeldig is nie, is daar besluit om in hierdie ondersoek wel die vraelys-metode te gebruik. Die laaste moontlike nadeel van die vraelys-metode word vervolgens bespreek.

(iii) Faktore met betrekking tot die vraelyste self

Probleme met die aard van die vraelyste kon ook veroorsaak dat die dimensies van temperament nie geldig en betroubaar gemeet kon word nie. Navorsers het reeds minstens 26 vraelyste om temperament tydens die baba-, voorskoolse en skooljare te meet, ontwikkel. Geeneen van hierdie vraelyste voldoen egter aan alle psigometriese vereistes nie. Die meeste is nie behoorlik

gestandaardiseer nie en het beperkte norms (Hubert et al., 1982).

Die meerderheid vraelyste is op die temperamentsdimensies van die NYLS gebaseer. Wat die betroubaarheid en geldigheid oor die algemeen vir al die vraelyste betref, is daar gevind dat aktiwiteitsvlak, toenadering en gemoedstoestand konsekwent relatief hoë hertoets-betroubaarheidswaardes behaal het. Deursettingsvermoë en intense emosionele reaksies het oor die algemeen redelike lae waardes opgelewer. Toenadering-onttrekking het meestal hoë interne konsekwentheid getoon en aktiwiteitsvlak het oor maande stabiliteit getoon.

Uit die literatuuroorsig wat Hubert et al. (1982) gedoen het, is daar afgelei dat die meeste van die 26 vraelyste hoë interbeoordelaarsbetroubaarheid, matige interne konsekwentheid en toets-hertoetsbetroubaarheid getoon het. Vir dié vraelyste waarvoor geldigheidsdata wel beskikbaar was, is min ooreenkomste tussen die vraelyste se omstandigheids- en voorspellingsgeldigheid aangetoon. 'n Moontlike reue hiervoor is dat die vraelyste ten opsigte van die dimensies wat gemeet is, asook die ouderdomsgroep waarop die vraelys van toepassing was, verskil het. Die navorsers was egter van mening dat spesifieke temperamentsvraelyste wel baie bruikbaar is. Die vraelyste van Thomas en Chess (1977), Carey en McDevitt (1978), Fullard et al. (1984) en Hegvik et al. (1982) word wyd gebruik en is op verskillende ouderdomme gestandaardiseer.

Uit die literatuur is afgelei dat daar 'n hele aantal goeie vraelyste om temperament mee te meet, beskikbaar is en dat die meeste daarvan oor hoë interbeoordelaarsbetroubaarheid, matige interne konsekwentheid en toets-hertoetsbetroubaarheid beskik. Vir besonderhede oor spesifieke vraelyste word die leser na Hubert et al. (1982) verwys.

Die "Middle-Childhood Temperament Questionnaire" van Hegvik et al. (1982) is in hierdie ondersoek gebruik en word in Hoofstuk 5 volledig bespreek.

2.6 OPSOMMING

Dit wil dus voorkom asof daar nog nie 'n algemeen aanvaarde definisie van temperament bestaan nie. Die kompleksiteit van die konstruk bemoeilik die omskrywing daarvan. Hierbenewens definieer navorsers die konstruk operasioneel in terme van die verskeidenheid meetinstrumente wat gebruik word om temperament te meet.

Alhoewel die gedragstyl-, genetiese, psigobiologiese en neonatale benaderings ten opsigte van sekere aspekte van temperament verskil, is daar oor die algemeen konsensus dat die inhoud van temperament die volgende insluit: reaktiwiteit, emosionaliteit, aktiwiteitsvlak en sosialiteit, asook die vermoë om interaksie vanuit die omgewing te ontlok.

Daar word verwag dat dimensies van temperament reeds vroeg in ontwikkeling aanwesig sal wees, relatief stabiel met verloop van tyd sal wees en sekere bewyse van erflikheid sal toon.

Vir die doel van hierdie studie is die gedragstylbenadering van temperament gebruik om die konsep te definieer. Temperament is as die kind se gedragstyl wat in voortdurende interaksie met die omgewing is en erflike komponente bevat, beskou.

Hierdie beskrywing van die konsep omvat die belangrikste komponente van temperament en word as 'n sinvolle definisie vir die doel van hierdie ondersoek beskou.

Navorsers het verskillende metodes om temperament te meet, gerapporteer, elk met voor- sowel as nadele. In hierdie ondersoek is die vraelys-metode gebruik om temperament, soos deur die moeders beoordeel is, te meet.

Om 'n kind se ontwikkeling en aanpassing te verstaan, is beide kennis van sy/haar temperament asook van sy/haar gesin se funksionering, wat vervolgens in Hoofstuk 3 bespreek word, nodig.

HOOFSTUK 3

GESINSFUNKSIONERING

Verskeie skrywers het benadruk dat temperament nie in isolasie gesien moet word nie, omdat die ontwikkeling van 'n kind se temperament onder andere deur eienskappe van die gesinslewe beïnvloed word en ook die gesinslewe kan beïnvloed (Levitt, et al., 1986; Spivack et al., 1986; Taylor, 1985; Thomas & Chess, 1977; Tomlinson, 1985).

Vir die doel van hierdie ondersoek is die konsep gesinsfunksionering gebruik om gesinsfunksies soos probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe betrokkenheid, affektiewe responsiwiteit en gedragsskontrole, asook ander faktore soos die ouers se huwelikstevredenheid en hul ouerskapstyle, te omvat. Hierdie funksies en faktore word vervolgens bespreek.

3.1 GESINSFUNKSIES VOLGENS DIE McMASTER-MODEL VIR GESINSFUNKSIONERING

Dit was veral gedurende die laaste 25 jaar dat kennis van die spesifieke aspekte van gesinsfunksies baie verbreed het. Vandag is daar 'n hele aantal benaderings vir die bestudering van gesinne beskikbaar. Die probleemgesentreerde benadering van Epstein, Baldwin en Bishop (1983) word as 'n volledige en nuttige benadering tot 'n begrip van gesinsfunksies beskou. Hulle het die algemene sisteemteoretiese benadering gebruik om die struktuur, organisasie en transaksionele patrone van die gesin te beskryf. Aangesien hierdie benadering, wat as die McMaster-model bekend staan, gesinne oor die totale spektrum vanaf gesonde tot erg patologiese funksionering kan evalueer, is daar besluit om in hierdie ondersoek van dié besondere model gebruik te maak. Dit word dus volledig bespreek.

Die gesin word as 'n oop sisteem beskou wat bestaan uit sisteme binne sisteme (byvoorbeeld individu, huwelikspaar) wat in verhouding staan met ander sisteme (uitgebreide gesin, skole, in-

dustrie en kerk). Die sisteembenadering gaan van die veronderstelling uit dat die dinamiese gesin as groep veel meer as die somtotaal van die eienskappe van die lede is, en meer as die diadiese interaksie tussen enige twee lede van die gesin (byvoorbeeld die vader en moeder) is. Daar is implisiete en eksplisiete reëls en optrede deur die gesinslede waardeur gedrag beheer en gemonitor word. Die fokuspunt is dié prosesse in die gesinsisteem wat by die individu gedrag wat as patologies beskou kan word, ontlok.

Die aspekte van die sisteemteorie wat die basis van die McMaster-model vorm, kan soos volg opgesom word:

- (i) Die lede van die gesin staan in verhouding tot mekaar.
- (ii) Een deel van die gesin kan nie in isolasie van die res van die gesin verstaan word nie.
- (iii) Gesinsfunksionering is meer as die som van die dele.
- (iv) 'n Gesin se struktuur en organisasie is belangrik om die gedrag van die gesinslede te verstaan.
- (v) Transaksionele patrone van die gesinsisteem is betrokke om die gedrag van die gesinslede te vorm.

Volgens Epstein, Bishop en Levin (1978) is die primêre funksie van die hedendaagse gesinseenheid om as 'n laboratorium vir die sosiale, sielkundige en biologiese ontwikkeling en handhawing van gesinslede te dien.

Om hierdie funksies uit te voer, het die gesin volgens Epstein et al. (1978) 'n aantal take, waarvan drie soorte onderskei word:

- (i) Basiese take wat instrumenteel van aard is en byvoorbeeld die voorsiening van voedsel en beskerming behels.
- (ii) Ontwikkelingstake spruit voort uit natuurlike groeiprosesse en twee word onderskei, naamlik dié wat geasso-

sieer word met individuele ontwikkelingsfases wat elke gesinslid deurgaan (babajare, kinderjare, adolessensie, middeljare en bejaardheid) en dié wat geassosieer word met gesinsfases, byvoorbeeld die begin van die huwelik, eerste swangerskap, geboorte van die eersteling, ensovoorts.

- (iii) Riskante en onsekere take behels take wat ontstaan na aanleiding van gebeure soos siekte, ongelukke, verlies van inkomste, werksveranderinge en verhuisings.

Ten opsigte van gesinsfunksionering word sewe gesinsfunksies deur die McMaster-model onderskei. Daar word van die veronderstelling uitgegaan dat so 'n komplekse entiteit soos die gesin slegs aan die hand van die onderstaande gesinsfunksies verstaan kan word.

3.1.1 Probleemoplossing

Probleemoplossing behels die vermoë om probleme op te los sodat 'n effektiewe vlak van gesinsfunksionering gehandhaaf kan word. Daar word tussen instrumentele en affektiewe probleme onderskei. Gesinne wat dit moeilik vind om beide tipes probleme op te los, funksioneer oneffektief op hierdie gebied. Die gesinne wat net moeite ondervind met die oplos van affektiewe probleme se funksionering is meer effektief as gesinne wat instrumentele sowel as affektiewe probleme nie kan oplos nie. Gesinne wat beide instrumentele en affektiewe probleme kan hanteer, funksioneer optimaal ten opsigte van hierdie dimensie.

3.1.2 Kommunikasie

Kommunikasie kan gedefinieer word as die manier waarop die gesin verbale informasie uitruil (Epstein et al., 1978). Epstein en sy medewerkers het tussen helder en gemaskeerde kommunikasie (die duidelikheid waarmee die inhoud van die informasie uitgeruil word) en tussen direkte en indirekte kommunikasie (word die boodskap gerig aan die een vir wie dit bedoel is?) onderskei. Vier kommunikasiestyle word onderskei, naamlik duidelik

en direk, duidelik en indirek, gemaskeerde direkte kommunikasie en gemaskeerde indirekte kommunikasie.

Die skrywers het veronderstel dat hoe meer gemaskeerd en indirek die gesinskommunikasiepatroon is, hoe meer oneffektief sal die gesinsfunksionering wees. Hoe duideliker en direkter die kommunikasie, hoe meer effektief sal dit wees. Andersyds is ook aangeneem dat gemaskeerde en/of indirekte kommunikasie 'n soortgelyke reaksie by die ontvanger van die boodskap sal ontlok.

3.1.3 Rolle

Epstein et al. (1978) het gesinsrolle gedefinieer as die individue se herhalende gedragspatrone wat aangewend word om gesinsfunksies uit te voer.

Hulle het tussen instrumentele en affektiewe rolle onderskei. Om die roldimensie van 'n gesin te verstaan, is dit belangrik dat gesinsfunksies gespesifiseer word. Noodsaaklike gesinsfunksies is dié funksies wat herhaaldelik uitgevoer moet word vir die gesin om goed te funksioneer en wat uit instrumentele, affektiewe en gemengde rolle bestaan. Instrumentele rolle sluit die voorsiening van bronne in, affektiewe rolle behels emosionele versorging en steun en gemengde rolle word as die ontwikkeling van lewensvaardighede en sisteemhandhawing beskryf. Volgens die skrywers is ook ander rolle uniek aan elke gesin: in 'n poging om konflik af te weer, kan 'n gesinslid (of gesinslede) byvoorbeeld die teiken vir negatiewe emosie of negatief waargenome eienskappe word. Dit sou 'n teken van gesinswanaanpassing kon wees. Die gesin moet ook toesien dat rolverantwoordelikhede regverdig tussen lede verdeel word en op gepaste wyse moet verseker word dat verantwoordelikhede wel geneem word. Hoe meer doeltreffend die rolle vervul word en hoe duideliker die rolverdelings en rolverantwoordelikhede is, hoe gesonder funksioneer die gesin.

3.1.4 Affektiewe responsiwiteit

Dit verwys na die vermoë van gesinslede om toepaslik met gevoel te reageer, sowel wat die kwantiteit as die kwaliteit van die response betref. Epstein et al. (1978) het tussen twee tipes gevoelens onderskei, naamlik welsynsgevoelens (liefde, teerheid, geluk, vreugde) en noodgevoelens (vrees, woede, hartseer, teleurstelling en depressie).

Volgens dié benadering funksioneer 'n gesin wat gepas met liefde en teerheid kan reageer, maar nooit met gevoelens van woede, ongelukkigheid of vreugde nie, nie optimaal nie. Kinders in so 'n gesin kan emosioneel geïnhibeerd wees en hul persoonlike ontwikkeling kan nadelig beïnvloed word. Hoe meer effektief die gesinsfunksionering, hoe breër is die spektrum van gevoelens en hoe meer toepaslik sal die gesinslede se affektiewe reaksies in terme van kwaliteit en kwantiteit wees.

3.1.5 Affektiewe betrokkenheid

Hierdie dimensie is gedefinieer as die mate waarin die gesin belangstelling toon in en waarde heg aan die aktiwiteite en belange van ander gesinslede. Dit konsentreer op die frekwensie en wyses waarop gesinslede belangstelling kan toon en by mekaar betrokke kan raak. Epstein et al. (1978) het na gebrekkige betrokkenheid, betrokkenheid sonder gevoel, narsistiese betrokkenheid, empatiese betrokkenheid, oorbetrokkenheid en simbiotiese betrokkenheid verwys. Empatiese betrokkenheid word as die effektiefste wyse beskou.

3.1.6 Gedragskontrole

Volgens Epstein en sy medewerkers is gedragskontrole die gesin se patroon om gedrag in drie soorte situasies te hanteer, naamlik fisiek gevaarlike situasies, situasies om psigobiologiese behoeftes te hanteer, te voorsien en uit te druk, asook die kontrole oor sosiale gedrag binne en buite die gesin. Hierdie gesinsfunksie behels die hantering van alle gesinslede se gedrag in elke situasie, nie net die kind se gedrag nie.

Vir elkeen van hierdie areas het die gesin norme van aanvaarbare gedrag en 'n mate van toegeeflikheid ontwikkel. Hierdie norme en buigsaamheid bepaal die styl van gedragskontrole. 'n Rigiede styl behels 'n beperkte standaard met min geleentheid om te onderhandel ten spyte van die konteks van die situasie. 'n Buigsame gedragskontrole dui op 'n redelike standaard en 'n redelike mate van buigsaamheid, afhangende van die situasie. 'n Permissiewe benadering dui op algehele toegeeflikheid sonder enige reëls. Chaotiese gedragskontrole wissel na willekeur tussen rigied, permissief en buigsaam. Die gesinslede is onseker oor watter norme op watter tydstip geld.

Buigsame gedragskontrole word as die effektiëste en chaotiese gedragskontrole as die oneffektiëste wyse van kontrole beskou (Epstein et al., 1978).

In hierdie ondersoek verwys die term gesinsfunksies dus na die gesin se kenmerkende manier van funksionering ten opsigte van die dimensies probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole en algemene funksionering.

Die literatuur bevestig egter ook dat ander gesinsfaktore soos die ouers se huwelikstevredenheid en hul ouerskapstyle 'n verdere invloed op die kind se temperament kan uitoefen en deur die kind se temperament beïnvloed kan word. Hierdie faktore word vervolgens bespreek.

3.2 DIE KONSEP HUWELIKSTEVREDENHEID

Huwelikstevredenheid is 'n belangrike faktor wat in aanmerking geneem moet word om die kind se ontwikkeling te verstaan. Reeds etlike dekades al is daar navorsing gedoen oor die kwaliteit van die huweliksverhouding. Verskeie aspekte van die huwelik is bestudeer, soos byvoorbeeld aanpassing, tevredenheid, stabiliteit, geluk en die kwaliteit daarvan (Burr, Miller, Rollins, Galligan & Spanier, in Lerner & Spanier, 1978). Skrywers het egter probleme ondervind om hierdie konsepte te definieer.

Albrechts (1979) het tussen huweliksukkses, stabiliteit, tevredenheid, funksionaliteit, aanpassing en integrasie onderskei. Hy het huwelikstevredenheid as "die subjektiewe ervarings as reaksie op die huwelik" (p 861) gedefinieer.

Ook Rollins en Galligan (in Lerner en Spanier, 1978) het verkies om van die term "huwelikstevredenheid" gebruik te maak en het dit as die "mate van kongruensie wat bestaan tussen 'n persoon se huweliksverwagtings en die mate waarin hieraan voldoen word" gedefinieer (p 75). Hierdie navorsers het ook 'n meer omvattende definisie gebied. Huwelikstevredenheid is beskou as die subjektiewe gevoelens van geluk, tevredenheid en plesier wat deur die huweliksmat ervaar word, wanneer alle aspekte van sy huwelik in ag geneem word. Huwelikstevredenheid is op 'n kontinuum gesien vanaf baie tevrede tot baie ontevrede. Dit is as 'n unieke houdingsveranderlike beskou, wat by elke huweliksmat voorkom en min of meer oor tyd stabiel is.

Lenthall (in White, 1983) het 'n konsepsuele onderskeid tussen huwelikstevredenheid en huwelikstabiliteit gemaak. Hiervolgens is huwelikstevredenheid die resultaat van die huweliksmat se kognitiewe evaluering van hul huweliksverwagtings en die mate waarin hieraan voldoen word. Die mate van huwelikstabiliteit al dan nie het volgens hom afgehang van die voordele en waarde wat die huweliksverhouding inhou, wanneer dit teen alternatiewe moontlikhede, soos byvoorbeeld om alleen te woon, om 'n egskeiding te verkry en te hertrou, ensovoorts, opgeweeg word.

Spanier en Lewis (1980) het ook hierdie onderskeid getref om te verklaar waarom sommige huwelike van hoë kwaliteit in 'n vervreemding of egskeiding eindig, terwyl dit nie die geval met sommige huwelike van laer kwaliteit is nie. Spanier en Lewis het huwelikaanpassing beskryf as 'n proses waarvan die uitkoms bepaal word deur die graad van problematiese huweliksverskille, spanning tussen die huweliksmat en persoonlike angste wat hy/sy ervaar, asook die gevoel van huwelikstevredenheid, diadiese kohesie en konsensus oor belangrike sake in die huwelik.

Vir die doel van hierdie ondersoek is huwelikstevredenheid beskou as die subjektiewe gevoelens van geluk en tevredenheid wat deur elke huweliksmaat ervaar word ten opsigte van verskeie belangrike aspekte van sy/haar huwelik, soos gesamentlike toekomsideale, vryetydsbesteding, die huweliksmaat se fisiese voorkoms, gewoontes, seksuele verhouding, hantering van finansies en kinderopvoeding.

3.3 DIE KONSEP OUERSKAPSTYLE

Verskillende tipes ouerskapstyle het implikasies vir 'n kind se ontwikkeling en aanpassing, soos dit uit die literatuur afgelei kan word (Cameron, 1977, 1978; Gordon, 1981; Santrock & Yussen, 1987; Taylor, 1985). Vir die doel van hierdie studie is ouerskapstyle dus 'n belangrike gesinsfaktor wat in gedagte gehou word om die kind se aanpassing te verstaan.

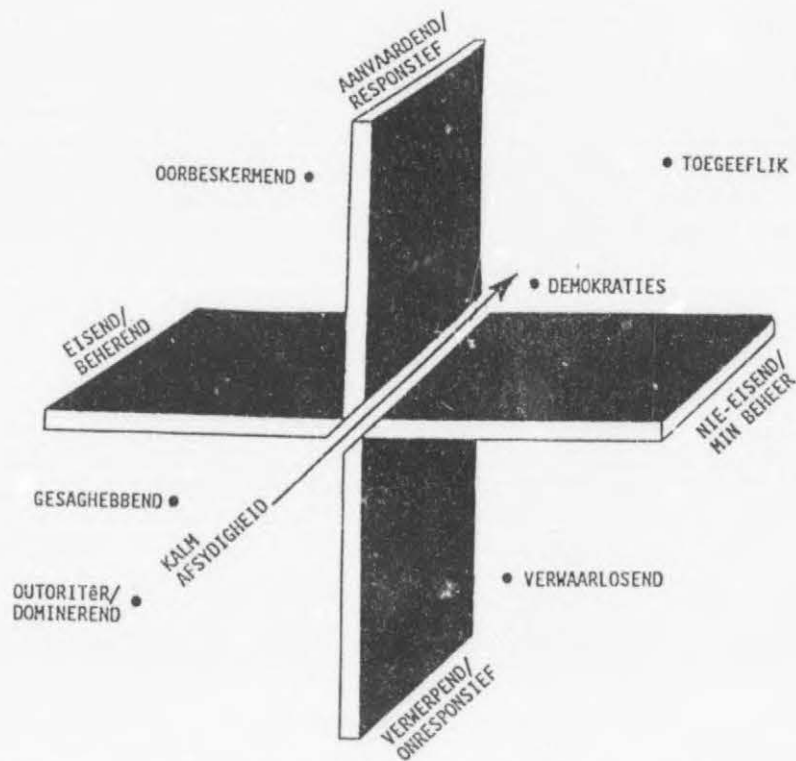
Ouerskapstyl verwys na die kenmerkende manier waarop die ouer geneig is om op te tree wanneer hy/sy met sy/haar kind in interaksie is (Lerner & Galambos, 1985). Maccoby en Martin (in Santrock & Yussen, 1987) het voorgestel dat ouerskapstyle in terme van die dimensies eisend/beherend versus nie-eisend/min beheer en aanvaardend/responsief versus verwerpend/onresponsief beskou moet word.

Hierdie tweedimensionele klassifisering van ouerskapstyle word in Figuur 2 uitgebeeld.

Hierdie skema het daartoe gelei dat daar tussen 'n outoritêre ouerskapstyl, twee tipes permissiewe ouerskapstyle en 'n gesaghebbende-wederkerige ouerskapstyl onderskei word (Rutter & Hersov, 1985). Die verskillende tipes ouerskapstyle word hierna bespreek.

3.3.1 Die outoritêre ouerskapstyl

Daar is gevind dat die outoritêre ouer die kinders se gedrag op 'n streng en onbuigsame wyse reël en beheer. Die ouer skryf aan

Figuur 2. 'n Tweedimensionele klassifisering van ouerskapstyle (Maccoby & Martin, in Santrock & Yussen, 1987, p 381)

die kind voor wat om te doen. Van tweerigtingkommunikasie is daar nie sprake nie (Louw, Gerdes & Meyer, 1984; Rutter & Hersov, 1985). Die atmosfeer waarbinne die outoritêre ouer sy/haar eise stel, is meestal nie baie versorgend en liefdevol nie (Baumrind in Tomlinson-Keasey, 1985). Volgens Santrock en Yussen (1987) toon hierdie ouerskapstyl 'n verband met angstigheid by die kind oor die moontlikheid dat hy/sy met ander kinders vergelyk sal word. Hierdie kinders neem nie inisiatief nie en hulle ondervind probleme met sosialisering. Naas die outoritêre ouerskapstyl is daar ook gevind dat ouers permissief kan optree.

3.3.2 Die permissiewe ouerskapstyl

Navorsers het twee permissiewe ouerskapstyle onderskei:

3.3.2.1 Die toegeeflike permissiewe ouerskapstyl

Hierdie styl word gekenmerk deur 'n gebrek aan beheer en beperkings en 'n volkome aanvaarding van die kind se eise (Rutter & Hersov, 1985). Santrock en Yussen (1987) was van mening dat

hierdie ouerskapstyl meer negatiewe as positiewe gevolge vir die kind inhou. Ouers wat 'n toegeeflike permissiewe ouerskapstyl beoefen, is baie betrokke by hulle kinders, die kinders word baie vryheid toegelaat en hulle negatiewe gedrag word nie beheer nie. Volgens die skrywers het hierdie kinders dikwels geen respek vir gesag nie en toon gebrekkige impulsbeheer en baie aggressie (Rutter & Hersov, 1985).

3.3.2.2 Die onbelangstellende permissiewe ouerskapstyl

Ouers wat hierdie styl toepas, verwaarloos dikwels hulle kinders en is nie by hul kinders betrokke nie. 'n Verband tussen hierdie styl en gebrekkige selfbeheer, aggressie en 'n lae selfwaarde by die kind, is konsekwent gevind (Rutter & Hersov, 1985; Santrock & Yussen, 1987).

Sommige ouers is nie oorbeherend en ook nie permissief nie. Die ouerskapstyl wat deur hulle beoefen word, staan as die gesaghebbende styl bekend.

3.3.3 Die gesaghebbende of demokratiese ouerskapstyl

Ouers wat hierdie styl gebruik, openbaar 'n positiewe en aanvaardende houding teenoor hul kind. Hulle is ontvanklik vir die kind se behoeftes, gesels met hom/haar en luister na hom/haar. Hulle stel egter steeds grense vir die kind se gedrag en koester bepaalde verwagtings van hul kinders. Hulle is ferm en beslissig in hul optrede en die kind word gestraf indien dit nodig is (Louw et al, 1984). Die kind word aangemoedig om onafhanklik te wees. Die gesaghebbende ouerskapstyl toon 'n verband met 'n sosiaal vaardige en verantwoordelike kind (Rutter & Hersov, 1985; Santrock & Yussen, 1987; Tomlinson-Keasey, 1985).

Daar kan dus afgelei word dat 'n kind se temperament nie in isolasie gesien moet word nie. Die ontwikkeling van 'n kind se temperament en sy/haar aanpassing word onder andere deur eienskappe van die gesinslewe beïnvloed, byvoorbeeld gesinsfunksies soos probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe betrokkenheid, affektiewe responsiwiteit en gedragskontrole asook

deur faktore soos die ouers se huwelikstevredenheid en huierskapstyle. Daar is egter ook gevind dat 'n kind se temperament ook die gesinsfunksionering kan beïnvloed. Hierdie wederkerige interaksieproses is voortdurend tussen die kind en sy/haar omgewing aan die gang en toon 'n verband met die kind se aanpassing.

3.4 DIE VERBAND TUSSEN TEMPERAMENT EN GESINSFUNKSIONERING

Een van die doelstellings van hierdie ondersoek was om 'n verband tussen dimensies van 'n kind se temperament en die gesinsfunksionering in terme van die funksies probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid en gedragkontrole, asook gesinsfaktore soos die ouers se huwelikstevredenheid en ouerskapstyle, te bepaal. 'n Ander doelstelling was om te bepaal of die temperamentsprofile en gesinsfunksionering van kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind, verskil van dié van kinders wat nie dergelike probleme het nie.

Verskillende studies wat die verband tussen temperament en verskeie aspekte van gesinsfunksionering (soos die ouers se reaksies op die verskillende temperamentstipes, gesinsinteraksiepatrone, die ouers se huwelikstevredenheid en ouerskapstyle) ondersoek het, is in die literatuur gerapporteer en word vervolgens bespreek.

3.4.1 Die verband tussen temperament en die ouer se reaksie daarop

Teoreties, soos afgelei uit die NYLS (Thomas et al., 1968) en die transaksionele model (Sameroff & Chandler, 1984), is daar voorspel dat verskillende temperamentstyle by babas en kinders tot unieke ouer-kind-interaksiepatrone aanleiding kon gee (Chess & Thomas, 1986; Dunn & Kendrick, 1981).

3.4.1.1 Die ouer se reaksie op die temperamenteel "maklike" kind

Volgens Chess en Thomas (1985) ervaar die meeste ouers die "maklike" kind oor die algemeen as 'n vreugde. Versorging van

die kind word aansienlik vergemaklik deur die positiewe reaksie: wat die kind op die eerste bad-ervaring en nuwe voedsel, vreemde plekke en mense toon, asook die kind se voorspelbare laap- en voedingsroetines. Sy/haar positiewe gemoedstoestand ontlok positiewe reaksies by die ouer. Hierdie ouers ontvang dikwels positiewe terugvoering uit die omgewing vir hul "soet" kind, wat die ontwikkeling van 'n positiewe, liefdevolle emosionele band tussen ouer en kind maklik laat verloop (Chess & Thomas, 1986). 'n Verband is tussen die optimale sielkundige funksionering van die moeder, gekenmerk deur die afwesigheid van depressie, angs en somatiesse klagtes en temperamenteel "makliker" babas gevind (Ventura & Stevenson-Hinde, 1986).

In 'n ondersoek is gevind dat tweejariges, gekenmerk deur oorwegend positiewe emosies, goeie aandagspan, matige aktiwiteitsvlak en toenaderingsresponse se moeders warm toegeneentheid getoon het, emosioneel meer volwasse, ontspanne en sosiaal uitgaande as 'n kontrolegroep was (Matheny et al., 1987).

'n Beduidende positiewe verband is gevind tussen temperamenteel "maklike" moeders (moeders gekenmerk deur gelykmatige emosies) en "maklike" babas en die frekwensie van hulle interaksie (Zahr, 1984).

3.4.1.2 Die ouer se reaksies op die "stadig-aanpassende" kind

"Stadig-aanpassende" kinders se aanvanklike reaksies van onttrekking en stadige aanpassing, veral in sosiale situasies, kan verkeerdelik deur die ouers as angstigheid, ingebore sosiale vaardigheidstekorte, apatie of onverskilligheid geïnterpreteer word.

Ouers wat 'n hoë premie op sosiale interaksie plaas, of wat dink dat die kind se gedrag 'n refleksie op hulself is, is dikwels geneig om die kind te dwing om aan te pas teen 'n tempo wat nie in ooreenstemming met sy/haar styl is nie. Ouers wat self vinnig kan aanpas, verstaan nie hul kind se huiwering nie, is ongeduldig en verwag dat die kind moet verander. Sulke druk kan die kind se sosiale onttrekking vererger wat soms in 'n pa-

tologiese aanpassingsteuring kan ontwikkel (Chess & Thomas, 1985).

Oorbeskermende ouers is dikwels bekommerd dat die nuwe sosiale situasies waarvan hul kind so wegstrem is té moeilik vir hul kind sal wees en stel die stadig aanpassende kind gevolglik nie aan nuwe situasies bloot nie. Dit ontnem die kind van geleenthede waartydens hy/sy nuwe aktiwiteite kan ontdek en sukseservarings kan beleef sodat hy/sy kan leer om aan te pas.

Daar is ook ouers wat hul stadig aanpassende kind se gedragspatroon aanvaar sonder om bedreig of uitgetart te voel (Chess & Thomas, 1986).

3.4.1.3 Die ouer se reaksies op die temperamentel "moeilike" kind

Die versorging van 'n temperamentel "moeilike" kind word dikwels deur ouers as baie stresvol ervaar (Affleck, Allen, McGrade & McQueeny, 1983; Chess & Thomas, 1986; Colbert, 1985). Sommige ouers is wel in staat om objektief en geduldig met hul "moeilike" kind te wees. Ander is dikwels oorweldig, verward of kwaad oor die probleme wat hulle daaglik ervaar. Ouer-kind-interaksie is gevolglik dikwels minder optimaal met die gevolg dat die kind gedragprobleme ontwikkel, aldus Chess en Thomas (1986).

Volgens laasgenoemde navorsers ontlok "moeilike" kinders drie kenmerkende reaksiepatrone by die ouers.

Eerstens blameer sommige ouers hulself vir die moeilike hanterbaarheid van hul kind. Hierdie reaksie spruit dikwels uit irrasionele denke voort, soos dat probleme wat die kind toon die gevolg is van foutiewe hantering deur die ouers. Sulke disfasionele gedagtes ontwikkel dikwels in 'n selfvervullende spiraal. Die ouer ontwikkel gevoelens van angs en skuld wat met sy/haar optimale hantering van die kind inmeng. Die moeder van 'n "moeilike" kind probeer dikwels om die episodes van intense huil te minimaliseer deur die kind te paai en toe te gee aan sy/haar versoeke en eise. Verskillende psigodinamiese redes kan

aangevoer word om te probeer verklaar waarom ouers aan hul kinders toegee. Dit wil egter voorkom asof die eindresultaat dieselfde is, naamlik die vorming van 'n kindertiran. Al wat die kind uit so 'n interaksie leer, is dat, indien hy/sy hard en lank genoeg huil, sy/haar ouers altyd toegee.

Tweedens reageer ouers ook deur die slagoffer van hul "moeilike" kind te voel. Hierdie ouers voel ook hulpeloos en onbevoeg om die kind se gedrag te verander. Soms verval hulle, in 'n poging om gedragsverandering af te dwing, in 'n antagonisiese stryd met die kind. Hierdie ouers ervaar dikwels gevoelens van gegriefdheid en woede. Indien slegs die ouers se houdings en gedrag as etiologie vir die kind se optrede oorweeg word, is daar soms verkeerdlik afgelei dat die ouers se vyandigheid die primêre oorsaak van die kind se "moeilike" gedrag is.

Derdens word daar ook ouers aangetref wat die moeilike kind vir probleme in die gesin blameer. Die kind se gedrag word as abnormaal in plaas van as die gevolg van sy/haar normale maar "moeilike" temperament beskou. Hierdie ouers het soms ook ander kinders wat nie so "moeilik" is nie, en voer aan dat dit dus nie hulle (die ouers) se skuld kan wees dat die kind so "moeilik" is nie, aldus Chess en Thomas (1986).

Wanneer 'n ouer in 'n magstryd met die kind betrokke raak, kan twee vrae ondersoek word:

- (i) Probeer die ouers 'n rigiede stel eise op die kind af-dwing - ongeag die ontoepaslikheid daarvan vir die kind se temperament - as gevolg van 'n gebrek aan insig en begrip?
- (ii) Geskied dit as gevolg van 'n ongesonde behoefte om te beheer en te domineer of moontlik as gevolg van perfeksionisme?

Navorsers het voorgestel dat hierdie moontliknede in gedagte gehou moet word by voorkomings- en behandelingstrategieë (Chess & Thomas, 1986; Thomas et al., 1968).

Thomas et al. (1968) was van mening dat die ouers van 'n knierige baba gevoelens van angs, skuld en hopeloosheid kan ontwikkel en dat dit hulle hantering van alledaagse eise kan belemmer. Ventura (1982) het na aanleiding van hierdie stellings 'n ondersoek gedoen om te bepaal of daar wel 'n verband tussen 'n baba se temperament en 'n ouer se gedrag is. Sy het 100 pare ouers met babas van twee tot drie maande oud by die ondersoek betrek. Elke ouer het 'n verkorte weergawe van die "Family Coping Inventory" (FCI) ingevul wat 'n aanduiding gee van die tipe hanteringsmeganismes, soos die gebruik van sosiale ondersteuningsbronne, handhawing van gesinsintegriteit of godsdien, wat 'n ouer gebruik het om alledaagse stres te hanteer. 'n Ouer se individuele funksionering is bepaal deur drie subskale van die "Derogates SCL-90-K Symptom Checklist" te gebruik. Hierdie vraelys het angs, depressie en somatisering gemeet. Dimensies van 'n baba se temperament is met behulp van vier subskale van die "Rothbart's Infant Temperament Questionnaire" (RITQ), naamlik ontroosbaarheid/ongelukkigheid, onttrekking, frustrasie as 'n reaksie op beperkings en vriendelike gedrag beoordeel. Ventura (1982) het onder andere die volgende gevind:

- (i) Ouers wat vriendelike gedrag by hul babas waargeneem het, het probeer om die gesinsintegriteit te handhaaf en hulle was meer godsdienstig en tevrede ($p < 0,01$).
- (ii) Depressiewe, angstige ouers het hul babas as moeilik troosbaar, ongelukkig en onttrekkend beoordeel ($p < 0,05$).

Ventura het tot die gevolgtrekking gekom dat daar 'n interaksieproses tussen die ouer en baba bestaan het wat die ouer se persepsie van die baba asook die baba se reaksie op die ouer, beïnvloed het.

Die bogenoemde bevinding dat daar 'n verband tussen dimensies van temperament en aspekte van 'n ouer se funksionering bestaan, is ook in 'n ondersoek van Sirignano en Lachman (1985) aangetoon. Hierdie navorsers het 22 pare moeders met eersgeborenes by hul ondersoek betrek. Die moeders het die volgende vraelyste ingevul: "Levenson's multidimensional locus of control scale", die "IPAT Depression Scale", die "IPAT Anxiety Scale" en die "Perception of Baby Temperament Instrument". Die navorsers het gevind dat moeders met 'n temperamentel "moeilike" kind negatiewe persoonlikheids- en gedragsverandering getoon het, veral ten opsigte van persoonlike beheer. Die temperamentsdimensies, aanpasbaarheid en kwaliteit van gemoedstoestand, het die sterkste verband met persoonlikheidsverandering by die moeder getoon ($p < 0,05$). Hulle het die gevolgtrekking gemaak dat die baba se temperament wel 'n verband met veranderinge in die moeder se funksionering kon aantoon.

Moeders van "moeilike" kinders het, in vergelyking met 'n kontrolegroep, minder op hul baba se huil gevokaliseer of gerespondeer (Campbell in Bates, 1980; Dunn & Kendrick, 1981, Milliones in Klein, 1984; Zahr, 1984).

Klein (1984) het gevind dat babas wat aanpasbaar en toenaderingsoekend was, en met intense emosionele reaksies en 'n positiewe gemoed, meer sensoriese en sosiale stimulasie van hul moeders op die ouderdom van 6 en 12 maande ontvang het as 'n kontrolegroep. Dogters met meer intense emosionele reaksies het meer ouditiewe stimulasie en positiewe vokalisering ontvang. Seuns met intense emosionele reaksies het meer fisieke kontak as ouditiewe stimulasie en positiewe vokalisering ontvang. Hulle het tot die gevolgtrekking gekom dat daar wel 'n verband tussen 'n moeder se hantering van haar kind en die kind se temperament was en dat seuns en dogters differensiële reaksies van die moeder ontlok het. Ook by kinders van 36 maande oud is 'n positiewe verband tussen die temperamentsdimensie sosialiteit en die frekwensie van verbale en beherende gedrag deur die ouer gevind. Hoe meer die kind van sosiale interaksie onttrek het, hoe meer beherend was die ouer. Die frekwensie van die

moeder se verbale response was minder teenoor die meer aktiewe kind en sy het meer liefdevol teenoor taakgeoriënteerde kinders opgetree (Dunn & Plomin, 1986).

Ook Thomas et al. (1982) het gevind dat die gedrag van moeders van temperamentel "moeilike" driejarige deur afkeur en verwerping van die kind gekenmerk is. Dit wil voorkom asof die moeders se gedrag 'n gevolg eerder as 'n antesedente stimulus van die kind se gedrag was.

Rendina en Dickerscheid (1976) het die verband tussen die vader se betrokkenheid by sy kind en onder andere die kind se temperament ondersoek. Veertig vaders met 'n eersgeborene van gemiddeld 5,8 maande oud is by die ondersoek betrek. Die interaksie tussen die vader en die kind is tuis waargeneem. Geen beduidende verband kon tussen die kind se temperament en die tyd wat die vader met die kind gespeel het, aangetoon word nie. Temperament en die kind se gedrag het egter saam 'n verband getoon met die vader se sosiale betrokkenheid by die kind ($F = 5,007$; $p < 0,05$). Daar is gevind dat vaders meer in sosiale aktiwiteite met "moeilike" seuns as "moeilike" dogters betrokke was. Hulle was meer betrokke by "maklike" dogters as "maklike" seuns en het ook meer met "maklike" dogters as "maklike" seuns gesels en meer met "moeilike" seuns as "moeilike" dogters gesels ($F = 7,508$, $p < 0,01$). Die navorsers het tot die gevolgtrekking gekom dat die kind se temperament alleen relatief min effek op die vader se betrokkenheid by die kind het en het aanbeveel dat verdere navorsing oor die rol van geslag by die differensiële ontlokking van reaksies vanaf die ouers gedoen moet word.

In 'n ander studie oor die verband tussen die kind se temperament en interaksie met die vader, het Nelson en Simmerer (1984) 'n positiewe verband tussen die dimensies aanpasbaarheid, toenadering en deursettingsvermoë en die vader se betrokkenheid, die gee van leiding deur redenering, die stel van grense asook die gee van liefde en responsiwiteit, gevind. Die temperamentsdimensies, intensiteit van emosionele reaksies en aktiwiteitsvlak, het 'n negatiewe verband met die genoemde aspekte van die vader se gedrag getoon ($p < 0,01$).

Opsommenderwys kan dit gestel word dat verskeie studies 'n verband tussen 'n kind se temperament en die ouer se reaksie daarop ondersoek het. Geen eenvormige patrone van interaksie is geïdentifiseer nie. Resultate het daarop gedui dat kinders met verskillende temperamente ("maklik", "moeilik" en "stadige aanpassers") ouers se gedrag op verskillende maniere beïnvloed het. Geen algemene afleiding kon gemaak word nie, behalwe dat temperamenteel "maklike" kinders meestal as aarzelend ervaar word, terwyl temperamenteel "moeilike" kinders meer hanteringsprobleme lewer wat die ouer se emosionele toestand negatief kan beïnvloed en 'n negatiewe sneeubal-effek kan skep. Uit die literatuur kon wel afgelei word dat die meerderheid navorsers tog 'n verband tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament en die moeder se funksionering en reaksiepatrone aangetoon het. Sekere navorsers wat nie so 'n verband kon aantoon nie, het dikwels "moeilike" temperament gemeet deur die konstellasie van "moeilike" dimensies te gebruik. In sulke studies is daar dan net een temperamentskaaltelling gebruik om 'n verband te probeer aantoon. Hierdie navorsers het aanbeveel dat toekomstige ondersoekers eerder elke dimensie van temperament apart moet beskou omdat ouers dikwels verskil oor watter spesifieke dimensies hulle as "moeilik" ervaar. Verdere navorsing oor die invloed van die kind se geslag en ouderdom op die ouer se persepsie van en reaksie op die kind se temperament is ook aanbeveel.

3.4.2 Die verband tussen temperament en algemene aspekte van gesinsinteraksies

Geen studies wat die verband tussen temperament en die spesifieke McMaster-gesinsfunksies (wat in hierdie ondersoek gebruik is) ondersoek het, is in die literatuur gevind nie. Gevolglik word alle relevante ondersoeke oor 'n verband tussen temperament en enige aspek van die gesinslewe, uitgesonderd huwelikstevredenheid en ouerskapstyle, as 'n eenheid onder algemene aspekte van gesinsinteraksies bespreek. Hierna word die verband tussen temperament en huwelikstevredenheid en temperament en ouerskapstyle bespreek.

Ten opsigte van die vraag of daar 'n verband tussen temperament en aspekte van gesinsinteraksies is, het navorsers verskillende bevindings gemaak.

'n Aantal navorsers kon byvoorbeeld wanneer babas by die ondersoek betrek is, nie 'n beduidende verband tussen die baba se temperament en die huislike omgewing aantoon nie (Bates, Olson, Pettit & Bayles, 1982; Crockenberg & Acredolo, 1983; Peters-Martin & Wachs, 1984). Taylor (1985) het by voorskoolse kinders ($n=57$) min van die verwagte interaksies tussen temperament en gesinsfaktore gevind. Hulle het aanbeveel dat kinders met meer ekstreme temperamente gebruik moet word om die moontlikheid te verhoog om 'n beduidende verband te vind. Daniels, Plomin en Greenhalgh (1984) kon egter by 'n groep ($n=272$) waarvan 10% baie "moeilike" kinders was, op beide 12 sowel as 24 maande, steeds geen beduidende verband tussen temperamentel "moeilike" babas, ander ontwikkelingsaspekte en eienskappe van die ouers of die huislike omgewing vind nie. Hierdie navorsers het aanbeveel dat toekomstige ondersoeke nie die "moeilike" temperamentskonstellasie per se moet gebruik nie, maar dat elke dimensie van temperament afsonderlik beskou moet word, omdat die dimensies wat die "moeilike" konstellasie uitmaak (onvoorspelbaarheid, onttrekking, moeilike aanpasbaarheid, intense emosionele reaksies en 'n negatiewe gemoedstemming) nie noodwendig almal deur alle ouers as "moeilik" ervaar word nie. Dit mag ook wees dat verskillende dimensies binne 'n konstellasie verskillende assosiasies met verskillende gesinsinteraksies toon. Die verband tussen 'n "moeilike" temperament en gesinsinteraksies kan hierdeur verswak word (Simpson & Stevenson-Hinde, 1985).

Teenstrydig met die bogenoemde studies het Lee en Bates (1985) wel verskille tussen tweejarige temperamentel "maklike" en "moeilike" kinders ($n=111$) ten opsigte van die hoeveelheid konflik wat daaglik tussen die kind en sy/haar moeder was, gevind ($p<0,01$). Ook Dunn en Plomin (1986) het by 'n groep tweejariges ($n=44$) 'n verband tussen "moeilike" kinders en konflik met die moeder aangetoon ($p<0,05$).

Simpson en Stevenson-Hinde (1985) het 'n verband tussen verskillende dimensies van temperament afsonderlik en gesinsinteraksies ondersoek. Kinders vanaf 16 maande tot 7 jaar 10 maande is gebruik ($n=41$). Die kind se temperament is beoordeel deur 'n gestruktureerde onderhoud volgens die model van Thomas en Chess (1977). Die gesinsinteraksies is ook deur 'n gestruktureerde onderhoud, asook deur 'n huisobservasie van 60 minute, bepaal. Die navorsers het gevind dat by beide seuns en dogters die temperamentsdimensies, buierigheid en intense emosionele reaksies, met negatiewe gesinsinteraksies gekorreleer het ($p<0,05$). 'n Positiewe korrelasie is by seuns gevind tussen die dimensies onttrekking en moeilike aanpasbaarheid, en negatiewe gesinsinteraksies ($p<0,01$; $n = 24$). Dieselfde eienskappe by dogters is egter met positiewe gesinsinteraksies geassosieer ($p<0,01$; $n = 17$). Die navorsers het die gevolgtrekking gemaak dat seuns en dogters verskillende reaksies en verwagtings van ouers ontlok.

Resultate van 'n ander studie ondersteun die bevindings van bogenoemde studie. Maziade, Côte, Boudreault, Thivierge & Boutin (1986) het gevind dat 'n groep kinders wat op 7 jaar as "moeilik" beoordeel is en op 12 jaar steeds "moeilik" was, uit disfunksionele gesinne gekom het. Hierdie studie word in die volgende afdeling volledig bespreek.

Wat die verhoudings tussen broers en tussen susters binne 'n gesin betref, is daar in 'n ondersoek wat 20 pare broers en 20 pare susters van skoolgaande ouderdom betrek het, gevind dat die dimensies hoë aktiwiteitsvlak, intense uitdrukking van emosies en min deursettingsvermoë by ouer sowel as jonger kinders, 'n verband met meer konflik tussen susters ($p<0,05$) getoon het. Hoë aktiwiteitsvlak en min deursettingsvermoë het weer 'n verband met meer konflik tussen broers getoon ($p<0,05$) (Brody, Stoneman & Burke, 1987). Die navorsers kon nie die geslagsverskille verklaar nie en het verdere navorsing met groter steekproewe aanbeveel.

Buss en Plomin (1975) was van mening dat kinders met 'n lae vlak van emosionaliteit minder deur 'n negatiewe gesinsatmosfeer, emosioneel intense ouers met huweliksprobleme of ouers

met oneffektiewe, inkonsekwente gedragsskontrole, beïnvloed sou word.

Uit die voorafgaande bespreking van studies wat 'n verband tussen temperament en gesinsinteraksies ondersoek het, het dit geblyk dat sommige navorsers, veral dié wat kinders jonger as 2 jaar by hul ondersoek betrek het, nie so 'n verband kon aantoon nie. Hierdie bevindings kon nie voldoende verklaar word nie en die navorsers het aanbeveel dat toekomstige navorsing groter steekproewe gebruik en die dimensies van temperament afsonderlik ondersoek. Navorsers wat ouer kinders by hul ondersoek betrek het, het wel 'n verband tussen dimensies van temperament en gesinsinteraksies aangetoon. Dimensies van 'n "moeilike" temperament het assosiasies met negatiewe gesinsinteraksies gehad. Soms het dieselfde dimensie by seuns en dogters verskillende verbande getoon wat moontlik daarop gedui het dat ouers verskillende verwagtings van seuns en dogters ten opsigte van hul gedrag gekoester het.

Navorsers het ook assosiasies tussen temperament en ander gesinsveranderlikes, soos die ouers se huwelikstevredenheid en ouerskapstyle, ondersoek wat vervolgens bespreek word.

3.4.3 Die verband tussen temperament en huwelikstevredenheid

Die hantering van temperamenteel "moeilike" kinders is vir ouers so stresvol dat dit 'n redelike groot risiko vir die kwaliteit van die ouers se huweliksverhouding inhou (Colbert, 1985; Levitt et al., 1986). 'n Patologiese huweliksverhouding, gekenmerk deur vyandigheid en afsydigheid tussen die egpaar, wat dan ook dikwels gepaard gaan met inkonsekwente dissipline, toon 'n beduidende verband met reaktiewe, eksplosiewe en aggressiewe gedrag by die ouers - gedragsspatrone wat 'n ooreenkoms met 'n "moeilike" temperament by die kinders toon (Spivack et al., 1986; Taylor, 1985).

Chess en Thomas (1986) het aangetoon dat 'n patologiese huweliksverhouding, in kombinasie met 'n temperamenteel "moeilike" kind, 'n negatiewe sneeubal-effek aan die gang kan sit. Hoewel

uitsprake oor kousaliteit nie uit verbandstudies gemaak kan word nie, is daar wel navorsers wat die afleiding gemaak het dat temperamentel "moeilike" kinders meer dikwels uit huise met huweliksonmin kom (Graham, Rutter, Quinton & Yule, in Rutter & Hersov, 1977). In die geval van ouers met huweliksprobleme word 'n temperamentel "moeilike" kind dikwels tydens periodes van gesinssonmin as die sondebok geëtiketteer (Rutter, 1982). Daar is ook bevind dat hoe "moeiliker" die kind is, hoe meer voel die moeder dat haar eggenoot onbewus is van die daaglikse spanning waaraan sy blootgestel word (Simpson & Stevenson-Hinde, 1985). 'n Negatiewe verband is gevind tussen 'n temperamentel "moeilike" kind, die hoeveelheid ondersteuning wat die moeder vanaf haar eggenoot ontvang en die moeder se emosionele welsyn (Levitt et al., 1986).

Tomlinson (1985) het ter aanvulling van die bogenoemde studie ook gerapporteer dat huwelikstevredenheid na die geboorte van die eerste kind afneem. Dit is veral die geval as die baba "moeilik" en aktief is en wanneer die vader nie met die baba se versorging help nie. Die man se huwelikstevredenheid word nie deur enige van die genoemde faktore beïnvloed nie. Dit wil voorkom asof die moeder se persepsie van postpartum huwelikstevredenheid meer kompleks as dié van haar eggenoot is.

3.4.4 Die verband tussen temperament en ouerskapstyle

Navorsers het 'n verband tussen bepaalde ouerskapstyle en die kind se temperament gevind (Stanhope et al., 1987). In die breë het skrywers tussen ouerskapstyle wat 'n positiewe uitwerking op die kind het en dié wat 'n negatiewe uitwerking op die kind het, onderskei (Chess & Thomas, 1986; Van Wyk, 1983). Chess en Thomas (1985, 1986) was van mening dat kinders, vanweë onder andere hul spesifieke temperament, ook gedrag vanuit die ouer ontlok. Navorsing het aangetoon dat 'n hoogs aktiewe kind byvoorbeeld meer ouerlike toesig en beheer verg as 'n onaktiewe kind, terwyl 'n meer sosiale kind weer meer aandag en positiewe coegeneentheid as 'n minder uitgaande kind ontlok (Buss & Plomin, 1975, 1984; Nelson & Simmerer, 1984).

Volgens die passingsmodel van Thomas & Chess (1977) is daar tentatiewe aanduidings dat 'n ouerskapstyl wat vir die een kind nadelig is, weer die ander een bevoordeel, afhangende van die interaksie tussen die spesifieke ouerskapstyl en die temperamentstipe van die kind (Gordon, 1981; Maziade, Boudreault, Thivierge, Capèraá & Côte, 1984; Rutter, 1982). Indien die verwagtinge en eise van die ouers en omgewing dus só geformuleer word dat dit met die kind se temperament versoenbaar is, word die moontlikheid verhoog dat die kind goeie aanpassing sal openbaar (Chess & Thomas, 1986).

Navorsers het gereken dat temperament, ten spyte van aanduidings dat dit 'n genetiese lading het, nie 'n onveranderlike eienskap is wat nie deur omgewingsveranderlikes beïnvloed kan word nie. Gegee die feit dat genetiese faktore nie alle variansie in temperament kon verklaar nie, bestaan daar 'n sterk moontlikheid dat gesinsfaktore, en veral die ouerskapstyle, 'n belangrike funksie in die kind se ontwikkeling en aanpassing vervul (Buss & Plomin, 1975, 1984).

Maziade et al. (1984) het byvoorbeeld gevind dat die manier waarop ouers in die gesin reëls neerlê en toepas, 'n invloed op 'n "moeilike" kind se gedragstyl en op die risiko wat die kind loop om 'n gedrags- en/of emosionele probleem te ontwikkel, het. By 'n groep kinders in die middelkinderjare is daar gevind dat kinders wat op 7 jaar as "moeilik" beoordeel is en op 12 jaar steeds "moeilik" was, geneig was om uit gesinne met disfunksionele gedragskontrolestyle te kom. "Moeilike" kinders wat "makliker" geword het, se gesinne is gekenmerk deur duidelike reëls en grense, die ouers het konsensus oor dissipline bereik, en in situasies waar reëls oortree is, is daar ferm en konsekwent opgetree.

Ouers se ongeduld en inkonsekwentheid word met negatiewe temperamentsverandering, gebrekkige sosiale vaardigheid en 'n groot mate van aggressiwiteit by kinders geassosieer (Sparks, Thornburg, Isapa & Gray, 1984; Taylor, 1985).

Cameron (1977, 1978) het in 'n studie wat 136 kinders (69 seuns en 67 dogters) betrek het, 'n moontlike verband tussen ouerskapstyle en veranderinge in die kind se temperament ondersoek. 'n Gestruktureerde onderhoud, gebaseer op die NYLS se nege dimensies van temperament, is gebruik. Die onderhoud is jaarliks vir die kind se eerste vyf lewensjare met die ouers gevoer. Hulle het gevind dat houdings van die ouers soos ongeduld en verwerping, 'n verband met veranderinge wat in die dogters se temperament plaasgevind het, getoon het. Op die ouderdom van 2 jaar was dogters wat aan hierdie houdings blootgestel is se temperament deur gebrekkige deursettingsvermoë, 'n laer aktiwiteitsvlak en hoë sensoriese drempels gekenmerk. Op die ouderdom van 4 jaar was hierdie dogters moeilik aanpasbaar en het hulle intense emosionele reaksies getoon en op 5 jaar het hulle begin om te onttrek, hulle emosies was steeds intens en hulle sensoriese drempels was laer ($p < 0,05$). Die navorsers het tot die gevolgtrekking gekom dat die dogters eers passief op die ouer se verwerping gereageer het, maar later meer intense reaksies begin toon het. Cameron het gevind dat die seuns van verwerpende moeders moeilik aanpasbaar was ($p < 0,05$). Hy het ook 'n positiewe verband tussen inkonsekwente dissipline en moeilik aanpasbare seuns en dogters gevind ($p < 0,05$).

Wat 'n moontlike verband tussen die beperkende, permissiewe en gesaghebbende ouerskapstyle en dimensies van temperament en die kind se aanpassing betref, het dit uit die literatuur geblyk dat kinders se aanpassing op verskillende maniere deur die verskillende ouerskapstyle beïnvloed word. Verskeie navorsers het 'n verband tussen temperament, aanpassing en ouerskapstyle ondersoek. Uit die literatuur word afgelei dat navorsers verskil het oor die vraag of 'n ouer se ouerskapstyl 'n verband met die kind se temperament en aanpassing toon. Baie navorsers het wel so 'n verband gevind. Hierdie ondersoeke word vervolgens eerste bespreek en daarna die ondersoeke wat nie so 'n verband aantoon het nie.

Verskeie navorsers het 'n verband tussen 'n outoritêre, beheerende ouerskapstyl en 'n aggressiewe, afhanklike kind gevind

(Baumrind, 1966, 1983; Hurlock, 1978; Rutter & Hersov, 1985; Santrock & Yussen, 1987; Tomlinson-Keasey, 1985).

In 'n ondersoek wat adolessente betrek het, is daar gevind dat baie min ouerlike beheer en belangstelling 'n verband met gedragsprobleme getoon het, terwyl 'n hoë mate van ouerlike beheer, in kombinasie met baie belangstelling, 'n verband met gesonde aanpassing by die kind getoon het (Kunzler, 1978). Ouers wat 'n demokratiese ouerskapstyl gebruik het, was beter daartoe in staat om hul adolessent se behoeftes in ag te neem (Briggs & Schultz, 1955).

Gordon (1981, 1983) het gerapporteer dat "moeilike" seuns hulself in die teenwoordigheid van 'n beherende volwassene minder laat geld het en minder tyd bestee het om aan 'n taak te werk, terwyl "maklike" seuns hulself beter in beherende situasies laat geld het. Die navorser het die gevolgtrekking gemaak dat "moeilike" seuns minder goed op 'n beherende moeder as op 'n meer permissiewe moeder sal reageer. Gordon het ook aangetoon dat "moeilike" dogters meer taakgeoriënteerd was en meer positiewe emosie in die teenwoordigheid van 'n beherende moeder getoon het. In die teenwoordigheid van meer permissiewe moeders het "moeilike" dogters meer negatiewe emosies getoon. Die teenoorgestelde het vir "maklike" dogters gegeld ($p < 0,05$).

Ook Thorpe (1985) het die verband tussen die kind se temperamentstipe en die ouerskapstyl ondersoek. Hy het gevind dat die moeder se persepsie van 'n temperamentel "moeilike" kind verband gehou het met 'n verminderde gevoel van sukses en liefde vir die kind, 'n mindere aanwending van koöperatiewe dissipline-tegnieke en 'n meerdere gebruikmaking van outoritêre tegnieke ($n=64$, $p < 0,01$).

Simonds & Simonds (1981) het die verband tussen ouerskapstyle by die moeders van voorskoolse kinders ($n=182$) en temperament ondersoek. Die moeders het 'n "Parent's Report Questionnaire" en 'n "Behavior Style Questionnaire" ingevul. Hulle het gevind dat die moeders van kinders met 'n "moeilike" of "stadig-aanpassende" temperament meer geneig was om verwyte en die opwek-

king van skuldgevoelens te gebruik, of om haar van die kind te onttrek ($p=0,007$; $F=3,64$) en/of haar humeur te verloor ($p=0,0001$; $F=7,53$).

Die verband tussen 'n permissiewe ouerskapstyl en die kind se aanpassing is ook ondersoek. Santrock en Yussen (1987) was van mening dat hierdie ouerskapstyl meer negatiewe as positiewe gevolge vir die kind inhou. Volgens hulle het hierdie kinders meestal geen respek vir gesag nie. Kinders wat aan hierdie ouerskapstyl blootgestel was, het gebrekkige selfbeheer, aggressie en 'n lae selfwaarde getoon (Rutter & Hersov, 1985).

Wat die demokratiese ouerskapstyl betref, is daar 'n verband met selfstandige, sosiaal goed aangepaste en verantwoordelike kinders gevind. Hierdie kinders is deur toenaderingsreaksies, 'n positiewe gemoedstemming, aanpasbaarheid, goeie deurstellingsvermoë en 'n gunstige selfkonsep gekenmerk (Rutter & Hersov, 1985; Santrock & Yussen, 1987).

Die voorafgaande bespreking het op dié ondersoekte gekonsentreer wat wel 'n verband tussen ouerskapstyle en die kind se temperament of aanpassing gerapporteer het. Vervolgens word die ondersoekte bespreek wat teenstrydige bevindings gelewer het.

By 'n groep voorskoolse kinders kon geen verband tussen dimensies van ouer-liefde, beherende style en temperament gevind word nie (Plomin, in Bates, 1980). Ook Holbert (1984) het geen verband tussen ouerskapstyle en die kind se temperament as voorspellers van voorskoolse gedrag gevind nie. Verskeie ander ondersoekte na die verband tussen temperament, geslag en ouerskapstyle het ook geen beduidende resultate gerapporteer nie (McDevitt & Carey, 1978; Persson-Blennow & McNeil, 1981; Simonds & Simonds, 1981; Thomas et al., 1968). Dunn en Kendrick (1981) kon nie aantoon dat kinders met 'n "moeilike" temperament meer straf as "maklike" kinders ontvang het nie en Gray (1982) het ook nie 'n verband tussen temperamentstipes en 'n rigiede teenoor 'n buigsame moederstyl aangetoon nie.

Opsommend is dit dus duidelik dat, hoewel verskeie navorsers 'n verband tussen temperament en ouerskapstyle ondersoek het, uiteenlopende bevindings verkry is. Sommige navorsers het geen verband gevind nie, ander het weer verwagte resultate verkry soos dat kinders wat aan 'n demokratiese styl blootgestel word se temperament deur dimensies van 'n "maklike" temperament gekenmerk word en dat outoritêre en permissiewe style die kind negatief beïnvloed. Dit wil voorkom asof die passingmodel van ouerskapstyle beide die ouer en die kind se eienskappe in aanmerking behoort te neem. Wat moontlik in die toekoms na nog baie verdere navorsing sal uitkristalliseer, is talle ouerskapstyle wat plooibaar sal wees om by elke kind se temperament te pas sonder om chaos in 'n groot gesin te veroorsaak (Chess & Thomas, 1986; Gordon, 1981).

Daar bestaan dus nog heelwat onduidelikhede op hierdie terrein en meer navorsing is aanbeveel. Hierdie ondersoek was dan ook daarop gerig om te bepaal of daar 'n verband tussen sekere dimensies van temperament en sekere ouerskapstyle bestaan.

3.4.5 Samevatting

Die voorafgaande afdeling het oor 'n verband tussen die kind se temperament, die ouers se reaksies op die verskillende temperamentstipes en 'n aantal aspekte van die gesin se funksionering, die ouers se huwelikstevredenheid en ouerskapstyle gehandel. Hoewel teenstrydige resultate soms verkry is, kon die afleiding dat daar 'n verband tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament en negatiewe reaksies by die ouers en negatiewe gesinsinteraksies bestaan, met redelike sekerheid gemaak word. Die interaksieproses wat tussen die kind se temperament en gesinsfunksionering plaasvind, sal die kind se aanpassing, wat vervolgens bespreek word, beïnvloed.

HOOFSTUK 4

AANPASSING

4.1 DIE KONSEP AANPASSING VOLGENS DIE BENADERING VAN ACHENBACH EN EDELBROCK (1984)

In hierdie ondersoek is twee aspekte van die kind se sielkundige aanpassing, volgens Achenbach en Edelbrock (1984) se uiteensetting, nagegaan. Daar is gekyk na die kind se sosiale vaardigheid (in watter mate hy/sy by portuurgroepaktiwiteite betrokke was, met ander gesosialiseer het en skolasies gefunksioneer het), asook die kind se aanpassing in terme van die hoeveelheid en aard van sy/haar gedragsprobleme.

Middleton (1988) het die benadering van Achenbach en Edelbrock (1984) ondersoek en gevind dat dit nuttig en effektief aangewend kon word om die sielkundige aanpassing van kinders tydens die middelkinderjare te bepaal. Achenbach & Edelbrock (1984) het gevind dat kinders wat onder stres verkeer het (wat moontlik die gevolg van interaksie tussen die kind se temperament en omgewingsinvloede was) op kenmerkende wyses, byvoorbeeld met vreesagtigheid, geïnhibeerde, óórbeheerste gedrag, vermyding, of deur aggressiewe, antisosiale en onbeheerste gedrag gereageer het. Kinders wat met vrees, inhibisie en óórbeheerste gedrag gereageer het, het hul spanning geïnternaliseer. Middleton (1988) het gevind dat kinders onder spanning uitreagerings- of geëksternaliseerde gedrag getoon het, gekenmerk deur aggressie, antisosiale optrede en onbeheerstheid. Gewoonlik reageer 'n kind met beide geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedrag (Achenbach & Edelbrock, 1984).

Achenbach en Edelbrock het die kind se sosiale aanpassing en vaardigheid in terme van deelname aan sport, stokperdjies, speelaktiwiteite, verenigingslewe, huistakies en vriendskapsverhoudings beoordeel.

In die huidige ondersoek is 'n verband tussen die kind se aanpassing in terme van die hoeveelheid gedragsprobleme wat hy/sy gehad het en die kind se sosiale vaardigheid en dimensies van sy/ haar temperament, bepaal. Die literatuur het getoon dat verskeie navorsers sodanige verband ondersoek het. Sommige het die rol van die omgewing, byvoorbeeld gesinsfunksionering, as tussenkomende veranderlike, in berekening gebring. Ander navorsers het weer slegs na die verband tussen temperament per se en die kind se aanpassing gekyk. Hierdie moontlike verband tussen temperament en aanpassing word vervolgens bespreek.

4.2 DIE VERBAND TUSSEN TEMPERAMENT EN AANPASSING

4.2.1 Inleiding

Navorsers het gerapporteer dat die temperamenteel "moeilike" kind en in 'n mate ook die "stadige aanpasser" aan 'n hoë risiko om gedragsprobleme te ontwikkel, onderhewig is (Belsky & Rovine, 1987; Bender, 1985; Cameron, 1977, 1978; Korn & Gannon, 1985; Lerner & Lerner, 1984; Rutter, 1982; Thomas et al., 1982). Thomas et al. (1968) het bevind dat die temperamenteel "moeilike" kind in sy ondersoek deur onreëlmatige biologiese funksies, stadige aanpassing, onttrekkingsreaksies in nuwe situasies, intense emosionele reaksies en 'n oorwegend negatiewe gemoedstemming gekenmerk is. Vir die middelkinderjare is daar egter nog nie 'n "moeilike" temperamentskonstellasie gedefinieer nie. Thomas et al. (1968), asook Hegvik et al. (1982), het wel gevind dat die dimensies moeilike en stadige aanpasbaarheid, negatiewe gemoed, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, lae voorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak 'n verband met die moeder se beoordeling van die kind as "moeilik" getoon het. Navorsers het beklemtoon dat dit nie temperament per se is wat aanpassingsprobleme soos gedrags- en sosialiseringprobleme veroorsaak nie en dat 'n "moeilike" temperament ook nie ekwivalent aan 'n kliniese versteuring is nie (Chess & Thomas, 1985, 1986; Maziade et al., 1984). Hulle het aanbeveel dat die rol van temperament in die ontwikkeling van gedragsversteurings in konteks gesien moet word. Op grond van talle empiriese bevindings het navorsers tot die gevolg-

trekking gekom dat die kind se ontwikkeling deur beide organisemiese en omgewingsinvloede gerig word (Cameron, 1978; Korn in Bates, 1980; O'Grady & Metz, 1987; Thomas & Chess, 1977). Die aard van die interaksies tussen 'n sekere temperamentstipe en die omgewing waarbinne die kind funksioneer, lei tot herhalende transaksies wat 'n patroon vorm. Negatiewe interaksies verhoog weer die risiko dat die kind probleme sal ontwikkel (Chess & Thomas, 1986).

Ter ondersteuning van die bogenoemde siening het Chess & Thomas ook die mening uitgespreek dat, indien omgewingseise en verwagtings tydens enige ouderdomsperiode konsonant is met die individu se vermoëns, motivering en temperament, gunstige sielkundige funksionering (goeie aanpassing) en ontwikkeling moontlik sal wees. Indien die teenoorgestelde waar sou wees, sou ongunstige sielkundige funksionering en ontwikkeling plaasvind en die risiko vir die ontwikkeling van gedragsprobleme sou ontstaan. Hierdie siening staan as die passingsmodel bekend. Dit is kontekstueel van aard en beklemtoon dat die belangrikheid van 'n kind se temperament nie geleë is in die feit dat hy/sy sekere trekke per se het nie, maar in die invloed wat dit op die omgewing het, en ook die mate waarin hierdie eienskappe met die kontekstuele eise/verwagtings betreffende die kind se gedragstyl ooreenstem (Chess & Thomas, 1985, 1986; Lerner & Lerner, 1984; Thomas & Chess, 1977). Hierdie konstruk het aan die klinikus 'n addisionele manier gebied om die verskillende probleme wat kinders met hul ouers en gesin ervaar (en andersom), te verstaan. Skrywers het spesifieke temperamentseienskappe asook sekere omgewingsveranderlikes geïdentifiseer wat die moontlikheid van 'n swak passing en die ontwikkeling van gedragsprobleme kon voorspel.

Korn en Gannon (1985) het die mening uitgespreek dat die verhoogde risiko vir die temperamenteel "moeilike" kind om gedragsprobleme te ontwikkel, die gevolg is van die stres wat die kind ervaar in 'n poging om te voldoen aan die eise en verwagtinge wat veral vir aanpassing en sosialisering (ten opsigte van slaap- en voedingskedules, uitskeidingsfunksies, interper-

soonlike verhoudings en vroeë skoolaanpassing) in die Westerse samelewing deur ouers van hoër sosio-ekonomiese status beklemtoon word.

Die moeder van 'n "moeilike" kind voel dikwels vir die kind se gedrag verantwoordelik (soos volledig in Hoofstuk 3 bespreek is) en ontwikkel gevoelens van skuld, angs en hulpeloosheid. Hierdie patologiese reaksies het 'n ongunstige effek op die moeder-kind-verhouding, met 'n patologiese uitkoms vir 'n kind se aanpassing (Affleck et al., 1983; Gordon, 1983; Klein, 1984; Sirignano & Lachman, 1985; Thomas et al., 1982).

Uit die voorafgaande bespreking kan afgelei word dat die kind wat die risiko loop om gedragsprobleme te ontwikkel 'n "moeilike" temperament het en aan addisionele stres, byvoorbeeld 'n omgewing wat onrealistiese eise stel, blootgestel word (Cameron, 1977, 1978; Thomas & Chess, 1985, 1986). 'n "Moeilike" temperament predisponer die kind dus om gedragsprobleme te ontwikkel, maar ouerlike en ander omgewingsinvloede kan hierdie latente predisposisie in gedragsprobleme tot uiting laat kom.

Verskeie navorsers het die verband tussen temperament en aanpassing probeer bepaal. Dié studies wat die rol van die kind se omgewing in interaksie met die kind se temperament en aanpassing nagevors het, word vervolgens bespreek en daarna word 'n oorsig gebied oor navorsing wat die verband tussen die kind se temperament per se (sonder inagneming van omgewingsveranderlikes) en aanpassing ondersoek het.

4.2.2 Die verband tussen temperament en aanpassing, met die omgewing as tussenkomende veranderlike

Korn (in Bates, 1980) het die vraag ondersoek of daar 'n verband tussen die kind se aanpassing, sy/haar temperament en omgewingsveranderlikes is. Hy het kinders van 4 tot 6 jaar oud, wat by die NYLS betrek was en gedragsprobleme getoon het, met afgepaarde normale kontroles vergelyk (n=31 in elke groep). Die twee groepe kinders is ten opsigte van drie risikofaktore wat tot gedragsprobleme aanleiding kon gee, naamlik (i) "moeilike"

temperament, (ii) oneffektiewe ouerskapstyle en (iii) stresvolle lewensgebeure vergelyk. Uit 'n groep van 19 kinders wat twee van die drie risikofaktore getoon het, het 14 gedrags- en aanpassingsprobleme gehad. Vier van die kinders het al drie die faktore getoon en al vier hierdie kinders het probleme ontwikkel. Die gevolgtrekking is gemaak dat die resultate 'n belangrike bydrae tot 'n beter begrip van die kind se aanpassing gelewer het, maar omdat nie alle kinders wat probleme ontwikkel het deur hierdie drie faktore voorspel is nie, is verdere navorsing aanbeveel.

Verskeie navorsers het dan ook sedertdien die verband tussen risikofaktore en gedragsprobleme ondersoek. O'Grady en Metz (1987) het hierdie vraag vanaf die ander kant benader en ter aansluiting by die vorige studie se aanbeveling, faktore wat by kinders wat wel aan risikofaktore blootgestel was en steeds gesonde aanpassing getoon het, ondersoek. Hulle het probeer vasstel of daar 'n verband is tussen die sielkundige aanpassing van 6- tot 7-jaar-oue kinders ($n=109$) en risikofaktore waaraan hierdie kinders op die ouderdom van een maand blootgestel was. Van hierdie babas is 84 as hoë risiko-gevalle (HR) om probleme te ontwikkel, geïdentifiseer. Op die ouderdom van 6 tot 7 jaar is die kinders weer geëvalueer. Die volgende meetmiddels is gebruik: die "Children's Life Events Survey"; die "Children's Social Support Questionnaire"; die "Preschool Primary Internal-External Control Scale"; die "Child Behavior Checklist"; die "Pupil Behavior Rating Scale" en die "Human Figure Drawings".

Van die belangrikste bevindings word vervolgens gerapporteer.

- (i) Die interaksie tussen 'n HR-kind en addisionele stresvolle lewensgebeure het emosionele probleme ($r=0,46$, $p<0,01$), asook gedragsprobleme ($r=0,22$, $p<0,01$), voorspel.
- (ii) Sosiale ondersteuning wat die kind ontvang het, het 'n verband met minder gedragsprobleme by kinders wat aan stres blootgestel was ($r=-0,51$, $p<0,001$), getoon.

- (iii) 'n Verband tussen minder sosiale ondersteuning en meer emosionele probleme by kinders wat ook aan stres blootgestel was, is gevind ($r=-0,39$, $p<0,01$).

Die navorsers het tot die gevolgtrekking gekom dat stresvolle lewensgebeure beslis die risiko vir 'n HR-kind om probleme te ontwikkel, verhoog, maar dat sosiale ondersteuning 'n teenvoeter vir hierdie risiko is.

Ander navorsers het soortgelyke verbande ondersoek. Cameron (1977) het in sy ondersoek bevind dat die temperamentsdimensies hoë vlak van deursettingsvermoë, onttrekking, lae aanpasbaarheid en 'n negatiewe gemoedstemming, in interaksie met konflik tussen die ouers oor kinderopvoeding, verwerping deur die moeder en inkonsekwente dissipline, latere gedragsprobleme vir dogters ($n=67$) voorspel het ($p<0,05$). Seuns ($n=69$) wat aan inkonsekwente dissipline en konflik tussen die ouers blootgestel was, het weer aanpassingsprobleme ondervind ($p<0,05$). Cameron (1978) het ook opposisionele gedrag by kinders ondersoek. Sy uitgangspunt was dat hierdie tipe gedrag deur beide konstitusionele en omgewingsveranderlikes beïnvloed word. Hy het gerapporteer dat verbale opposisionele gedrag 'n verband getoon het met die interaksie tussen 'n meer afsydige moeder wat min lof maar baie negatiewe aanmerkings maak en kritiek gegee het en eienskappe van die kind op 4 jaar soos lae aanpasbaarheid, hoë sensoriese drempels, 'n hoë aktiwiteitsvlak en min intense emosionele uitdrukkings. By passiewe opposisionele gedrag was daar 'n assosiasie tussen 'n knieserige baba, gebrekkige beheer deur die moeder, aggressie, verbale kritiek en min verbale rigtinggewing. Volgens die navorser het die resultate bevestig dat die kind se aanpassing deur beide sy temperament en omgewingsveranderlikes beïnvloed word.

Ter ondersteuning van die bevindings van Cameron (1978) het Thomas en Chess (1977) gevind dat die moeder se gedrag, in interaksie met die kind se temperament, tot negativistiese gedrag gelei het. Hulle het gerapporteer dat in gevalle waar die moeder baie druk op die "stadig aanpassende kind" geplaas het om onmiddellik in 'n nuwe situasie aan te pas en deel te neem, dit

tot onttrekkingsgedrag van ligte intensiteit soos om aan die ouer te klou of om te weier om te beweeg, aanleiding gegee het. Die "moeilike" kind het luid geprotesteer en opposisioneel en aktief negativisties in sulke omstandighede ($p < 0,01$) geraak. Die "maklike" kind het geen uitbarstings of onttrekking getoon nie. Thomas en Chess het ook 'n beduidende verband ($p < 0,01$) tussen 'n temperamentel "moeilike" kind en onsensitiewe ouers gevind.

In 'n ander studie oor die interaksie tussen temperament, verskeie gesinsveranderlikes en 'n voorskoolse kind se sosiale vaardigheid het Taylor (1985) aanduidings (hoewel dit nie statisties beduidend was nie) gekry dat gesinsfaktore soos stres by die moeder 'n verband met angstigtheid by die kind getoon het en dat daar ook 'n verband tussen huweliksprobleme en aggressiewe kinders was.

Uit die bogenoemde ondersoeke kan daar dus afgelei word dat verskeie navorsers wel 'n verband tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament, negatiewe omgewingsinvloede, soos byvoorbeeld 'n verwerpende moeder en huweliksprobleme, en aanpassingsprobleme by die kind bevestig het.

4.2.3 Die verband tussen temperament en aanpassing, sonder inagneming van die omgewing as tussenkomende veranderlike

In verskeie studies is 'n verband tussen 'n temperamentel "moeilike" baba per se, en die ontwikkeling van latere gedrag- en aanpassingsprobleme ondersoek sonder dat moontlike tussenkomende omgewingsveranderlikes in aanmerking geneem is. Uit die literatuur het dit geblyk dat hierdie ondersoeke hoofsaaklik babas en voorskoolse kinders betrek het. Baie min navorsing oor die verband tussen aanpassing en temperament per se is op die middelkinderjare en adolessensie gerig. Die belangrikste bevindings van hierdie studies word vervolgens bespreek.

Belsky en Rovine (1987) het moeders met pasgebore babas ($n=184$) by 'n ondersoek betrek om die verband tussen temperament en latere aanpassing in 'n vreemde situasie te bepaal. Die moeders

het die "Neonatal Behavioral Assessment Scale" (NBAS) een tot drie dae en weer sewe tot tien dae na die kind se geboorte ingevul en toe die baba drie maande oud was, het hulle die "Infants Characteristics Questionnaire" (ICQ) voltooi. Op die ouderdom van 12 tot 13 maande is die baba se gedrag in 'n vreemde laboratoriumsituasie waargeneem om sy/haar aanpassingsvermoë te bepaal. Die navorsers het gevind dat dié babas wat nie in die vreemde situasie kon aanpas nie deur die moeders beskryf is as babas met onvoorspelbare biologiese funksies wat minder outonome stabiliteit getoon het. Kinders wat maklik aangepas het, is weer as "maklike", voorspelbare babas beoordeel.

In 'n ondersoek wat dieselfde geslag sibbe ($n=26$ pare), waarvan die een sib vir terapeutiese hulp verwys is, se temperamente vergelyk het, is daar gevind dat die twee groepe kinders ten opsigte van die dimensies aanpasbaarheid, toenadering/onttrekking, aandagspan/deursettingsvermoë en afleibaarheid beduidend verskil het ($p<0,01$). Die verwysde groep is op al die dimensies deur die ouers as problematies beoordeel (Kent, 1970).

Himmelfarb, Hock en Wenar (1985) het by vierjariges bevind dat variansie van opposisionele gedrag deur vier temperamentsdimensies verklaar is, naamlik knieserigheid tydens die babajare, moeilike aanpasbaarheid, lae intensiteit van emosionele reaksies en 'n negatiewe gemoedstemming. Wat die verband tussen temperament en sosiale aanpassing in 'n "normale" populasie vierjariges betref, waar die kind se gedragsprobleem nie so ernstig was nie, is 'n beduidende positiewe verband ($p<0,01$) tussen aanpasbaarheid, afleibaarheid, lae intensiteit van emosionele reaksies en sosiale aanpassing aangetoon. Afleibare kinders kon maklik van ongewenste na gewenste gedrag gerig word en daar is gevind dat nulle skoolreëls goed nagekom het (Feuerstein, 1984).

'n Ander navorsers het gerapporteer dat babaseuns wat op 12 maande deur 'n negatiewe gemoedstemming, hoë deursettingsvermoë en lae aanpasbaarheid gekenmerk is, op 5 jaar ligte aanpassingsprobleme getoon het. Dogters wat soortgelyke probleme ont-

wikkel het, het minder deursettingsvermoë, onttrekkings-reaksies, lae aanpasbaarheid en 'n negatiewe gemoedstemming gehad (Cameron, 1978).

Uit die voorafgaande bespreking kan die gevolgtrekking gemaak word dat 'n verband tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament en aanpassingsprobleme by voorskoolse kinders deur talle navorsers gerapporteer is. Daar is egter 'n opvallende leemte wat betref ondersoeke wat op die middelkinderjare en adolessensie gerig is. Hierdie leemte is in hierdie projek aangespreek deurdat 'n verband tussen dimensies van temperament en aanpassing tydens die middelkinderjare ondersoek is.

4.2.4 Die verband tussen temperament en skoolaanpassing

In hierdie ondersoek is skoolgaande kinders betrek en om hierdie rede word 'n aantal studies wat spesifiek die verband tussen die kind se temperament en sy/haar skoolaanpassing bestudeer het, vervolgens bespreek.

Chess en Thomas (1986) het die uitspraak gemaak dat die mees stresvolle omstandighede vir die "moeilike" kind dié is wat sosialisering en aanpassing van sy spontane reaksies vereis sodat hy kan konformeer ten opsigte van die gesin, skool en portuurgroep. In 'n studie wat adolessente betrek het (n=110), het Lerner (1983) die stelling van Chess en Thomas (1986), naamlik dat aanpassing goed sal wees indien die kind se temperament aan die eise en verwagtings van die omgewing voldoen, ondersoek. Elke proefpersoon se temperament is op nege items beoordeel. Hierdie items is deur die navorser herformuleer in terme van stellings oor wat in die skoolkonteks van die kind verwag is. Die adolessent sowel as die onderwyser(es) het die twee stelling met nege items elk voltooi. Die navorser het 'n verskiltelling op grond van die resultate van die twee "vraelyste" bereken. Daar is bevind dat dié adolessente wie se temperament voldoen het aan die eise van die skool se sosiale en akademiese konteks beter aangepas was as dié wie se temperamente nie daaraan voldoen het nie. Die navorser het ongelukkig nie gespesifiseer

presies watter dimensies 'n goeie aanpassing bewerkstellig het nie.

Buss en Plomin (1975, 1984) het wel aangetoon dat die temperamentsdimensies, naamlik 'n hoë aktiwiteitsvlak, die intense uitdrukking van emosies en gebrekkige deursettingsvermoë, onderliggend aan anti-sosiale gedragspatrone by kinders in die skoolsituasie was. Die kinders se gedrag is deur baie negatisme en konflik gekenmerk. Hierdie bevinding is deur 'n studie wat soortgelyke verbande tussen die genoemde dimensies en geëksternaliseerde tipes gedragsprobleme aangetoon het, ondersteun (Boudreault & Thivierge, 1986). Boudreault en Thivierge het 'n ondersoek beplan na aanleiding van 'n leemte wat hulle in die literatuur opgemerk het, naamlik dat daar nog geen epidemiologiese navorsing op 'n groot nie-kliniese populasie uitgevoer was om 'n verband tussen temperament en gedrag in die skool te bepaal nie. Hulle het die vraag nagevors of sewejarige kinders wat deur die ouers as "moeilik" beskryf is in die skool geïnternaliseerde of geëksternaliseerde gedragsprobleme getoon het. Die steekproef is uit alle sewejarige skoolkinders in 'n sekere area deur proporsionele toewysing saamgestel ($n=997$). Die ouers het die "Conners Teacher Questionnaire" (CTQ), en die "Korn's Parent Temperament Questionnaire" (PTQ) ingevul. Deur ontleding van die PTQ se resultate is drie tipes kinders geïdentifiseer, naamlik "maklik" ($n=32$), "moeilik" ($n=29$) en 'n tussen-groep ($n=199$). Daar is aangeneem dat 'n kind geëksternaliseerde gedragsprobleme getoon het indien hy/sy op die CTQ se faktor 1 'n gemiddelde telling bo die 90ste persentiel behaal het. Die navorsers het bevind dat 'n "moeilike" temperamentskonstellasie per se, nie verband gehou het met gedragsprobleme wat by die skool geïnternaliseer of geëksternaliseer is nie, maar dat 'n temperamentsprofiel gekenmerk deur 'n hoë aktiwiteitsvlak en hoë toenadering op nuwe stimuli by seuns 'n beduidende verband met geëksternaliseerde gedragsprobleme by die skool getoon het ($p<0,05$ en $p<0,01$ onderskeidelik). Die dimensies, lae aanpasbaarheid en onttrekking, het weer by dogters 'n verband met geïnternaliseerde gedragsprobleme by die skool getoon ($p<0,05$ en $p<0,01$ onderskeidelik).

Die verband tussen temperament en akademiese prestasie is ook ondersoek. Verskeie studies het gerapporteer dat moeilike aanpasbaarheid beduidend met laer prestasie gekorreleer het (Holbrook, Pullis & Cadwell in Martin, 1983; Thomas & Chess, 1977). Ook Bender (1985) het aangetoon dat kinders met leerprobleme beduidend van kinders sonder leerprobleme ten opsigte van sy/haar vermoë om aandag by die skooltake te kon bepaal, verskil het. Wilgash en Patrich (in Bender, 1985) het ook aangedui dat adolessente wat as kinders leerprobleme gehad het, gebrekkige sosiale vaardighede asook sekondêre emosionele probleme ondervind het.

In die voorafgaande afdeling is die verband tussen die kind se aanpassing, sy/haar temperament en omgewingsveranderlikes bespreek. Uit die literatuur is afgelei dat talle navorsers beduidende verbande tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament, omgewingsinvloede en gedrags-, emosionele en aanpassingsprobleme gerapporteer het. Die ondersoeke kon nie altyd maklik vergelyk word nie, omdat dit dikwels verskil het ten opsigte van die dimensies van temperament wat ondersoek is, asook ten opsigte van die ouderdomme van die kinders wat betrek is. 'n Leemte in verband met hierdie tipe navorsing wat op die middelkinderjare betrekking het, is in die literatuur opgemerk en gevolglik is dié ouderdomsgroep by hierdie studie betrek. Die ondersoek was onder andere daarop gerig om 'n verband tussen dimensies van temperament en die kind se aanpassing in terme van die hoeveelheid gedragsprobleme wat voorgekom het en sy/haar sosiale vaardigheid te bepaal. Daar is ook ondersoek of daar 'n verskil tussen die aanpassing van 'n kliniese en nie-kliniese groep kinders was.

4.3 OPSOMMING VAN DIE LITERATUUROORSIG

Tot in die vroeë vyftigerjare het 'n eensydige omgewingsbenadering die studie van kinderontwikkeling oorheers. Hierdeur is die baba as 'n passiewe ontvanger van versorging en opvoeding, 'n sielkundige non-entiteit, beskou, wat deur die sosialiserende invloede van sy ouers en die gemeenskap geleidelik tot 'n sosiale wese gevorm is. Dit is te danke aan intensiewe

longitudinale navorsing dat daar in die sestigerjare 'n nuwe siening na vore gekom het, waarvolgens die kind deur bemiddeling van sy temperament of kenmerkende gedragstyl, 'n aktiewe invloed op sy versorgers en opvoeders uitoefen en as 'n skepper van sy ervaringswêreld beskou word. Uit die literatuur is afgelei dat die kind met 'n genetiese potensiaal, wat in temperamentstrekke gemanifesteer word, gebore word. Navorsers was ook van mening dat die oorsprong van temperament ook moontlik in baie vroeë pre- en postnatale ouerinvloede asook moontlike psigobiologiese faktore gesetel is. Deur sy spesifieke temperamentsamestelling ontlok die kind differensiële reaksies wanneer hy met andere in interaksie is. Hierdie reaksies beïnvloed weer die kind se gedrag, vergroot sy/haar unieke ervaringswêreld en skep 'n basis vir verdere ontwikkeling.

Daar is gevind dat die temperamenteel "moeilike" kind 'n groot risiko loop om negatiewe interaksies in sy omgewing te ontlok deur sy/haar ongereeelde, onvoorspelbare biologiese funksies en gedrag, onttrekkingsreaksies, intense emosionele reaksies wat meestal negatief van aard is en sy/haar moeilike aanpasbaarheid. Die passingsmodel het egter beklemtoon dat die betekenis van 'n kind se temperament nie in die feit dat hy sekere trekke per se het, geleë is nie, maar wel in die mate waarin hierdie eienskappe met die kontekstuele eise en verwagtings met betrekking tot die kind se gedrag ooreenstem. Chess en Thomas (1986) het van die veronderstelling uitgegaan dat indien omgewingseise en verwagtings konsonant aan die kind se temperament is, gunstige sielkundige aanpassing en ontwikkeling, moontlik sal wees. Indien die teenoorgestelde waar is, sal dit tot ongunstige sielkundige funksionering en ontwikkeling aanleiding gee en die risiko vir die ontwikkeling van gedragsprobleme verhoog.

Navorsers het gerapporteer dat die versorging van 'n temperamenteel "moeilike" kind dikwels deur die ouers, veral die moeder, as baie stresvol ervaar word. Verskillende ongunstige emosionele reaksies en gedrag is gedurende die daaglikse interaksieproses met so 'n "moeilike" kind by die ouer ontlok.

Die moeder het haarself soms geblameer en gevoelens van angs, skuld, depressie, hulpeloosheid, wanhoop, onbevoegdheid, twyfel, onsekerheid en frustrasie ontwikkel. Hierdie gevoelens het met die moeder se optimale hantering van die kind ingemeng en 'n negatiewe sneeubal-effek het ontstaan, wat nie slegs nadelig vir die kind en die moeder se sielkundige gesondheid was nie, maar ook uitgekring het en die ouers se huweliksverhouding en die gesin se algemene funksionering negatief beïnvloed het. Die interaksieproses tussen die kind se temperament en die omgewing bemoeilik egter navorsing oor kousaliteit en gevolglik het studies wat ouer kinders betrek het, hoofsaaklik verbande tussen temperament en ander veranderlikes ondersoek.

Navorsers het gevind dat hoe "moeiliker" die kind is, hoe meer dink die moeder dat haar eggenoot onbewus is van die daaglikse spanning waaraan sy blootgestel word en voel sy dat hy haar nie voldoende ondersteun nie. 'n Patologiese huweliksverhouding, gekenmerk deur vyandigheid en afsydigheid, gaan ook dikwels met oneffektiewe en inkonsekwente ouerskapstyle en 'n moeilik hanteerbare, aggressiewe kind met gebrekkige sosiale vaardighede gepaard. Die reeds oorstuurde ouer is dikwels geneig om die kind se gedrag te probeer verander deur gebruikmaking van 'n outoritêre ouerskapstyl, gekenmerk deur dwang, dreigemente en kritiek. Die temperamenteel "moeilike" kind reageer hierop met nog meer aversiewe gedrag, soos intense emosionele uitdrukkings, aggressie, onttrekking, afhanklikheid en opposisionerende gedrag.

In die breë gesien het navorsing getoon dat temperamenteel "moeilike" kinders goed op 'n demokratiese ouerskapstyl respondeer. Hierdie styl word daardeur gekenmerk dat die ouers duidelike norme vir die kind se gedrag stel, toesien dat dit nagekom word, met die kind kommunikeer, die kind se behoeftes in gedagte hou en hom/haar aanvaar. Resente navorsing (hoewel tentatief) het egter daarop gedui dat algemene afleidings oor die mees optimale ouerskapstyl versigtig gemaak moet word omdat daar aanduidings is dat "moeilike" seuns en dogters byvoorbeeld

verskillend op 'n beherende ouerskapstyl onder verskillende omstandighede reageer.

Dit wil voorkom asof, in 'n gesin met disfunksionele interaksiepatrone en huweliksprobleme, die temperamenteel "moeilike" kind dikwels as die sondebok geëtiketteer word. Dit is dikwels juis hierdie temperamenteel "moeilike" kinders (veral dié wat met geëksternaliseerde gedragsprobleme presenteer) wat vir terapeutiese evaluering en behandeling verwys word. Indien groter duidelikheid oor die verband tussen die spesifieke temperamentsamestelling van die kind enersyds en aspekte van die gesin se funksionering, soos byvoorbeeld gesinsfunksies, ouerskapstyle en die ouers se huweliksverhouding andersyds verkry word, sal die kind se aanpassing beter begryp en 'n meer akkurate psigodiagnose en psigodinamiese formulering gemaak kan word.

Uit die literatuuroorsig het geblyk dat daar 'n behoefte aan verdere navorsing oor temperament, gesinsveranderlikes en die kind se aanpassing, veral vir die middelkinderjare, bestaan. Hierdie ondersoek is gevolglik beplan met die doelstellings om (i) 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare, gesinsfunksionering en aanpassing te bepaal en (ii) te ondersoek of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind van kinders wat nie sulke probleme het nie, ten opsigte van hul dimensies van temperament, gesinsfunksionering en aanpassing, verskil.

HOOFSTUK 5

DOEL EN METODE VAN ONDERSOEK

5.1 DOELSTELLINGS EN HIPOTEESES

Nadat daar 'n breë studie van die resente literatuur oor temperament gemaak is, het vrae soos die volgende ontstaan:

- * Watter dimensies van temperament sal tydens die middelkinderjare 'n verband met aanpassingsprobleme wat die kind ervaar, toon?
- * Watter dimensies van temperament sal tydens die middelkinderjare 'n verband met aspekte van gesinsfunksionering toon?
- * Sal 'n groep kinders van 8 tot 12 jaar wat gedrags- en/of emosionele probleme het ten opsigte van dimensies van temperament, aanpassing en gesinsfunksionering, van 'n groep kinders wat nie dergelike probleme ondervind nie, verskil?

Na aanleiding hiervan is die volgende doelstellings vir die huidige ondersoek geformuleer:

- (1) Om te bepaal of daar 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering bestaan.
- (2) Om te bepaal of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (psigiatrisiese pasiënte, Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie dergelike probleme lewer nie (skoolkinders, Groep 2), verskil.

Die eersgenoemde doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipotese 1: Dimensies van 'n "moeilike" temperament soos 'n negatiewe gemoedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, onvoorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak sal 'n positiewe korrelasie met die kind se wanaanpassing in terme van internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en gebrekkige sosiale vaardighede toon.

Hipotese 2: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met oneffektiewe gesinsfunksies ten opsigte van probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole, asook patologiese algemene gesinsfunksionering toon.

Hipotese 3: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n negatiewe korrelasie met huwelikstevredenheid toon.

Hipotese 4: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met 'n beperkende ouerskapstyl toon.

Die tweede doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipotese 5: Kinders van Groep 1 sal deur die moeders beskryf word as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 toon.

Hipotese 6: Groep 1 se aanpassing, soos deur die CBCL gemeet, sal meer patologies as dié van Groep 2 wees.

Hipotese 7: Groep 1 se gesinne sal meer probleme ten opsigte van gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind.

Hipotese 8: Groep 1 se ouers sal minder tevrede met hul huwelike wees as wat die ouers van Groep 2 sal wees.

Hipotese 9: Kinders in Groep 1 sal aan 'n meer beperkende ouerskapstyl in vergelyking met kinders van Groep 2 blootgestel wees.

5.2 SUBJEKTE

Die ondersoek het twee groepe afgepaarde kinders van 8 tot 12 jaar betrek. Vir die doel van die bespreking word daar na die groep kinders wat uit 'n psigiatriese populasie geselekteer is as Groep 1, en na die groep kinders wat uit 'n skoolpopulasie geselekteer is, as Groep 2 verwys.

Groep 1 is saamgestel uit 76 kinders (49 seuns en 27 dogters) wat gedurende die tydperk Mei 1988 tot Mei 1989 deur die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal, Bellville as nuwe pasiënte geëvalueer en/of behandel is en wat nie deur die volgende uitsluitingskriteria by die projek uitgesluit is nie:

- (1) Jonger as 8 jaar en ouer as 12 jaar.
- (2) Van nie-blanke afkoms.
- (3) Nie Afrikaans- en/of Engelssprekend nie.
- (4) Verstandelik gestrem (geen kind in 'n aanpassingsklas, spesiale skool of 'n kind wat reeds meer as een keer gedruip het, is by die projek betrek nie).
- (5) Geskeide ouers (geen kind wat nie by beide biologiese ouers gewoon het, is ingesluit nie).
- (6) Aan 'n ernstige fisieke siekte of chroniese siekte gelyk het of 'n fisieke gestremdheid gehad het.
- (7) Uit 'n gesin met 'n lae sosio-ekonomiese status gekom het.

Die ouers van alle kinders wat gedurende die tydperk Mei 1988 - Mei 1989 deur die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal, Bellville, geëvalueer is, is ten tye van die eerste konsultasie aan 'n kort evaluering van ongeveer drie tot vyf minute onderwerp om te bepaal of die kind 'n geskikte kandidaat vir die projek was. Indien die kind wel 'n moontlike kandidaat was, is die projek aan die ouers verduidelik en toestemming tot sa-

mewerking is versoek. Alle ouers wat genader is, was bereid om saam te werk.

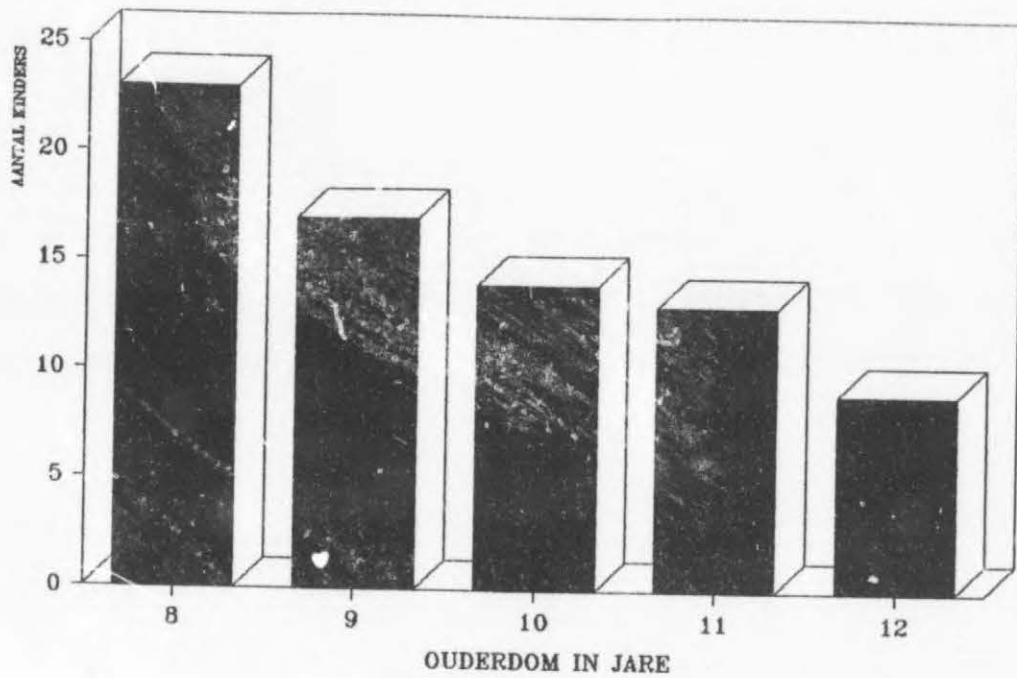
Groep 2 is uit 'n oorspronklike groep van 398 kinders (219 seuns en 179 dogters) wat op 'n ewekansige wyse uit vier laerskole in die noordelike voorstede van die Kaapse Skiereiland geselekteer is, saamgestel. Hierdie kinders was nog nooit sielkundig geëvalueer en/of behandel nie en die genoemde uitsluitingskriteria was ook op hulle van toepassing. Uit hierdie aanvanklike ewekansige steekproef is elke kind in Groep 1 met twee kinders in Groep 2 afgepaar. Ten tye van die afparingsproses is ouderdom, geslag, taalgroep en sosio-ekonomiese status gekontroleer. Hierdie groep het uiteindelik uit 152 kinders (98 seuns en 54 dogters) bestaan.

Die meerderheid kinders in beide groepe was Afrikaanssprekend - 67 in Groep 1 en 134 in Groep 2. Daar was slegs 9 Engelsprekende kinders in Groep 1, waarvan 6 seuns en 3 dogters was en 18 in Groep 2, waarvan 12 seuns en 6 dogters was.

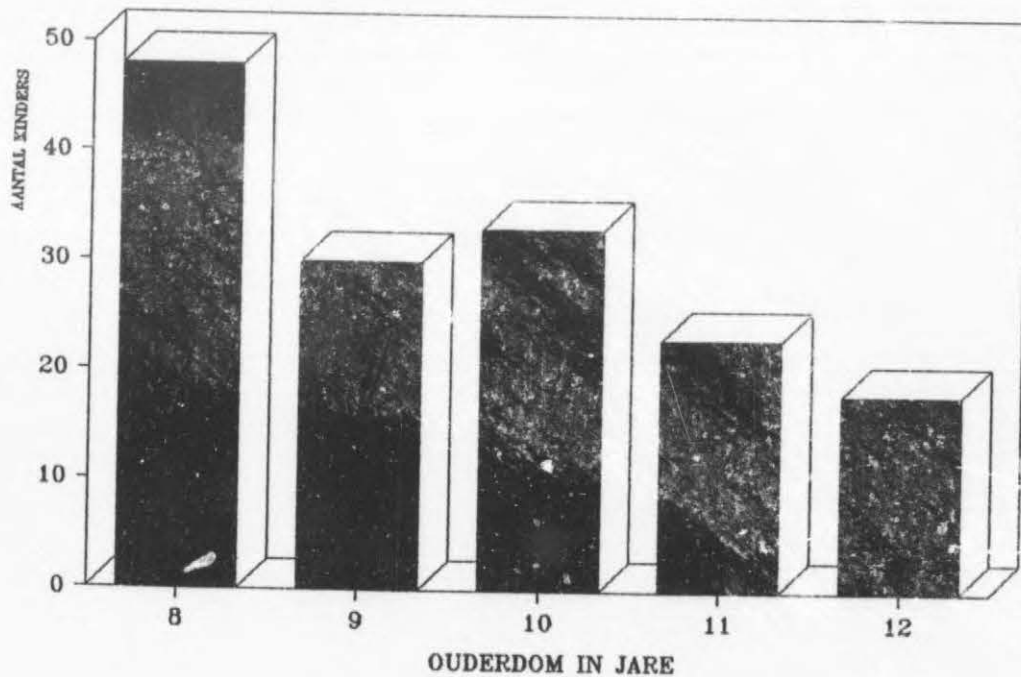
'n Uiteensetting van elke groep se ouderdomsverspreiding word afsonderlik in Figure 3 en 4 aangetoon.

Elke kind in Groep 1 is ten opsigte van ouderdom met twee kinders in Groep 2 afgepaar. Daar is wel toegelaat dat die kinders se ouderdomme met twee tot drie maande kon verskil. Hierdie verskille word vir die nege- en tienjariges in Figure 3 en 4 weerspieël. Daar kon verwag word dat die groepe se gemiddelde ouderdom dus nie veel sou verskil nie. Die gemiddelde ouderdom van Groep 1 se kinders was 9 jaar 11 maande en dié van Groep 2 was 10 jaar 0 maande. In beide groepe was die jongste kind 8 jaar 0 maande oud en die oudste kind 12 jaar 11 maande. Die ouderdomsverskil was nie beduidend nie.

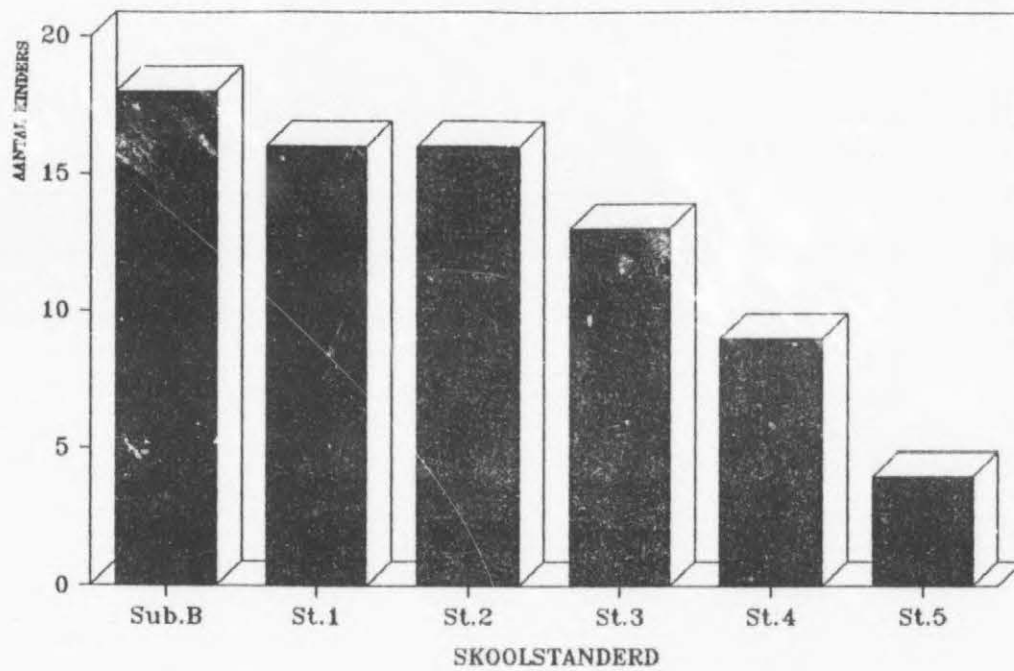
Die meerderheid kinders, naamlik 23 (30%) van Groep 1 en 48 (31,6%) van Groep 2 was in die ouderdomsgroep 8 jaar 0 maande - 8 jaar 11 maande. By beide groepe was die minderheid kinders 12

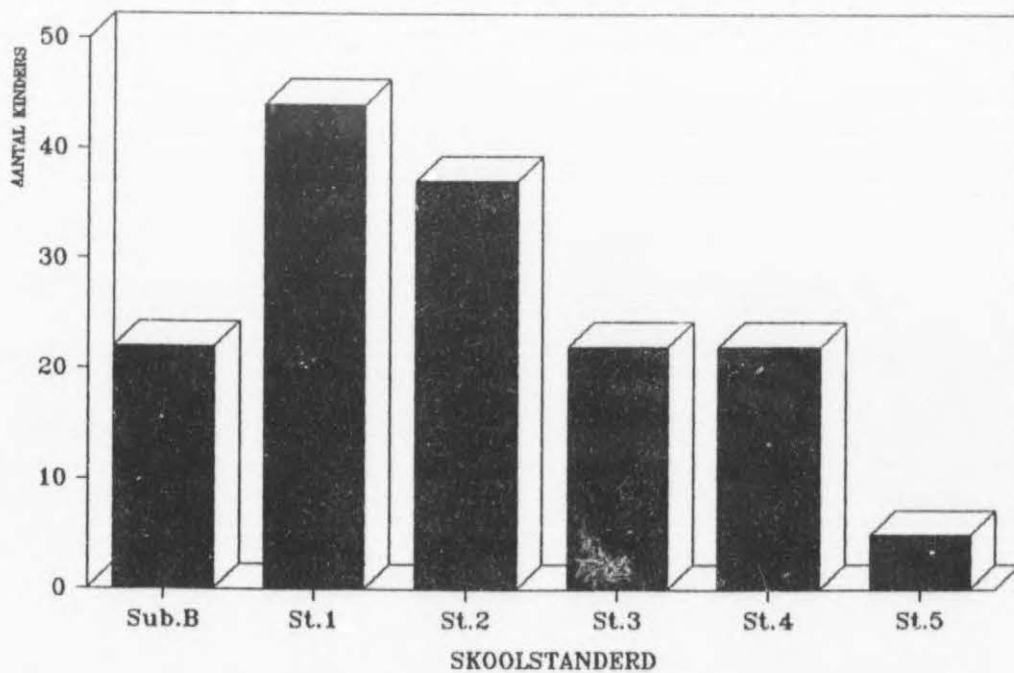
Figuur 3. 'n Histogram van Groep 1 se verspreiding volgens hul ouderdom in jare

Figuur 4. 'n Histogram van Groep 2 se verspreiding volgens hul ouderdom in jare

Figuur 5. 'n Histogram van Groep 1 se verspreiding volgens skoolstanderd

Figuur 6. 'n Histogram van Groep 2 se verspreiding volgens skoolstanderd

jaar oud. In Groep 1 was slegs 9 (11,8%) kinders en in Groep 2 was 18 (11,8%) kinders 12 jaar oud (Figure 3 en 4).

Figure 5 en 6 bied 'n verspreiding van die kinders se skoolstandaard vir die twee groepe afsonderlik.

In die ondersoek is daar slegs gebruik gemaak van Sub B- tot St. 5-leerlinge. Die kinders is nie ten opsigte van skoolstandaard afgepaar nie en die groepe verskil ten opsigte van die kinders se verspreiding volgens standaard. Vir Groep 1 was 18 (23,7%) kinders in Sub B en slegs 22 (14,5%) van Groep 2. Vir beide groepe was die minderheid kinders in Standaard 5, naamlik 4 (5,3%) en 5 (3,3%) onderskeidelik vir Groep 1 en 2.

In Figuur 7 word Groep 1 se presenterende probleme tydens die eerste konsultasie grafies voorgestel. Die kinders van Groep 2 was nog nooit sielkundig geëvalueer nie en daar kon dus geen indeling van presenterende probleme vir hierdie groep gemaak word nie. Die meerderheid kinders in Groep 1 het gepresenteer met skolastiese en sekondêre emosionele probleme, gemoedsversteurings (gekenmerk deur prikkelbaarheid en aggressiewe humeuruitbarstings) en angsversteurings (gekenmerk deur 'n emosioneel-onryp sensitiewe en afhanklike kind). Baie kinders het ook sosialisering- en hiperaktiwiteitsprobleme geopenbaar. Aanpassingsreaksies, psigcsomatiese klagtes en 'n gewoonte-versteuring het ook voorgekom (Figuur 7).

Die groepe is ook afgepaar ten opsigte van sosio-ekonomiese status, soos deur die vader se beroep bepaal is volgens die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979). Tabelle 2 en 3 bied 'n uiteensetting van elke groep se sosio-ekonomiese status. Die gemiddelde sosio-ekonomiese statuswaarde van die twee groepe het goed vergelyk. Groep 1 se waarde was gelykstaande aan 63,47 en dié van Groep 2 was 64,61. Beide waardes behoort tot die beroepskategorie 2. Daar kon gevolglik afgelei word dat die meerderheid kinders in beide groepe se vaders middel-witkraagberoep beoefen het. Daar was 'n eweredige verspreiding ten opsigte van die eerste vier beroepskategorieë vir beide groepe. Een van die seleksiekriteria was dat die kinders verkieslik tot

Tabel 2

Klassifikasie van Beroepe van Vaders van Groep 1 met behulp van die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979)

Beroepskategorie	I	II	III	IV	V
Statuswaarde	82-73	72-64	58-52	52-48	26-20
%	30,3	26,3	32,9	10,5	0
N	23	20	25	8	0

N = Aantal proefpersone % = persentasie proefpersone

Tabel 3

Klassifikasie van Beroepe van Vaders van Groep 2 met behulp van die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979)

Beroepskategorie	I	II	III	IV	V
Statuswaarde	82-73	72-64	58-52	52-48	26-20
%	34,9	21,1	31,6	12,5	0
N	53	32	48	19	0

N = Aantal proefpersone % = persentasie proefpersone

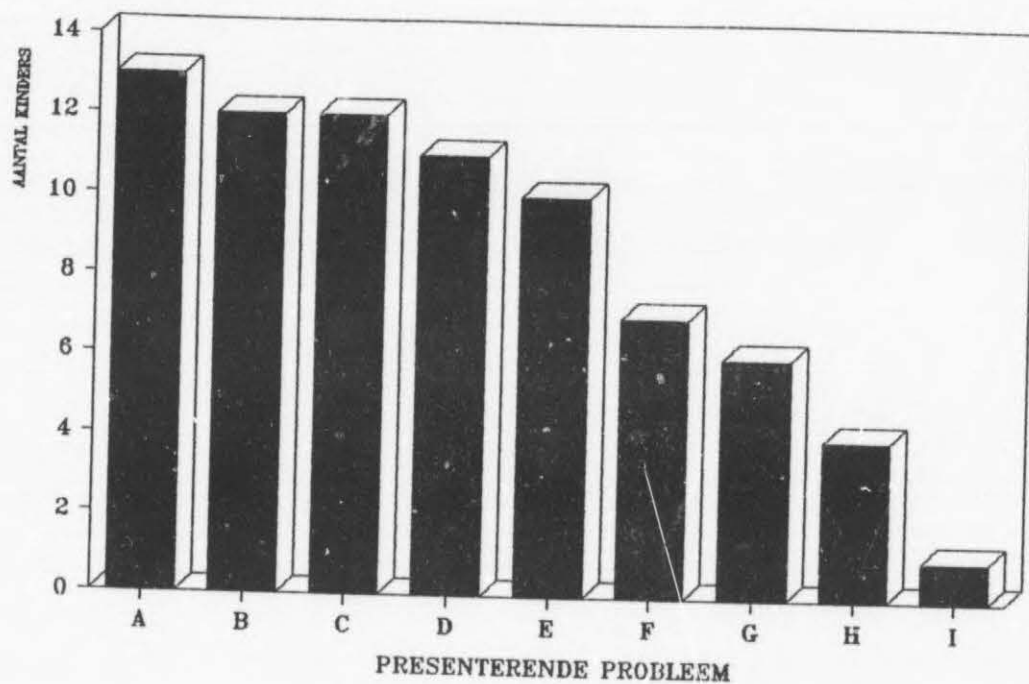
I = Professionele- en Bestuurslui

II = Middel-Witkraag

III = Handearbeid, Voormanne, opgeleide vakmanne, boere

IV = Roetine-nie-handearbeiders en semi-opgeleide handearbeiders

V = Onopgeleide handearbeiders en bediende arbeiders

- A : Skolastiese probleme met sekondêre emosionele probleme
- B : Gemoedsversteurings gekenmerk deur prikkelbaarheid en aggressie
- C : Angsversteurings
- D : Sosialiseringsprobleme
- E : Hiperaktiwiteit
- F : Uitskeidingsversteurings
- G : Aanpassingsversteuring
- H : Psigosomatiese klagtes
- I : Gewoonte-versteuring

Figuur 7. 'n Histogram van die verspreiding van die kinders van Groep 1 volgens die presenterende probleem.

die middel sosio-ekonomiese groep moes behoort. Geen kinders het dus uit huise gekom waar die vader 'n onopgeleide handarbeider was nie.

Dit blyk dus dat die twee groepe hoogs vergelykbaar was ten opsigte van geslag, ouderdom, taal en sosio-ekonomiese status. Die gemiddelde ouderdom van die groepe het slegs met een maand verskil. Vir beide groepe was die meerderheid kinders in Sub B tot St 2 en relatief min was in St. 5. Die gemiddelde sosio-ekonomiese statuswaarde vir beide groepe was 64 tot 72, wat op gemiddelde sosio-ekonomiese status gedui het.

5.3 MEETMIDDELS

Die volgende psigometriese beoordelingskale is in hierdie ondersoek gebruik:

1. "Middle-Childhood Temperament Questionnaire" (MCTQ) (Hegvik et al., 1982).
2. "The McMaster Family Assessment Device" (FAD) (Epstein et al., 1983).
3. "Marital Satisfaction Questionnaire" (MSQ) (Lazarus, 1981).
4. "Child Rearing Attitude Scale" (CRAS) (Block, 1955).
5. "Child Behavior Checklist" (CBCL) (Achenbach & Edelbrock, 1983).

5.3.1 "Middle-Childhood Temperament Questionnaire" (MCTQ)

Hegvik et al. (1982) is die enigste navorsers tot op hede wat 'n temperamentsvraelys vir die middelkinderjare ontwerp het. Aangesien daar by hierdie ondersoek slegs kinders in die middelkinderjare ingesluit is, is die MCTQ gebruik.

5.3.1.1 Formaat van die vraelys

Die MCTQ is 'n 99-item vraelys waarop die temperamentstrekke, soos in die NYLS (Thomas et al., 1968) geïdentifiseer is, op 'n 6-punt-skaal deur die ouer beoordeel word. 'n Telling van 1 dui op die "maklike" pool en 'n telling van 6 dui op die "moeiliker" pool van die kontinuum. Die 9 trekke wat gemeet word, is dieselfde as die trekke wat in die NYLS ondersoek is met die uitsondering dat biologiese reëlmatigheid met voorspelbaarheid vervang is. Voorspelbaarheid behels ook die reëlmatigheid van gedrag ten opsigte van die uitvoering van take en sosiale gedrag en is op die middelkinderjare van toepassing. Met behulp van die MCTQ is nege tellings verkry, 'n telling elk vir die dimensies van aktiwiteitsvlak, aanpasbaarheid, toenadering, afleibaarheid, intense uitdrukking van emosies, gemoedstemming, deursettingsvermoë, voorspelbaarheid en sensoriese drempels. Volgens die outeurs behoort die meeste moeders in staat te wees om die items binne 25 tot 30 minute in te vul. Die nasien van 'n vraelys duur ongeveer 10 tot 15 minute.

5.3.1.2 Standaardisering

Die vraelys is op 506 kinders (232 seuns en 273 dogters) afkomstig uit 'n pediatriese praktyk en 'n skooldistrik, gestandaardiseer. Die steekproef was verteenwoordigend van alle sosio-ekonomiese klasse, maar het oorheersend uit 'n Blanke voorstedelike middel- tot bogemiddelde sosio-ekonomiese klas bestaan. Die ouderdomsverspreiding was soos volg: 8 jaar ($n=82$); 9 jaar ($n=114$); 10 jaar ($n=124$); 11 jaar ($n=104$); 12 jaar ($n=82$). Minder as 4% van die variansie op enige dimensie van temperament is deur geslag of ouderdom voorspel. Die praktiese implikasie hiervan was dat dieselfde nasienmetode en maskers vir beide geslagte in hierdie ouderdomsgroep gebruik kon word.

5.3.1.3 Betroubaarheid en Geldigheid

'n Toets-hertoetsbetroubaarheid vir die nege dimensies het van 0,79 tot 0,93 (mediaan $r=0,88$) gewissel. Die interval was 74 dae. Die groep het uit 59 kinders bestaan. Tabel 4 bied 'n uit

Tabel 4

Kategorie-gemiddeldes en Betroubaarkheidskoëffisiënte van die MCTQ (Hegvik, et al., 1982, p 198)

Kategorie	X	S	Interne Konsekwent- heid	Hertoets Betrou- baarkheid
Aktiwiteit	3,13	1,02	0,86	0,87
Aanpasbaarheid	2,57	0,82	0,79	0,85
Toenadering	2,32	0,91	0,87	0,88
Afleibaarheid	3,81	0,99	0,74	0,91
Intensiteit	3,70	1,00	0,83	0,89
Gemoed	2,83	0,77	0,81	0,85
Deursettingsvermoë	2,60	0,89	0,85	0,93
Voorspelbaarheid	2,66	0,79	0,74	0,89
Drempels	3,85	0,85	0,71	0,80

eensetting van die kategorie-gemiddeldes en betroubaarkheidskoëffisiënte van die MCTQ.

Die interne konsekwentheid vir die nege dimensies het van 0,71 tot 0,83 (mediaan = 0,82 en n=506) gewissel.

5.3.1.4 Temperamentsprofiel

Thomas et al. (1977) se definisie van 'n temperamenteel "moeilike" kind (onreëlmstig, onttrekkend, onaanpasbaar, emosioneel intens en meestal 'n negatiewe gemoedstemming) het wyd erkenning ontvang, waarskynlik omdat 'n kind wat meestal 'n negatiewe gemoedstemming toon en weerstand teen nuwe stimuli bied, ernstige hanteringsprobleme skep.

Vorige studies het egter getoon dat kinders wat as "moeilik" of "maklik" beoordeel is, nie altyd deur die ouer so ervaar is nie, as gevolg van 'n verskeidenheid faktore in die ouers en

hul omstandighede (Hegvik et al., 1982). Daar is ook gevind dat eienskappe wat daartoe bygedra het dat ouers hul kinders as "moeilik" beoordeel het, verander het soos die kind ouer geword het en ook soms vir seuns en dogters verskil het. Met hierdie beperkings in ag geneem, was die outeurs van die MCTQ huiwerig om uitsprake oor die aanwysing van sekere temperamentsprofile as "moeilik" of "maklik" te maak (R.L. Hegvik, persoonlike kommunikasie, Januarie 22, 1989). Die opstellers van die vraelys het gespekuleer dat indien 'n nuwe "moeilike" groepering geïdentifiseer sou word, dit waarskynlik die volgende trekke sou insluit, naamlik lae aanpasbaarheid, negatiewe gemoed en gebrekkige deursettingsvermoë/kort aandagspan. Volgens Chess en Thomas (1986) word 'n temperamenteel "moeilike" kind in die middelkinderjare primêr gekenmerk deur moeilike aanpasbaarheid, negatiewe gemoed, swak deursettingsvermoë, intense uitdrukking van emosies, lae voorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak.

Opsommenderwys wil dit dus voorkom asof die konstellasie van temperamentseienskappe tydens die middelkinderjare, wat die kind predisponeer om gedragsprobleme te ontwikkel, se risikodimensies van temperament van dié van jonger kinders verskil. "Moeilike" ouer kinders word gekenmerk deur onvoorspelbare gedrag ten opsigte van take en sosiale interaksie (by jonger kinders behels onvoorspelbaarheid biologiese funksies) en gebrekkige deursettingsvermoë (wat nie by jonger kinders 'n rol speel nie).

In die lig van hierdie bevindings sou dit nie korrek wees om dimensies as "maklik" of "moeilik" te kategoriseer en te gebruik sonder om eers die spesifieke situasie te ondersoek waarbinne die etikettering aangewend sou word nie (R.L. Hegvik, persoonlike kommunikasie, Januarie 22, 1989). Vir die doel van hierdie projek is daar nie probeer om kinders as temperamenteel "moeilik" of "maklik" te klassifiseer nie. Elke dimensie van temperament is op sigself beskou en die moontlike verband met ander veranderlikes is bepaal.

Die MCTQ is in die huidige ondersoek gebruik om die subjekte se dimensies van temperament soos deur die moeder beoordeel is, te

bepaal. Inligting wat uit die vraelys verkry is, is meer spesifiek aangewend om 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare, aanpassing en gesinsfunksionering te ondersoek. Daar is ook nagegaan of die twee groepe subjekte wat by die ondersoek betrek is, se dimensies van temperament van mekaar verskil het.

In Bylae 1 is 'n Afrikaanse kopie van die MCTQ. As gevolg van kopiereg word 'n Engelse kopie nie in die Bylaes geplaas nie, maar kan slegs deur bestelling vanaf die verspreiders bekom word.

5.3.2 "McMaster Family Assessment Device" (FAD)

5.3.2.1 Formaat van die Vraelys

Die FAD is opgestel met die doel om gesinne te evalueer na aanleiding van die McMaster-model van gesinsfunksionering. Daar is bevind dat hierdie model baie bruikbaar is in die kliniese praktyk, in opleiding asook in navorsing op hierdie gebied (Epstein et al., 1983).

Hierdie potlood-en-papier-vraelys, wat in ongeveer 15 tot 20 minute voltooi kan word, kan deur alle gesinslede ouer as 12 jaar ingevul word. Daar is sestig items in die vorm van stellings wat mense oor hul gesin kan maak. Vir elke stelling is daar vier moontlike antwoorde, naamlik stem sterk saam (SSO), stem saam (S), verskil (V) en verskil sterk (VS).

Die items is in sewe skale ingedeel. Skaal 7, algemene gesinsfunksionering, bied 'n aanduiding van die algehele gesondheid of patologie van die gesin. Op alle items is 'n telling van 1 'n aanduiding van aanpassing en 'n telling van 4 aanduidend van wanaanpassing. Vir elke gesin word sewe tellings, wat wissel vanaf 1 tot 4, verkry.

Die oorblywende ses skale meet die McMaster-dimensies van gesinsfunksionering, naamlik probleemoplossing, kommunikasie,

rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid en gedragsskonde.

5.3.2.2 Betroubaardheid

Tabel 5 gee 'n uiteensetting van die aantal items, betroubaardheidskoëffisiënte, gemiddeldes en standaardafwykings vir elk van die sewe skale van die FAD, soos gebaseer op die response van 503 individue (Epstein et al., 1983).

Tabel 5

Betroubaardheid, Gemiddeldes en Standaardafwykings van die Sewe skale van die FAD (Epstein et al., 1983, p 176)

	Betroubaardheid (koëffisiënt alpha)	X*	S	Aantal items
Probleemoplossing	0,74	2,3	0,47	5
Kommunikasie	0,75	2,3	0,51	6
Rolle	0,72	2,4	0,43	8
Affektiewe responsiwiteit	0,83	2,4	0,61	6
Affektiewe betrokkenheid	0,78	2,2	0,50	7
Gedragsskonde	0,72	2,0	0,41	9
Algemene funksionering	0,92	2,2	0,58	12

* Tellings wissel vanaf 1-4. 'n Telling van 1 reflekteer "gesonde" funksionering en 'n telling van 4 "ongesonde" funksionering

n = 503

Vir nasiendoeleindes is dit belangrik om daarop te let dat daar later nog sewe items bygevoeg is, waardeur die betroubaardheid van die skale probleemoplossing (item 2), kommunikasie (items 22, 29 en 35) en rolle (items 8, 30 en 58) verhoog is, terwyl die interkorrelasies met die ander skale nie daardeur beïnvloed is nie. Die data in Tabel 5 het nie vir hierdie addisionele sewe items voorsiening gemaak nie. By die nasien van die FAD

kan daar van twee benaderings gebruik gemaak word. Eerstens kan alle items ingesluit word, met inagneming daarvan dat die gepubliseerde betroubaarheidskoëffisiënte net op 53 items gebaseer is, of tweedens kan daar slegs gebruik gemaak word van daardie items wat by die berekening van die betroubaarheid gebruik is. In hierdie ondersoek is die eersgenoemde metode gebruik. Die nasien van die vraelys word vergemaklik deur die gebruik van 'n nasienmasker.

5.3.2.3 Geldigheid

Die geldigheid van die FAD is in twee studies nagegaan. In die een ondersoek is kliniese en nie-kliniese gesinne met mekaar vergelyk. Tellings in die FAD is gebruik om te voorspel uit watter groep 'n gesin afkomstig was - 67% van die nie-kliniese groep en 64% van die kliniese groep is reg voorspel. Die resultate was statisties beduidend ($p < 0,001$).

Die ander ondersoek het bejaardes se aanpassing na aftrede gemeet. Daar is bevind dat die FAL en die Locke-Wallace Huwelikstevredenheidskaal verwante eienskappe meet.

Vir die doel van hierdie ondersoek is daar gebruik gemaak van die oorspronklike Engelse kopie van die FAD, soos opgestel deur Epstein et al. (1983), en die Afrikaanse vertaling van Van Zyl en Vlok (persoonlike kommunikasie, Junie 1984).

Daar bestaan moontlik interkorrelasies tussen die skale van die FAD, aangesien die opstellers van mening was dat die verskillende aspekte van gesinsfunksionering nie heeltemal onafhanklik van mekaar is nie. Daar kan byvoorbeeld verwag word dat probleme in een area van gesinsfunksionering 'n invloed op die ander areas sal uitoefen. Die skale is nogtans onafhanklik genoeg om van mekaar onderskei te word, en daar is gepoog om 'n balans te verkry tussen die eise gestel deur psigometrie en die kliniese praktyk.

In Tabel 6 word 'n uiteensetting van die korrelasies wat tussen die sewe skale verkry is, verskaf. Die korrelasies tussen die eerste ses skale het van 0,37 tot 0,67 gewissel.

Tabel 6

Pearson se Produktmomentkorrelasie tussen die Sewe skale van die FAD (Epstein et al., 1983, p 176)

	Skale						
	PO	KM	RL	AR	AB	GK	AF
Probleemoplossing (PO)	-	0,66	0,49	0,62	0,54	0,43	0,76
Kommunikasie (KM)	0,66	-	0,59	0,67	0,57	0,38	0,75
Rolle (RL)	0,49	0,50	-	0,50	0,55	0,37	0,60
Affektiewe Responsiwiteit (AR)	0,62	0,67	0,50	-	0,61	0,41	0,76
Affektiewe Betrokkenheid (AB)	0,54	0,57	0,55	0,61	-	0,42	0,71
Gedragstkontroles (GK)	0,43	0,38	0,37	0,41	0,42	-	0,48
Algemene Funksionering (AF)	0,76	0,75	0,60	0,71	0,71	0,48	-

n = 503

Die FAD is in hierdie ondersoek gebruik om te bepaal hoe die twee groepe subjekte se gesinsfunksies daar uitgesien het. Daar is spesifiek ondersoek of daar 'n verband tussen dimensies van temperament en die gesinsfunksies, naamlik probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid en gedragstkontrole, asook die algemene gesinsfunksionering, bestaan het. Daar is ook bepaal of die twee groepe subjekte se gesinne ten opsigte van die genoemde funksies verskil het. Die vraelys is deur die subjekte se moeders ingevul.

In Bylae 3 is 'n Afrikaanse kopie van die FAD. Vanweë kopiereg word 'n Engelse kopie nie in die Bylaes verstrek nie.

5.3.3 "Marital Satisfaction Questionnaire" (MSQ)

5.3.3.1 Formaat van die Vraelys

Hierdie vraelys gee 'n aanduiding van die mate van tevredenheid wat elke huweliksmaat ten opsigte van verskillende aspekte van sy/haar huwelik, soos die besteding van inkomste, sosialisering en lewensuitkyk ervaar. Twaalf stellings ten opsigte van die huwelik word op 'n 10-punt-skaal beoordeel, waar 'n telling van 10 dui op "baie tevrede" en 'n telling van 0 op "ontevrede". Die maksimum telling wat behaal kan word, is 120.

Volgens Lazarus (persoonlike kommunikasie, September 15, 1984) is 'n telling van 84 en meer aanduidend van 'n baie goeie huweliksverhouding en tellings van 72 tot 83 reflekteer bevredigende tot goeie gevoelens en interaksies. Hy het gevind dat tellings van 60 tot 72 aanduidend was dat huweliksterapie sterk oorweeg moet word. Huwelike met tellings onder 60 toon dikwels 'n swak prognose. Hierdie indrukke van Lazarus is deur ander terapeute in die VSA, wat die vraelys ook by die onderskeie institute vir Multi-Modale Terapie gebruik het, bevestig (Lazarus, persoonlike kommunikasie, September 15, 1984).

5.3.3.2 Geldigheid en Betroubaarheid

Tot op hede is die MSQ nog uitsluitlik as 'n kliniese instrument gebruik en is daar dus geen gegewens met betrekking tot die geldigheid en betroubaarheid daarvan beskikbaar nie. In een ondersoek is dit wel met die bekende Locke-Wallace Marital Inventory vergelyk en 'n hoë korrelasie tussen tellings wat op die meetmiddels verkry is en die mate van huwelikstevredenheid wat ervaar is, is gevind (A.A. Lazarus, persoonlike kommunikasie, September 15, 1984).

Die MSQ is in die huidige ondersoek deur beide die vaders en die moeders ingevul om 'n aanduiding van hul huwelikstevredenheid te kry. 'n Verband tussen dimensies van temperament en die ouers se huwelikstevredenheid is ondersoek. Daar is ook na-

gevors of die twee groepe subjekte se ouers ten opsigte van hul huwelikstevredenheid verskil het.

In Bylaes 4 en 5 is Afrikaanse kopieë van die MSQ. Engelse kopieë is op aanvraag beskikbaar.

5.3.4 "Child Rearing Attitude Scale" (CRAS)

Die CRAS is deur Block (1955) opgestel met die doel om tussen 'n beperkende en 'n permissiewe ouerskapstyl te onderskei. Die ouer gee 'n selfverslag oor die voorkeur wat hy/sy vir 'n beperkende/kontrollerende houding of 'n permissiewe houding toon.

5.3.4.1 Formaat van die vraelys

Die CRAS bestaan uit 20 items en 4 moontlike responstipes, naamlik "stem baie saam"; "stem redelik baie saam"; "verskil redelik baie"; "verskil heeltemal". Vir gebruikmaking van die skaal kan twee ouerskapstyle geïdentifiseer word, naamlik 'n beperkende en 'n permissiewe styl. Die maksimum waarde wat elke styl kan ontvang, is 40. 'n Hoë telling dui op die neiging om die spesifieke styl te gebruik en 'n lae telling dui daarop dat die styl nie voorkeur geniet nie. Die CRAS is maklik om in te vul en dit is tyd-ekonomies.

5.3.4.2 Betroubaarheid en Geldigheid

Ten opsigte van die CRAS se betroubaarheid kon geen inligting in die literatuur verkry word nie.

Wat die geldigheid betref, is daar in 'n studie wat die verband tussen persoonlikheidseienskappe van vaders en hul ouerskapstyl ondersoek het, die volgende gevind:

1. Die vaders wat 'n beperkende ouerskapstyl gebruik het, was meer besluiteloos en dominerend.
2. Die permissiewe vaders het meer op hulself vertrou en was rebels teenoor outoriteitsfigure.

Die leser word na Middleton (1988) verwys vir meer inligting oor die geldigheid van die CRAS.

In hierdie ondersoek is die CRAS deur die subjekte se moeders voltooi sodat daar bepaal kon word of 'n subjek aan 'n beperkende of 'n permissiewe ouerskapstyl blootgestel was.

Meer spesifiek is daar ondersoek of daar 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en 'n ouerskapstyl bestaan en of die twee groepe subjekte aan verskillende ouerskapstyle blootgestel was.

In Bylae 6 is 'n Afrikaanse kopie van die CRAS. 'n Engelse kopie is op aanvraag beskikbaar.

5.3.5 "Child Behavior Checklist" (CBCL)

Die CBCL is deur Achenbach en Edelbrock (1983) ontwikkel. Die rasionaal onderliggend hieraan was om kinderpsigopatologie vanuit 'n ontwikkelingsraamwerk te bestudeer. Daar is gevolglik aparte norms vir die verskillende ouderdomsgroepe, asook vir seuns en dogters, saamgestel. Die CBCL bied 'n klassifisering-sisteem wat in die kliniese praktyk baie nuttig is. Vir 'n volledige bespreking van die vraelys word die leser na Middleton (1988) verwys.

5.3.5.1 Formaat van die Vraelys

Die CBCL identifiseer op 'n gestandaardiseerde wyse die gedragsprobleme en -bevoegdhede van kinders van 4 tot 16 jaar. Die vraelys word deur die ouers of persone wat die kind baie goed ken, ingevul. Dit neem gemiddeld 15 tot 17 minute om die vraelys te voltooi.

Die kind se sosiale vaardighede word deur 20 items wat handel oor die hoeveelheid en kwaliteit van die kind se deelname aan sport, stokperdjies, speletjies, aktiwiteite, organisasies, huistakies, intra- en interpersoonlike verhoudings en skool-funksionering beoordeel. Die 118 items betreffende gedragsprobleme word op 'n 3-punt-skaal beoordeel (0 dui daarop dat

die item nie betrekking op die kind het nie; 1 dui daarop dat dit soms van toepassing is en 2 dui daarop dat dit baie dikwels van toepassing is).

Faktoranalise van die resultate van 450 versteurde seuns het 9 gedragsproblemeskale opgelewer, naamlik: skisoïed, depressief, onwilligheid om te kommunikeer, obsessief-kompulsief, somatiese klagtes, sosiale onttrekking, hiperaktiwiteit, aggressiwiteit en anti-sosiale gedrag.

Die eerste vyf skale behels 'n tweede-orde-faktor, naamlik internalisering en die laaste drie behels 'n faktor, eksternalisering.

Gedragsprobleme wat by dogters van 6 tot 11 jaar as geïnternaliseerde gedrag geklassifiseer word, is depressiwiteit, sosiale onttrekking en somatiese klagtes. Gedragsprobleme wat as geëksternaliseerde gedrag geklassifiseer word, is hiperaktiwiteit, seksuele probleme, anti-sosiale gedrag, aggressie en wreedheid.

Norms vir beide die seuns en die dogters is op 'n steekproef van 300 normale kinders gebaseer. 'n Vergelyking van versteurde en normale kinders het verskille ($p < 0,001$) op alle gedragsprobleme en sosiale vaardigheidstellings getoon.

Data verkry uit die CBCL word op gedragsprofiele aangebring, wat apart gestandaardiseer is vir seuns en dogters van 6 tot 11 jaar en 12 tot 16 jaar. Indien groepe waarbinne geslagte gekombineer is, vergelyk wil word, moet die routellings eers na T-tellings omgesit word en die volgende skale kan dan vergelyk word: sosiale bevoegdheid, internalisering, eksternalisering en totale gedragsprobleme.

5.3.5.2 Betroubaarheid en Geldigheid

Die korttermyn- en langtermyn-toets-hertoetskorrelasies het stabiele patrone opgelewer: by 6- tot 11-jarige seuns was dit

onderskeidelik 0,86 en 0,89 en by dogters gemiddeld 0,88. Inter-ouer-korrelasies by seuns was 0,74 en by dogters 0,63.

Die diskriminatiewe geldigheid is ook deur Achenbach en Edelbrock (1984) ondersoek. Hoogs beduidende verskille is tussen normale en kliniese groepe op alle skale van die CBCL gevind. Tabel 7 bied 'n uiteensetting van gemiddelde tellings vir kliniese en versteurde seuns op skale van die CBCL.

Tabel 7

Gemiddelde Tellings vir Kliniese en Normale Seuns op Skale van die CBCL (Achenbach, 1978, p 485)

Skale	Hoogste SES		Middel SES		Laagste SES	
	Klinies	Normaal	Klinies	Normaal	Klinies	Normaal
Sosiale vaardigheid						
Aktiwiteit	48,2	53,4	45,6	52,9	43,3	49,1
Sosialisering	42,1	55,4	39,1	51,9	40,0	50,0
Skool	43,0	60,1	41,2	57,8	38,2	52,3
Gedragsprobleme						
Skisofren-angstig	62,4	55,7	64,3	53,5	63,3	54,0
Depressie	63,8	52,9	66,1	52,4	67,4	52,5
Nie-Kommunikatief	65,0	52,6	67,0	53,1	68,2	53,5
Obsessieel-Kompulsief	62,5	52,3	64,9	52,4	67,0	53,2
Somatiese klagtes	61,0	56,4	62,3	55,9	61,4	57,0
Sosiale Onttrekking	64,5	54,2	65,7	53,7	66,9	53,7
Hiperaktiwiteit	66,0	50,5	67,4	52,8	68,7	53,5
Aggressie	64,3	51,9	68,2	50,6	70,6	51,5
Anti-sosiale gedrag	66,1	54,9	68,1	54,5	69,4	56,6
Internalisering	64,6	51,1	67,2	50,7	68,8	51,4
Eksternalisering	66,7	50,8	69,3	50,4	71,4	51,6
Totale Gedragsprobleme	54,0	20,4	61,8	20,9	65,6	22,8

Alle tellings behalwe routellings is genormaliseerde T-tellings

Die CBCL is in die huidige ondersoek gebruik om die subjekte se aanpassing ten opsigte van hul sosiale vaardigheid en gedrags-

probleme te evalueer. 'n Verband tussen dimensies van temperament en die vier totaalskale van die CBCL, naamlik internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en sosiale vaardigheid, is bepaal. Verskille tussen die twee groepe subjekte ten opsigte van hulle aanpassing is ook ondersoek.

In Bylae 2 is 'n Afrikaanse kopie van die CBCL. Die kopiereg op die Engelse weergawe van die CBCL word streng gehandhaaf. 'n Engelstalige kopie word dus nie in die Bylaes geplaas nie.

5.4 PROSEDURE

Die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal evalueer gemiddeld drie nuwe indekspasiënte per dag. Vir die tydperk Mei 1988 tot Mei 1989 het die navorser daaglik alle nuwe pasiënte kortliks geëvalueer om te bepaal of die betrokke kind 'n geskikte kandidaat was om by die ondersoek betrek te kon word. Indien die kind 'n geskikte kandidaat was, is die projek aan die moeder, wat die kind vergesel het, verduidelik terwyl hulle in die wagkamer gewag het. Toestemming vir samewerking is versoek. Samewerking het op 'n algehele vrywillige basis geskied en vertroulikheid is deurgaans beklemtoon.

Die vraelyste is kortliks met die moeder bespreek. Die moeder het die MCTQ, FAD, CBCL, CRAS en MSQ voltooi. Die vader het slegs 'n MSQ voltooi. In die gevalle waar die vader nie teenwoordig was nie, het die moeder dit huis toe geneem sodat haar man dit tuis kon invul. Al 76 subjekte wat by die studie ingesluit was se vaders was bereid om die vraelys te voltooi.

Om vraelys-uitputting te probeer voorkom, is die moeder aangemoedig om die vraelyste oor 'n aantal dae tuis te voltooi en terug te besorg by hul volgende konsultasie. Nadat die vraelyste terug ontvang is, is dit deurgegaan en alle moontlike items wat uitgelaat is, is met die moeder bespreek en voltooi.

Vir die samestelling van Groep 2 is toestemming by die Kaapse Onderwysdepartement verkry om van skoolkinders gebruik te maak. Vier laerskoolhoofde in die noordelike voorstede van die Kaapse

Skiereiland is genader, die projek is aan hulle verduidelik en hul samewerking is versoek. Al die hoofde was bereid om samewerking te bied. Die navorser het die klaslyste vanaf Sub B tot St 5 (8- tot 12-jariges) deurgegaan en met behulp van die skoolsekretaresses, klasonderwyser(esse) en vertroulike inligting van die kinders wat vanaf hul persoonlike skoolrekords verkry is, alle kinders uitgesluit wat nie aan die seleksiekriteria voldoen het nie. Geen kind wat voorheen 'n skoolkliniek besoek het of sielkundige behandeling ontvang het, is ingesluit nie. Die klaslyste met die name van die oorblywende kinders is deurgegaan en elke derde kind is aangewys om aan die projek deel te neem.

Hierdie kinders se huisadresse en telefoonnommers is bekom. Daar is telefonies met die kinders se moeders in verbinding getree. Die projek is weer eens verduidelik en toestemming tot samewerking is versoek. Alle ouers met wie geskakel is, was bereid om die vraelyste te voltooi.

Die vraelyste is met 'n dekbrieff, waarin die doel van die studie weer uiteengesit is, asook die datum waarop die vraelyste weer na die skool teruggebring moes word, in 'n koevert met die betrokke kind se naam op geplaas. Die koeverte is volgens klasgroepe gerangskik. Die vraelyste is aan die hoofde oorhandig, wat dit weer aan die betrokke klasonderwyser(esse) uitgedeel het. Die betrokke kind het die koevert met vraelyste ontvang en dit huis toe geneem, sodat die moeder dit kon invul. Die navorser kon deurentyd telefonies geskakel word om onduidelikhede uit die weg te ruim.

Daar is aan die ouers twee weke gegee om die vraelyste te voltooi. Die dag voordat die vraelyste terugbesorg moes word, het die skoolhoofde die kinders weer daaraan herinner. Die navorser het die vraelyste by die skole afgehaal.

Alle vraelyste is nagesien. In sommige gevalle was 'n bladsy of items uitgelaat. Hierdie moeders is weer gebel en gevra of die betrokke vraelys aan haar terug gepos kon word. Dit is dan, met 'n ingeslote gefrankeerde koevert, gepos en meestal weer

volledig terug ontvang. Slegs vraelyste wat ten volle beantwoord was, is gebruik.

Die oorspronklike steekproef waaruit Groep 2 bestaan het, was 398 pare ouers. Van hierdie getal is 90% se vraelyste terug ontvang.

Elke kind in Groepe 1 en 2 se ouderdom is bereken in maande, die sosio-ekonomiese klas is bereken deur bepaling van die vader se beroepskategorie en status wat aan die beroep geheg word, volgens die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979). Tabel 8 bied 'n uiteensetting van die waardes wat aan die beroep toegeken is. Elke kind se geslag en taal is ook in aanmerking geneem.

Tabel 8

Waardes toegeken aan Beroepe volgens die CASS-indeks (Schlemmer & Stopforth, 1979, p 9)

Prestigewaarde	Beroepskategorie	Rang en Kode	Rang van beroepsgroep
82-73	I	1	1-5
72-64	II	2	6-12
58-52	III	3	13-16
52-48	IV	4	17-18
26-20	V	5	19-20

- I = Professionele- en Bestuurslui
 II = Middel-Witkraag
 III = Handearbeid, Voormanne, opgeleide vakmanne, boere
 IV = Roetine-nie-handearbeiders en semi-opgeleide handearbeiders
 V = Onopgeleide handearbeiders en bediende arbeiders

Deur gebruikmaking van hierdie vier veranderlikes is daar vir elke kind in Groep 1 twee vergelykbare kinders uit Groep 2 afgepaar.

Die biografiese gegewens van beide groepe se subjekte is reeds vroeër bespreek en in Figure 1 tot 5 en Tabelle 1 en 2 grafies voorstel.

5.5 STATISTIESE PROSEDURES

Die volgende kenmerke van die datastel moes by die statistiese verwerking in ag geneem word:

1. Die navorsingsontwerp het die afparing van kinders behels. Elke geval in Groep 1 is met twee kontroles in Groep 2 ten opsigte van geslag, ouderdom, taalgroep en sosio-ekonomiese status afgepaar. Groepe 1 en 2 moes gevolglik as afhanklike groepe beskou word.
2. Die aantal veranderlikes was, in vergelyking met die steekproefgrootte, relatief groot.

Statistici van die Instituut vir Biostatistiek van die Mediese Navorsingsraad is vir die hantering van die statistiese ontleding genader.

Alle statistiese verwerkings is met behulp van 'n IBM hoofraamrekenaar gedoen. Die SAS-pakket is gebruik.

Beskrywende statistiek soos die rekenkundige gemiddelde (\bar{X}), standaardafwyking (S), mediaan (MDN), minimum waarde ($MIN.$) en maksimum waarde ($MAKS.$), is vir alle veranderlikes van die psigometriele beoordelingskale bereken.

Om die veranderlikes van die verskillende vraelyste binne groepe te vergelyk, is korrelasies vir elke groep apart bereken volgens die formule van die Spearman-produktmomentkoëffisiënt (Du Toit, 1975).

Om te bepaal of die twee groepe betekenisvol van mekaar ten opsigte van die veranderlikes verskil het, is daar gebruik gemaak van 'n voorwaardelike logistiese regressie-ontleding (Breslow, Day & Davis, 1980). Hierdie statistiese metode maak dit moontlik om die verhoogde waarskynlikheid van 'n patologiese uitkoms tussen die geval en kontrolekinders as betekenisvol te onderskei. Hierdie metode moes in hierdie studie gebruik word, aangesien die gewone vergelyking van gemiddeldes tussen twee groepe (gevalle-kontroles) nie die afparing (1:2) van die studieontwerp kon hanteer nie.

HOOFSTUK 6

RESULTATE

Die doelstellings van hierdie ondersoek was (1) om te bepaal of daar 'n korrelasie tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) die gesin se funksionering bestaan en (2) om te bepaal of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie dergelike probleme lewer nie (Groep 2), verskil. Die eersgenoemde doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipoteses 1: Dimensies van 'n "moeilike" temperament soos 'n negatiewe gemoedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, onvoorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak sal 'n positiewe korrelasie met die kind se wanaanpassing in terme van internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en gebrekkige sosiale vaardighede toon.

Hipoteses 2: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met oneffektiewe gesinsfunksies ten opsigte van probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole, asook patologiese algemene gesinsfunksionering, toon.

Hipoteses 3: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n negatiewe korrelasie met huwelikstevredenheid toon.

Hipoteses 4: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met 'n beperkende ouerskapstyl toon.

Die tweede doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipotese 5: Kinders van Groep 1 sal deur die moeders beskryf word as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 toon.

Hipotese 6: Groep 1 se aanpassing, soos deur die CBCL gemeet is, sal meer patologies as dié van Groep 2 wees.

Hipotese 7: Groep 1 se gesinne sal meer probleme ten opsigte van gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind.

Hipotese 8: Groep 1 se ouers sal minder tevrede met hul huwelike wees as wat die ouers van Groep 2 sal wees.

Hipotese 9: Kinders in Groep 1 sal aan 'n meer beperkende ouerskapstyl in vergelyking met kinders van Groep 2 blootgestel wees.

Twee afgepaarde groepe laerskoolkinders (een groep wat vir 'n terapeutiese evaluering en/of behandeling verwys is en een groep wat nog nooit vir evaluering en/of behandeling verwys is nie) is by die ondersoek betrek en vergelyk. Vir die doel van hierdie bespreking word die groep kinders wat verwys is, Groep 1 genoem en die onverwysde groep, Groep 2.

Die statistiese ontledings wat met die routellings van die veranderlikes van Groepe 1 en 2 afsonderlik (dit wil sê binne groepe) uitgevoer is, word eerste bespreek. Die volgende beskrywende statistiek is vir alle veranderlikes bereken: rekenkundige gemiddelde (\bar{X}), standaardafwyking (S), mediaan (MDN), minimum waarde ($MIN.$) en maksimum waarde ($MAKS.$). Korrelasies tussen die dimensies van die MCTQ en alle ander veranderlikes binne groepe is bereken. Hierna word die ontledings tussen Groepe 1 en 2 bespreek. Vergelykings van die veranderlikes tussen die groepe is deur voorwaardelike logistiese regressie bereken.

6.1 BESKRYWENDE STATISTIEK VAN DIE VERANDERLIKES

6.1.1 Beskrywende statistiek van Groepe 1 en 2 se dimensies van temperament soos deur die MCTQ gemeet is

Tabel 9 bied 'n uiteensetting van die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane en minimum- en maksimum waardes van die dimensies van die MCTQ vir Groep 1 en Groep 2.

Figure 8 en 9 bied skematiese voorstellings van die twee groepe se dimensies van temperament.

Tabel 9

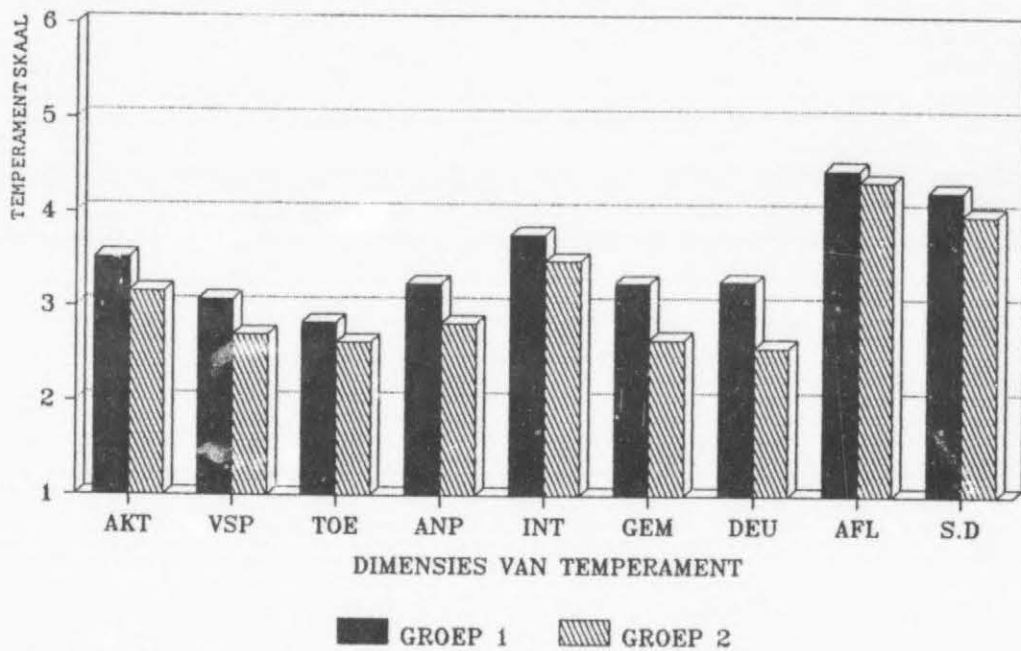
Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Dimensies van die MCTQ vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	Groep 1					Groep 2				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Aktiweitsvlak	3,52	1,02	3,67	1,42	6,00	3,16	0,93	3,00	1,25	5,33
Voorspelbaarheid	3,07	0,70	3,09	1,00	4,64	2,70	0,71	2,69	1,27	4,18
Toenadering	2,83	0,96	2,76	1,09	5,27	2,62	0,82	2,64	1,09	5,09
Aanpasbaarheid	3,24	0,83	3,27	1,18	4,73	2,82	0,65	2,82	1,00	4,55
Intensiteit	3,77	0,80	3,82	2,09	5,27	3,49	0,79	3,45	1,45	5,18
Gemoed	3,25	0,89	3,25	1,17	5,08	2,65	0,75	2,67	1,17	4,50
Deursettingsvermoë	3,27	1,03	3,34	1,00	5,25	2,57	0,83	2,50	1,08	4,50
Afleibaarheid	4,46	0,72	4,57	2,13	6,00	4,33	0,64	4,50	2,25	5,50
Sensoriese drempels	4,23	0,67	4,30	2,50	5,50	3,98	0,72	4,00	2,10	5,70

Groep 1 n = 76

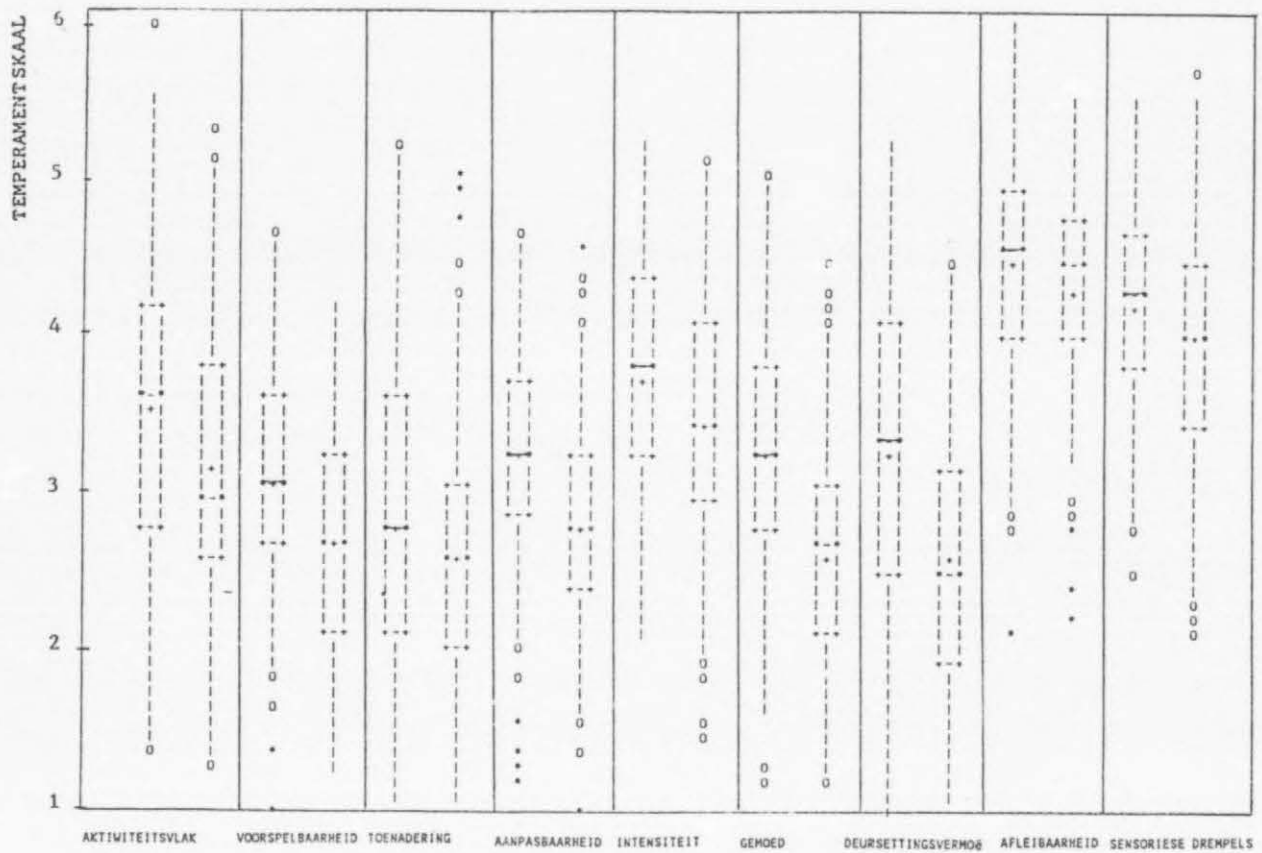
Groep 2 n = 152

Tabel 9 toon dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die dimensies by beide groepe baie min verskil het. Die stan-

AKT: Aktiwiteitsvlak
 VSP: Voorspelbaarheid
 TOE: Toenadering
 ANP: Aanpasbaarheid
 INT: Intensiteit
 GEM: Gemoed
 DEU: Deursettingsvermoë
 AFL: Afleibaarheid
 S.D.: Sensoriese drempels

Figuur 8. 'n Histogram van die rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir Groep 1 en Groep 2

* - * = MDN

0 en * = EKSTREME WAARDES

+ = \bar{X}

Groep 1 is links in elke dimensie geleë

Groep 2 is regs in elke dimensie geleë

Figuur 9. 'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir Groep 1 en Groep 2

daardafwykings van al nege dimensies het by beide groepe op 'n wye verspreiding van die data gedui.

Tellings wat op die MCTQ behaal kan word, wissel van 1 tot 6. 'n Telling van 1 tot 3 dui op die "makliker" pool van die dimensies en 4 tot 6 op die "moeiliker" pool van die dimensies. Beide groepe het 'n verkreeë minimum waarde van 1 gehad. Groep 1 het minimum waardes van 1 getoon vir die dimensies voorspelbaarheid en deursettingsvermoë en Groep 2 vir die dimensie aanpasbaarheid. Groep 1 het 'n maksimum waarde van 6 vir die dimensies aktiwiteitsvlak en afleibaarheid getoon. Groep 2 het 'n maksimum waarde van 5,70 vir die dimensie sensoriese drempels gehad.

Figure 8 en 9 toon aan dat die dimensies afleibaarheid, sensoriese drempels en intense emosionele reaksies vir beide groepe die hoogste gemiddelde waardes gehad het. Dit is egter interessant om daarop te let dat die waardes van die oorspronklike normgroep waarop die MCTQ gestandaardiseer is, dieselfde neigings getoon het. Die hoër waardes wat op hierdie dimensies behaal is, blyk dus eerder 'n kenmerk van die konstruksie van die MCTQ te wees as 'n kenmerk van die steekproef.

6.1.1.1 **Beskrywende statistiek van die seuns van Groepe 1 en 2 en die dogters van Groepe 1 en 2 se dimensies van temperament**

In Tabelle 10 en 11 word 'n uiteensetting gebied van die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes van die dimensies van die MCTQ vir die seuns en die dogters van Groepe 1 en 2 afsonderlik. In Figure 10 en 11 word die mediaanwaardes van die seuns en dogters van Groepe 1 en 2 onderskeidelik voorgestel.

Tabel 10 toon aan dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die dimensies aktiwiteitsvlak, afleibaarheid, toenadering, intense emosionele reaksies en gemoed by die seuns van Groep 1 redelike groot verskille getoon het. Hierdie waardes het vir die dogters van Groep 1 redelike groot verskille vir deursettingsvermoë, sensoriese drempels, aktiwiteitsvlak, voorspel-

Tabel 10

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Dimensies van die MCTQ vir Seuns en Dogters van Groep 1 afsonderlik

Veran- derlike	Seuns					Dogters				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Aktiwiteitsvlak	3,60	0,94	3,75	1,67	5,25	3,36	1,16	3,50	1,42	6,00
Voorspelbaarheid	3,08	0,63	3,09	1,36	4,45	3,05	0,83	3,18	1,00	4,64
Toenadering	2,92	1,03	2,82	1,18	5,27	2,67	0,84	2,64	1,09	3,73
Aanpasbaarheid	3,27	0,79	3,27	1,18	4,73	3,19	0,90	3,18	1,27	4,73
Emosionele Intensiteit	3,73	0,77	3,82	2,18	5,00	3,85	0,86	3,82	2,09	5,27
Gemoed	3,23	0,88	3,33	1,17	5,08	3,28	0,92	3,17	1,17	4,58
Deursettingsvermoë	3,37	0,99	3,42	1,42	5,00	3,10	1,09	2,83	1,00	5,25
Afleibaarheid	4,49	0,78	4,63	2,13	6,00	4,40	0,61	4,38	2,88	5,63
Sensoriese drempels	4,23	0,68	4,20	2,50	5,50	4,21	0,65	4,40	2,50	5,40

Seuns: n = 49;

Dogters: n = 27

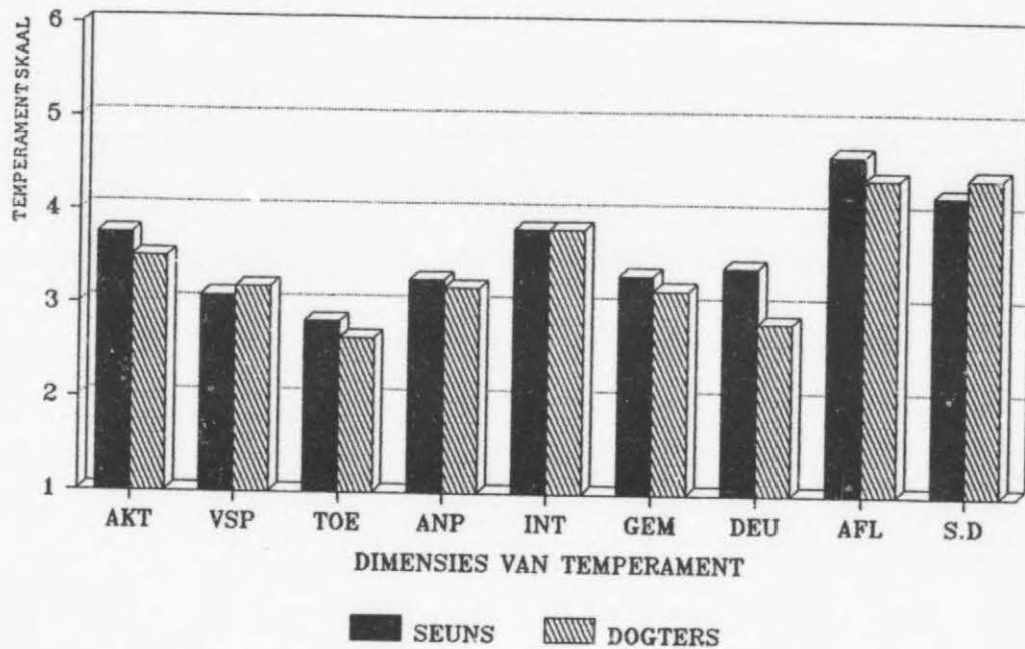
Tabel 11

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Dimensies van die MCTQ vir Seuns en Dogters van Groep 2 afsonderlik

Veran- derlike	Seuns					Dogters				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Aktiwiteitsvlak	3,28	0,93	3,21	1,25	5,33	2,96	0,90	2,79	1,50	5,17
Voorspelbaarheid	2,72	0,73	2,73	1,27	4,00	2,65	0,69	2,60	1,36	4,18
Toenadering	2,63	0,85	2,64	1,18	5,09	2,59	0,78	2,50	1,09	4,45
Aanpasbaarheid	2,83	0,64	2,73	1,00	4,36	2,81	0,67	2,82	1,36	4,55
Emosionele Intensiteit	3,54	0,82	3,55	1,55	5,18	3,41	0,73	3,41	1,45	4,91
Gemoed	2,62	0,73	2,67	1,42	4,50	2,69	0,79	2,63	1,17	4,33
Deursettingsvermoë	2,62	0,84	2,50	1,08	4,25	2,48	0,82	2,46	1,08	4,50
Afleibaarheid	4,33	0,66	4,50	2,25	5,50	4,33	0,60	4,50	2,75	5,38
Sensoriese drempels	3,87	0,72	3,95	2,10	5,30	4,18	0,69	4,10	2,80	5,70

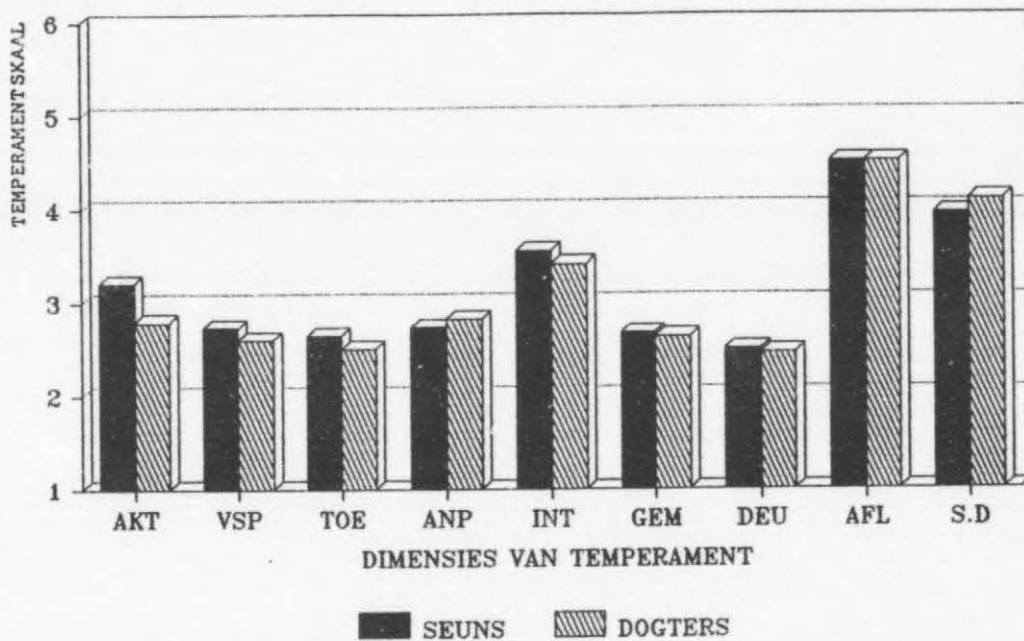
Seuns: n = 98;

Dogters: n = 54

AKT: Aktiwiteitsvlak
 VSP: Voorspelbaarheid
 TOE: Toenadering
 ANP: Aanpasbaarheid
 INT: Intensiteit
 GEM: Gemoed
 DEU: Deursettingsvermoë
 AFL: Afleibaarheid
 S.D.: Sensoriese drempels

Figuur 10. 'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns en dogters van Groep 1 afsonderlik

AKT: Aktiwiteitsvlak
 VSP: Voorspelbaarheid
 TOE: Toenadering
 ANP: Aanpasbaarheid
 INT: Intensiteit
 GEM: Gemoed
 DEU: Deursettingsvermoë
 AFL: Afleibaarheid
 S.D.: Sensoriese drempels

Figuur 11. 'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns en dogters van Groep 2 afsonderlik

baarheid en gemoed getoon. Tabel 11 toon aan dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane vir die seuns van Groep 2 redelike groot verskille in waardes vir afleibaarheid, deursettingsvermoë en aanpasbaarheid gehad het. Vir Groep 2 se dogters het die waardes vir aktiwiteitsvlak en afleibaarheid redelike groot verskille getoon.

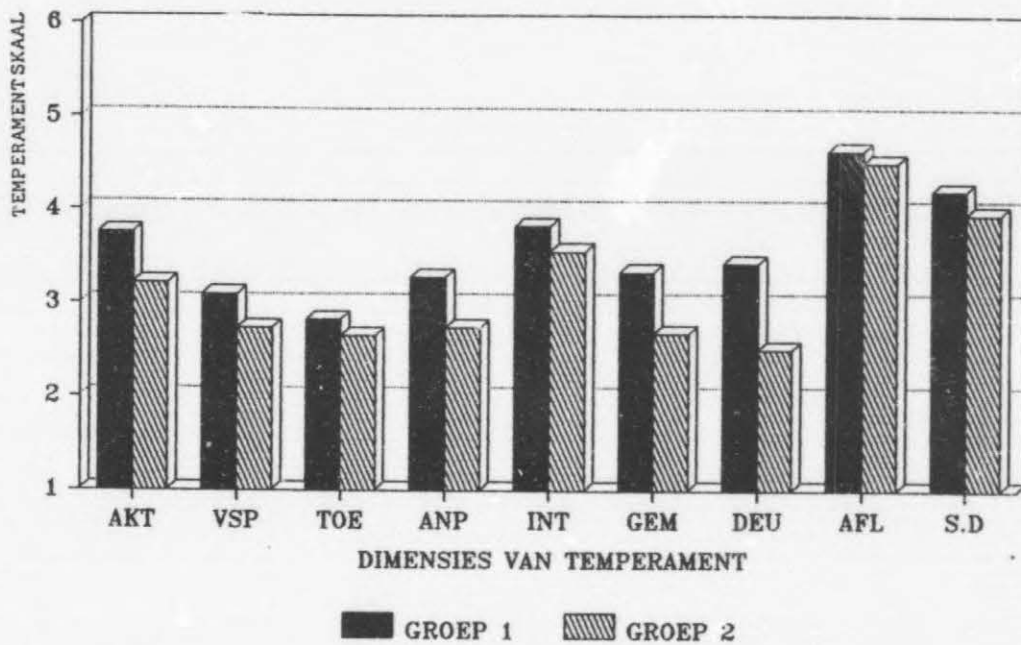
In elke groep was daar ekstreme waardes wat die rekenkundige gemiddelde van die genoemde dimensies, waar groot verskille tussen die gemiddelde waardes en die mediane gevind is, kon beïnvloed. Die standaardafwykings van die dimensies dui by beide die seuns en die dogters van beide die groepe, op 'n wye verspreiding van die data.

Tabel 10 en Figuur 10 toon aan dat Groep 1 se seuns op al die dimensies van temperament, behalwe vir sensoriese drempels, voorspelbaarheid en intense emosionele reaksies in reële waardes, hoër mediane as die dogters van Groep 1 gehad het. Groep 1 se seuns en dogters het die grootste verskille in mediane vir deursettingsvermoë, aktiwiteitsvlak en afleibaarheid getoon.

Tabel 11 en Figuur 11 toon aan dat Groep 2 se seuns op al die dimensies, behalwe aanpasbaarheid en sensoriese drempels, in reële waardes hoër mediane as die dogters van Groep 2 gehad het.

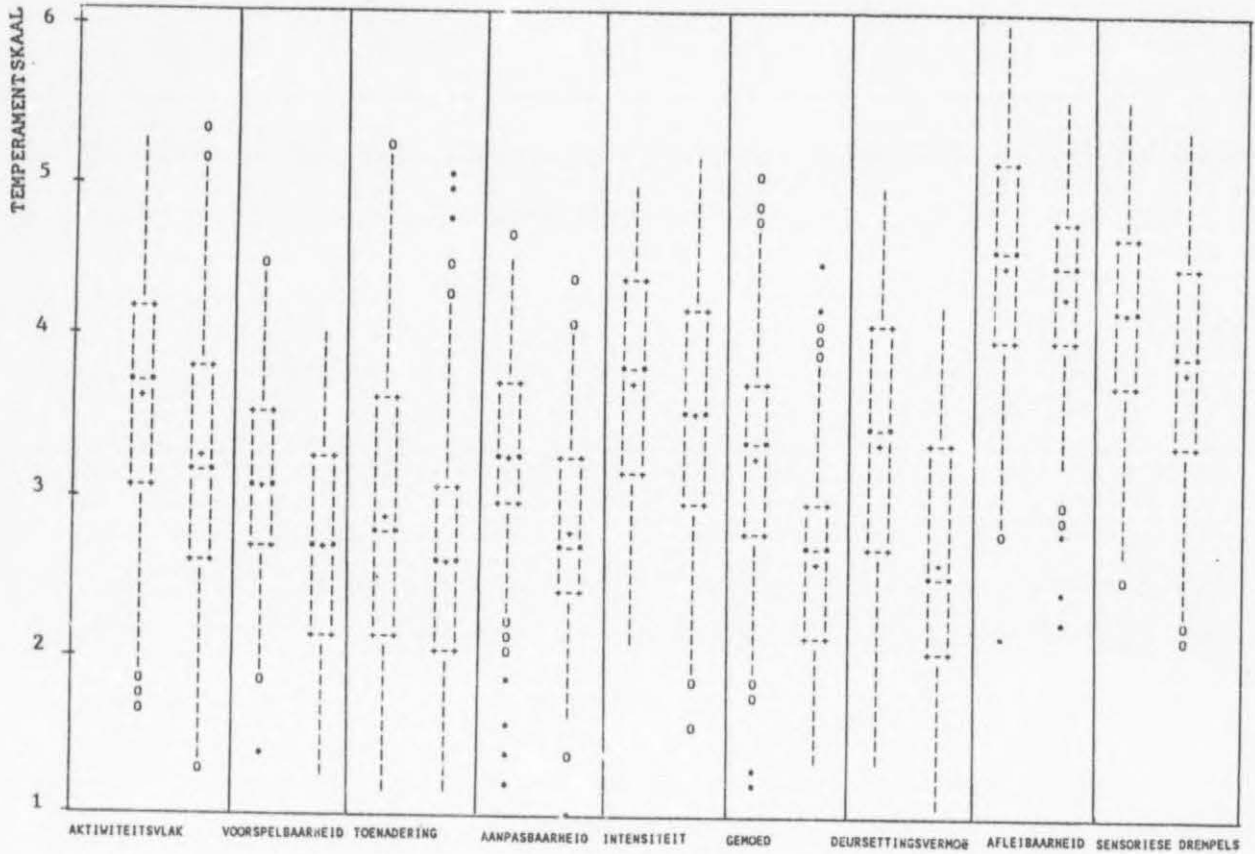
In Figure 12 en 13 kan daar duidelik gesien word dat Groep 1 se seuns in reële waardes hoër mediane in die rigting van die "moeilike" pool as die seuns van Groep 2 op alle dimensies van die MCTQ verkry het.

In Figure 14 en 15 kan daar duidelik gesien word dat die dogters van Groep 1 in reële waardes hoër mediane in die rigting van die "moeilike" pool as Groep 2 se dogters op alle dimensies van die MCTQ, behalwe afleibaarheid, verkry het. Die statistiese beduidendheid van die verskille word in paragraaf 6.3.1 bespreek.

AKT: Aktiwiteitsvlak
 VSP: Voorspelbaarheid
 TOE: Toenadering
 ANP: Aanpasbaarheid
 INT: Intensiteit
 GEM: Gemoed
 DEU: Deursettingsvermoë
 AFL: Afleibaarheid
 S.D.: Sensoriese drempels

Figuur 12. 'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die seuns en dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

* - * = MDN

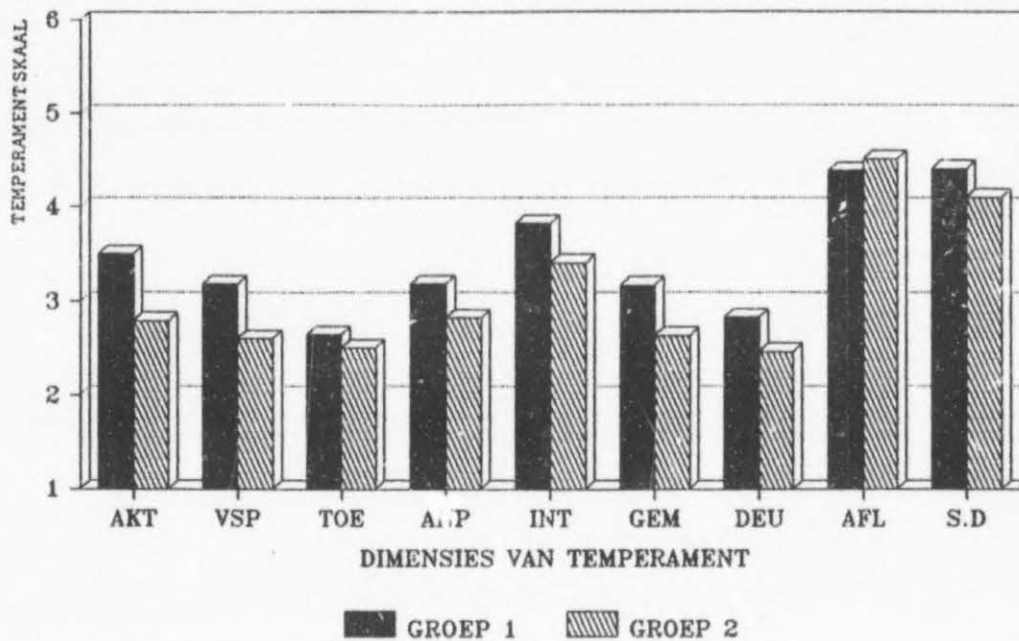
0 en * = EKSTREME WAARDES

+ = \bar{X}

Groep 1 is links in elke dimensie geleë

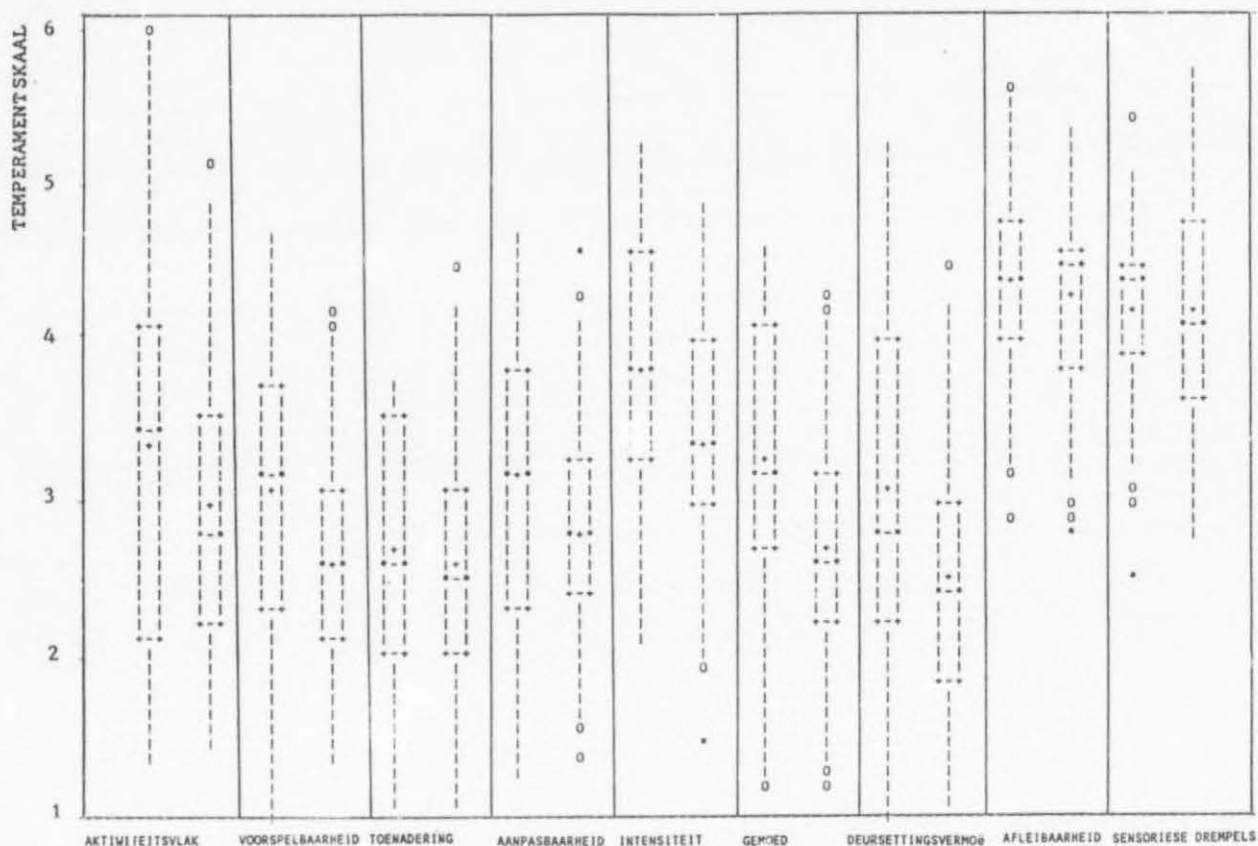
Groep 2 is regs in elke dimensie geleë

Figuur 13. 'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

AKT: Aktiwiteitsvlak
 VSP: Voorspelbaarheid
 TOE: Toenadering
 ANP: Aanpasbaarheid
 INT: Intensiteit
 GEM: Gemoed
 DEU: Deursettingsvermoë
 AFL: Afleibaarheid
 S.D.: Sensoriese drempels

Figuur 14. 'n Histogram van die mediane van die MCTQ - dimensies vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

* - * = MDN

0 en * = EKSTREME WAARDES

+ = \bar{X}

Groep 1 is links in elke dimensie geleë

Groep 2 is regs in elke dimensie geleë

Figuur 15. 'n Boxplot van die mediane en rekenkundige gemiddeldes van die MCTQ - dimensies vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

6.1.2 Beskrywende statistiek van die kind se aanpassing soos deur die CBCL gemeet is

6.1.2.1 Beskrywende statistiek van Groepe 1 en 2 se aanpassing ten opsigte van die totaalskale van die CBCL (seuns en dogters gesamentlik)

In Tabel 12 word die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes van die vier totaalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2 aangetoon.

Tabel 12

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die vier Totaalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2 (Seuns en Dogters gesamentlik)

Veranderlike	Groep 1					Groep 2				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Internalisering	64,05	10,35	66,00	39,00	91,00	53,86	9,64	52,00	35,00	78,00
Eksternalisering	60,84	12,23	62,00	4,00	85,00	52,73	9,87	52,00	31,00	77,00
Totale Gedragsprobleme	64,22	10,84	66,00	42,00	92,00	53,82	10,65	53,00	30,00	78,00
Sosiale Vaardigheid	39,58	11,36	37,00	23,00	71,00	46,93	10,48	45,00	26,00	79,00

Groep 1: n = 76;

Groep 2: n = 152

Tabel 12 toon aan dat Groep 1 se rekenkundige gemiddeldes en mediane in reële waardes groter is as dié van Groep 2 (in die rigting van patologie) ten opsigte van internalisering, eksternalisering en die totale-gedragsproblemeskaal en kleiner is (in die rigting van patologie) vir die sosialevaardigheidskaal. Internalisering se rekenkundige gemiddeldes was vir beide die groepe groter as die waardes van eksternalisering. Die statistiese beduidendheid van die verskille word in paragraaf 6.3.2 bespreek. Die standaardafwyking van interna-

lisering en eksternalisering dui by beide groepe op 'n wye verspreiding van die data.

Verskille tussen die vier skale se minimum en maksimum waardes was relatief groot vir Groep 1 en het vanaf 'n verskil van 81 vir eksternalisering tot 48 vir sosiale vaardigheid gewissel. Groep 2 se waardes het vanaf 'n verskil van 43 vir internalisering tot 53 vir sosiale bevoegdheid gevarieer.

Die rekenkundige gemiddelde en mediaan vir die totale-gedragsproblemeskaal van Groep 1 was onderskeidelik 64,22 en 66,00. Vir Groep 2 was die ooreenstemmende waardes onderskeidelik 53,82 en 53. Groep 1 se gemiddelde waardes het die rekenkundige gemiddelde van 63, wat Achenbach en Edelbrock (1983) as die boonste grens van die "normale" reeks beskou het, oorskry. Die waardes van Groep 2 val binne die "normale" reeks.

Die rekenkundige gemiddelde en mediaan vir die sosialevaardigheidskaal van Groep 1 was onderskeidelik 39,58 en 37,00. Vir Groep 2 was die ooreenstemmende waardes onderskeidelik 46,93 en 45,00. Vir hierdie skaal word die laagste grens van die "normale" reeks op 'n rekenkundige gemiddelde van 39 bereken (Achenbach & Edelbrock, 1983). Groep 1 se rekenkundige gemiddelde het dus op die grens en die mediaan in die "abnormale reeks" geval. Beide waardes van Groep 2 was groter as 39 en het in die "normale" reeks geval.

6.1.2.2 Beskrywende statistiek vir die seuns van Groepe 1 en 2 se aanpassing in terme van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskaal van die CBCL

In Tabel 13 word die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskaal van die CBCL vir die seuns van Groepe 1 en 2 afsonderlik aangedui.

Tabel 13 dui aan dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die skale van die CBCL vir beide groepe seuns effens verskil het met waardes wat van 0,10 tot 1,43 vir Groep 1 en 0,04

Tabel 13

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Gedragsprobleme en Sosiale Vaardigheidskaale van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 Afsonderlik

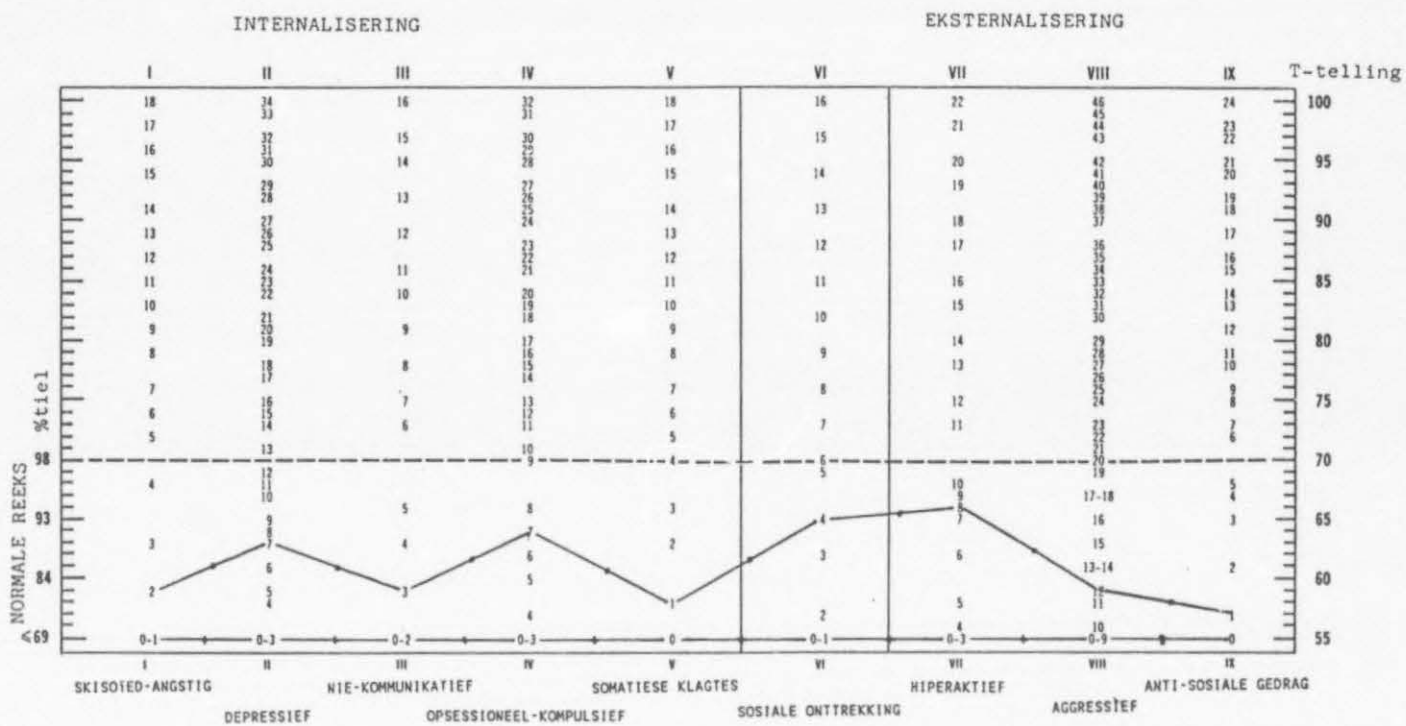
Veranderlike	Groep 1					Groep 2				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Skisoid/Angstig	3,00	2,85	2,00	0,00	12,00	1,41	1,82	1,00	0,00	8,00
Depressief	8,43	6,10	7,00	0,00	26,00	3,5	3,58	3,00	0,00	19,00
Nie-Kommunikatief	4,29	3,20	3,00	0,00	14,00	1,81	2,04	1,00	0,00	10,00
Obsessioneel-Kompulsief	6,18	3,73	7,00	0,00	16,00	3,67	3,23	3,00	0,00	16,00
Somatiese Klagtes	2,37	2,86	1,00	0,00	13,00	1,09	2,05	0,00	0,00	15,00
Sosiale Onttrekking	4,10	3,02	4,00	0,00	11,00	1,77	1,73	1,00	0,00	9,00
Hiperaktief	7,78	4,45	8,00	0,00	19,00	3,74	3,12	3,00	0,00	16,00
Aggressief	12,29	7,47	12,00	0,00	30,00	7,33	5,38	6,00	0,00	23,00
Anti-sosiale gedrag	2,49	3,10	1,00	0,00	11,00	0,95	1,61	0,00	0,00	9,00
Aktiwiteitskaal	6,31	2,55	6,60	1,00	10,83	7,22	2,15	7,67	2,00	11,33
Sosiale Skaal	5,48	2,36	5,00	1,00	10,67	6,71	1,91	6,67	2,67	12,17
Skoolskaal	4,00	1,12	4,00	0,25	6,00	4,91	0,91	5,00	2,50	6,00

Groep 1: n = 49;

Groep 2: n = 98

tot 1,33 vir Groep 2 gewissel het. Die rekenkundige gemiddeldes is waarskynlik deur ekstreme waardes beïnvloed.

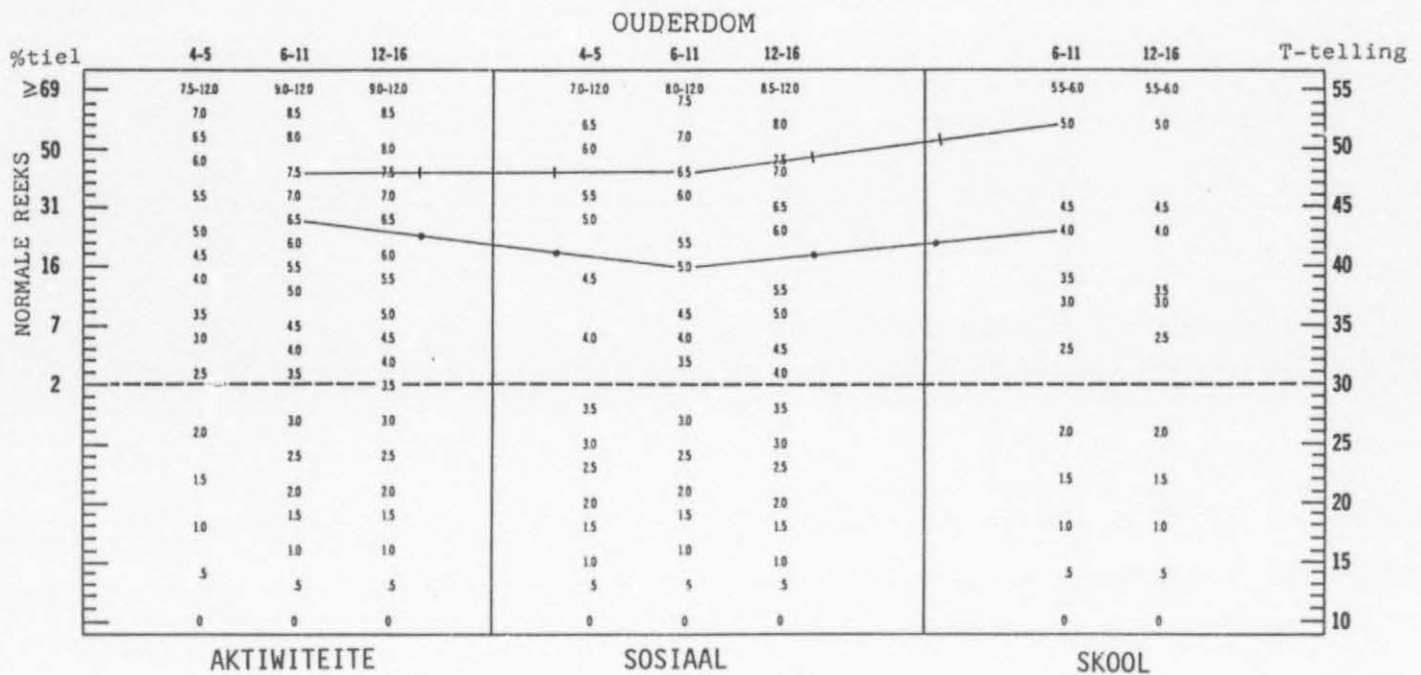
In reële waardes was die rekenkundige gemiddeldes en mediane vir Groep 1 se seuns vir al die gedragsproblemeskaale heelwat hoër as dié vir Groep 2 se seuns in die rigting van patologie. Op die profiel in Figuur 16 kan gesien word dat beide groepe seuns se waardes in die "normale" reeks val. Die aktiwiteitskaal, sosialeskaal en skoolskaal se rekenkundige gemiddeldes en mediane vir die seuns van beide groepe val ook binne die "normale" reeks, soos in Figuur 17 uitgebeeld word. Die

Groep 1 : .-. .

Groep 2 : +-+

Figuur 16. 'n Profiel van die gedragsproblemetellings van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

Groep 1 : .-.

Groep 2 : +-+

Figuur 17. 'n Profiel van die sosiale vaardigheidstellings van die CBCL vir die seuns van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

statistiese beduidendheid van die verskille word in paragraaf 6.3.2 bespreek.

6.1.2.3 Beskrywende statistiek vir die dogters van Groepe 1 en 2 se aanpassing in terme van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskale van die CBCL

In Tabel 14 word die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskale van die CBCL vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik aangetoon.

Tabel 14

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Gedragsprobleme en Sosiale vaardigheidskale van die CBCL vir die Dogters van Groep 1 en Groep 2 Afsonderlik

Veranderlike	Groep 1					Groep 2				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Depressie	12,11	7,55	12,00	3,00	29,00	6,37	5,47	5,00	0,00	19,00
Sosiale Onttrekking	5,37	4,09	5,00	0,00	16,00	2,87	2,80	2,00	0,00	12,00
Somatiese klagtes	4,78	5,58	2,00	0,00	23,00	3,06	2,92	2,00	0,00	11,00
Skisoïed-Obsessief	1,63	2,92	3,00	0,00	11,00	1,22	1,51	1,00	0,00	6,00
Hiperaktief	8,15	5,19	7,00	1,00	22,00	4,37	4,58	2,00	0,00	17,00
Seksuele Probleme	1,93	2,04	1,00	0,00	6,00	1,28	1,34	1,00	0,00	7,00
Antisosiale Gedrag	1,11	1,95	0,00	0,00	8,00	0,48	1,04	0,00	0,00	5,00
Aggressie	15,07	12,33	11,00	1,00	41,00	8,93	7,40	7,50	0,00	29,00
Wreedheid	1,30	1,77	1,00	0,00	6,00	0,74	1,26	0,00	0,00	4,00
Aktiwiteitskaal	7,07	1,99	7,83	2,75	10,00	7,08	1,72	7,00	2,50	10,67
Sosiale Skaal	5,47	2,16	5,33	1,33	9,33	6,58	1,92	6,33	3,67	11,67
Skoolskaal	4,02	1,23	4,00	1,25	6,00	5,12	0,64	5,16	3,00	6,00

Groep 1: n = 27;

Groep 2: n = 54

Tabel 14 toon aan dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die skale van die CBCL vir beide groepe dogters effens ver-

skil het met waardes wat van 0,02 tot 4,07 vir Groep 1 en 0,04 tot 2,37 vir Groep 2 gewissel het. Die rekenkundige gemiddeldes is waarskynlik deur ekstreme waardes beïnvloed.

In reële waardes was die rekenkundige gemiddeldes en mediane van Groep 1 se dogters heelwat hoër (in die rigting van patologie) as dié van Groep 2 se dogters. Die profiel in Figuur 18 toon aan dat beide groepe dogters se waardes op al die skale steeds binne die "normale" reeks val. Die depressie- en skisoïed-obsessiewe-skale van Groep 1 val naby die onderste grens van die "abnormale" reeks.

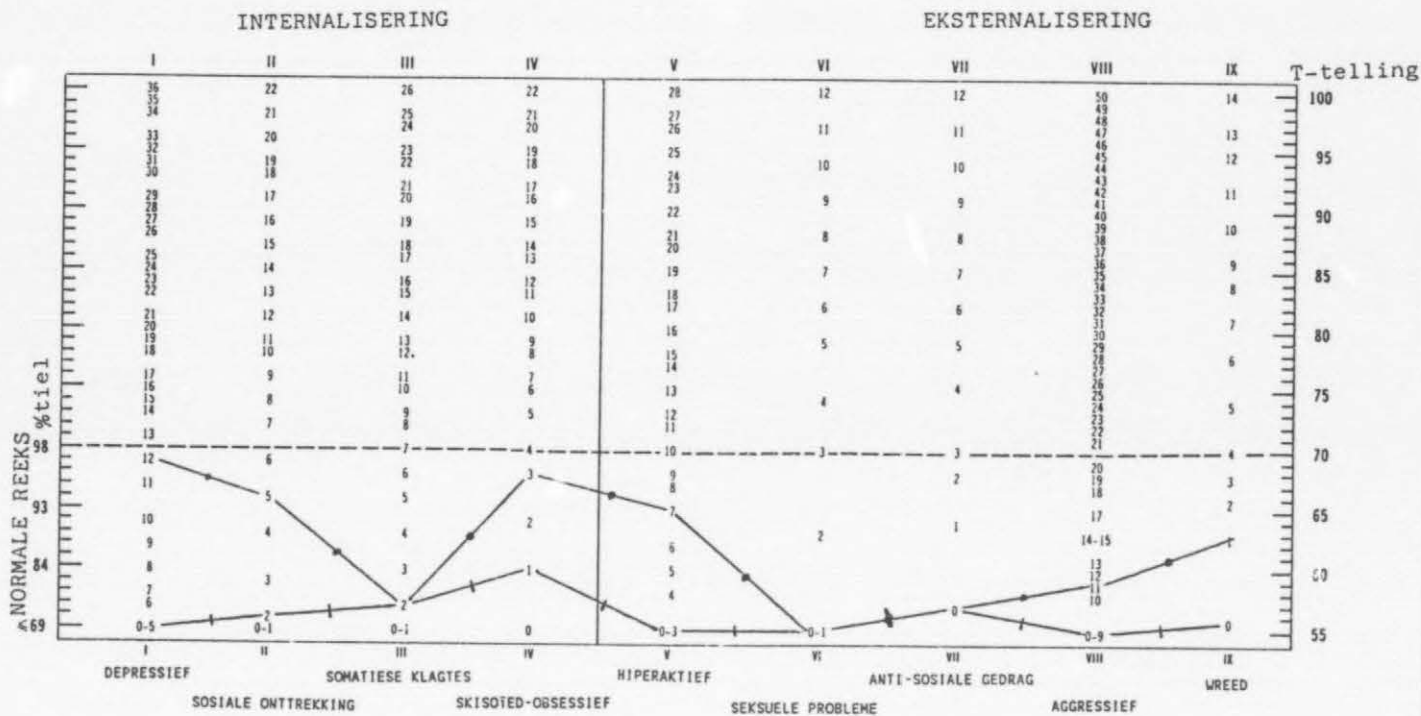
Ten opsigte van die aktiwiteitskaal, sosialeskaal en skoolskaal val beide groepe dogters se rekenkundige gemiddeldes en mediane binne die "normale" reeks, soos in Figuur 19 uitgebeeld word. In reële waardes is Groep 1 se mediaan vir die aktiwiteitskaal heelwat hoër (in die rigting van patologie) as dié van Groep 2, maar ten opsigte van die skoolskaal is dit weer heelwat laer (in die rigting van patologie). Figuur 19 bied 'n voorstelling van hierdie tendense. Die statistiese beduidendheid van die verskille word in paragraaf 6.3.1 bespreek.

6.1.2.4 Opsomming

In reële waardes was die rekenkundige gemiddeldes en mediane van internalisering en eksternalisering hoër (in die rigting van patologie) vir Groep 1 as vir Groep 2. Beide groepe se internaliseringwaardes was hoër as die eksternaliseringswaardes. Waardes wat Groep 1 op die totale-gedragsproblemeskaal verkry het, oorskry die rekenkundige gemiddelde van 63, wat as die boonste grens van die "normale" reeks beskou word. Groep 2 se waardes val binne die "normale" reeks.

Groep 1 se waardes vir die sosialevaardigheidskaal val in die "abnormale" reeks, terwyl Groep 2 se waardes binne die "normale" reeks val.

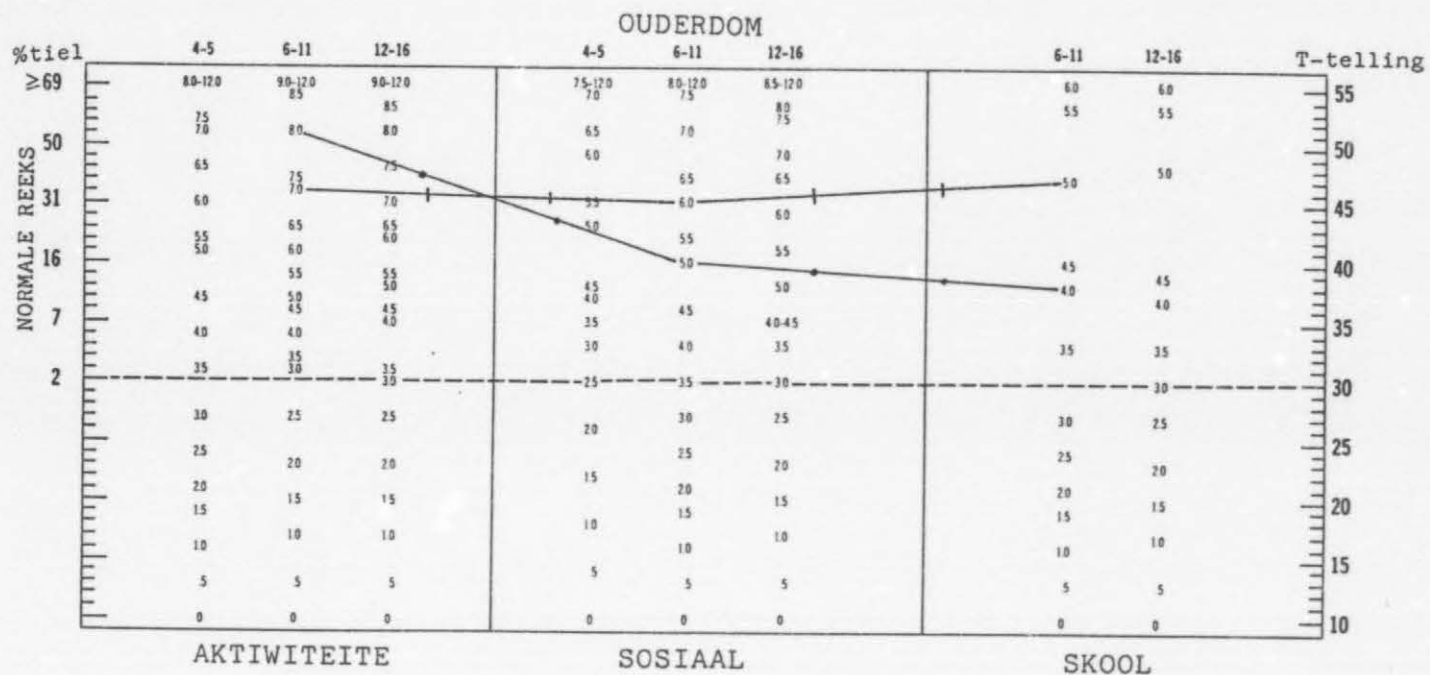
Groep 1 se seuns en dogters het op al die gedragsproblemeskale van die CBCL hoër reële waardes (in die rigting van patologie)

Groep 1 : .-.

Groep 2 : +-+

Figuur 18. 'n Profiel van die gedragsproblemetellings van die CBCL vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

Groep 1 : .-.

Groep 2 : ++

Figuur 19. 'n Profiel van die sosiale vaardigheidstellings van die CBCL vir die dogters van Groep 1 en Groep 2 afsonderlik

as die seuns en dogters van Groep 2 verkry. Die beduidendheid van die verskille tussen groepe word in paragraaf 6.3.1 bespreek.

Beide die seuns en dogters van Groepe 1 en 2 se sosialevaardigheidstellings val binne die "normale" reeks. Die seuns en dogters van Groep 1 het egter laer reële waardes in die rigting van patologie as dié van Groep 2 verkry.

6.1.3 Beskrywende statistiek van gesinsfunksionering in terme van (i) die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is; (ii) huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is en (iii) ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is

6.1.3.1 Beskrywende statistiek van die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is

Die rekenkundige gemiddeldes van die sewe skale van die FAD wat deur die kinders se moeders voltooi is, asook die standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes word in Tabel 15 vir beide Groepe 1 en 2 afsonderlik aangetoon.

Tabel 15

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die Skale van die FAD vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	Groep 1					Groep 2				
	X	S	MDN	MIN	MAKS	X	S	MDN	MIN	MAKS
Probleemoplossing	1,90	0,50	2,00	1,00	3,33	1,85	0,48	1,83	1,00	3,83
Kommunikasie	1,95	0,44	2,00	1,00	2,89	1,91	0,45	2,00	1,00	3,11
Rolle	2,17	0,44	2,18	1,18	2,91	2,08	0,40	2,09	1,00	3,27
Affektiewe Responsiwiteit	2,04	0,54	2,00	1,00	3,50	2,05	0,49	2,00	1,00	3,50
Affektiewe Betrokkenheid	2,08	0,51	2,14	1,14	3,57	2,02	0,42	2,00	1,00	3,43
Gedragsskontrole	1,84	0,43	1,89	1,00	2,67	1,80	0,41	1,78	1,00	2,78
Algemene Funksionering	1,78	0,50	1,75	1,00	3,17	1,73	0,47	1,75	1,00	3,25

Groep 1: n = 76;

Groep 2: n = 152

Die FAD word geïnterpreteer volgens 'n verkreeë waarde van 1 tot 4. 'n Waarde van 4 dui op patologiese gesinsfunksionering op 'n spesifieke skaal en 'n waarde van 1 dui op gesonde gesinsfunksionering.

Tabel 15 toon dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van al sewe skale van die FAD vir beide die groepe kleiner as 2,19 was en minimaal van mekaar verskil het. In reële waardes was die rekenkundige gemiddeldes van al die skale, met die uitsondering van affektiewe responsiwiteit, effens hoër (in die rigting van patologie) vir Groep 1 as vir Groep 2. Die mediane van die skale kommunikasie, affektiewe responsiwiteit en algemene funksionering was vir beide groepe dieselfde. Beide groepe het die hoogste rekenkundige gemiddeldes en mediane behaal vir rolle, affektiewe responsiwiteit en affektiewe betrokkenheid. Die laagste waardes is aangetoon vir gedragskontrole en algemene funksionering.

Die standaardafwykings van al die skale het op 'n wye verspreiding van die data rondom die rekenkundige gemiddelde vir beide groepe gedui. Die minimum waardes van al die skale, behalwe vir rolle en affektiewe responsiwiteit by Groep 1, was vir beide groepe gelyk aan 1. Affektiewe betrokkenheid het by Groep 1 en probleemoplossing by Groep 2 die maksimum waarde getoon.

6.1.3.2 Beskrywende statistiek van huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is

Die rekenkundige gemiddeldes, standaardafwykings, mediane, minimum en maksimum waardes is afsonderlik vir elke kind se moeder en vader vir beide Groepe 1 en 2 afsonderlik bereken en word in Tabel 16 aangetoon.

Volgens Lazarus (persoonlike kommunikasie, September 15, 1984) is 'n telling van 84 of meer op die MSQ aanduidend van 'n baie goeie huweliksverhouding. Tellings van 72 tot 83 reflekteer bevredigende tot goeie gevoelens en interaksies en tellings van 60 tot 72 is 'n aanduiding dat huweliksterapie sterk oorweeg

moet word. 'n Swak prognose vir die huwelik word deur tellings onder 60 voorspel.

Tabel 16

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die MSQ vir Moeders en Vaders van Groep 1 en Groep 2

Veran- derlike	Groep 1						Groep 2					
	N	X	S	MDN	MIN	MAKS	N	X	S	MDN	MIN	MAKS
Huwelikstevredenheid: Moeder	76	96,64	18,88	102,5	32	120	152	99,11	18,56	103,5	33	120
Huwelikstevredenheid: Vader	76	98,22	16,40	103,0	35	120	152	100,73	15,82	103,0	35	120

Tabel 16 toon dat beide groepe se rekenkundige gemiddeldes en mediane min verskil het en dat die tellings van die moeders en vaders vir beide groepe groter as 84 was, naamlik 96,64 en 98,22 vir die moeders en vaders van Groep 1 onderskeidelik en 99,11 en 100,73 vir dié van Groep 2 onderskeidelik. Die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die vaders en moeders van Groep 2 was effens hoër (in die rigting van meer huwelikstevredenheid) as dié van Groep 1. Die statistiese beduidendheid van hierdie verskille word in paragraaf 6.3.3.2 bespreek.

Dit is interessant om daarop te let dat in reële waardes die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die vaders van beide groepe effens hoër as dié van die moeders was. Die vaders en moeders se mediane was deurgaans hoër as die rekenkundige gemiddeldes.

Die moeders en vaders van beide Groepe 1 en 2 het minimum waardes van minder as 60 behaal wat op 'n baie swak huweliksprognose dui, naamlik onderskeidelik 32 en 35 vir 'n moeder en vader van Groep 1 en 33 en 35 vir dié van Groep 2. Die

moeders van beide groepe se minimum waardes was laer as dié van die vaders. Die maksimum waardes was deurgaans 120.

6.1.3.3 Beskrywende statistiek van die ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is

Die rekenkundige gemiddeldes van die twee ouerskapstyle van die CRAS wat deur die moeders van die kinders in Groep 1 en Groep 2 ingevul is, asook die standaardafwykings, mediane en minimum en maksimum waardes word in Tabel 17 aangetoon.

Tabel 17

Die Rekenkundige Gemiddeldes, Standaardafwykings, Mediane, Minimum en Maksimum waardes van die twee Ouerskapstyle vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	Groep 1						Groep 2					
	N	X	S	MDN	MIN	MAKS	N	X	S	MDN	MIN	MAKS
Beperkende styl	76	13,68	4,98	14,00	4,00	27,00	152	14,11	5,35	14,00	3,00	28,00
Permissiewe styl	76	13,33	4,34	13,00	5,00	26,00	152	13,68	4,84	13,00	5,00	28,00

Die maksimum waarde wat vir 'n spesifieke ouerskapstyl verkry kon word, was 40 (Block, 1955). Hoe hoër die verkreeë waarde was, hoe meer het dit op 'n voorkeur vir dié spesifieke ouerskapstyl gedui.

Tabel 17 toon dat die rekenkundige gemiddeldes en mediane van die twee ouerskapstyle by beide groepe minimaal verskil het. Beide waardes was egter effens hoër in die rigting van 'n beperkende ouerskapstyl by beide groepe.

Die standaardafwykings het deurgaans op 'n wye verspreiding van die data rondom die rekenkundige gemiddelde gedui. Die twee ouerskapstyle se minimum en maksimum waardes het onderskeidelik minimaal vir beide groepe verskil. Vir Groep 1 was die minimum

waardes vir 'n beperkende teenoor 'n permissiewe ouerskapstyl onderskeidelik 4 en 5 en vir Groep 2 was dit 3 en 5. Die maksimum waardes was onderskeidelik 27 en 26 vir Groep 1, en 28 vir Groep 2.

6.1.4 Opsomming van die beskrywende statistiek

Gemiddeldes en mediane behaal op die dimensies van die MCTQ dui daarop dat Groep 1 op al die dimensies tellings in die rigting van die "moeilike" pool op 'n kontinuum behaal het.

Die seuns van beide groepe se gemiddeldes en mediane het in die rigting van patologie geneig. Beide groepe se dogters het tellings (in die rigting van patologie) vir sensoriese drempels verkry. Beide groepe se seuns en dogters se rekenkundige gemiddeldes en mediane het ten opsigte van aktiwiteitsvlak redelike groot verskille getoon. Die standaardafwykings het deurgaans op 'n wye verspreiding van die data gedui. Verskille tussen die rekenkundige gemiddeldes en mediane kan aan ekstreme waardes toegeskryf word.

Gemiddeldes en mediane wat op die internaliseringskaal van die CBCL behaal is, was vir beide Groepe 1 en 2 hoër as vir die eksternaliseringskaal. Profiele het egter 'n eweredige verspreiding van die onderskeie gedragsproblemeskaal oor die twee dimensies heen getoon. Groep 1 se rekenkundige gemiddelde van 64,22 het die boonste grens van die "normale" reeks oorskry, terwyl Groep 2 se tellings binne die "normale" reeks geval het.

Groep 1 se sosialevaardigheidstelling van 39,58 het op die grens van die "abnormale" reeks geval, terwyl Groep 2 met 'n rekenkundige gemiddelde van 46,93 binne die "normale" reeks geval het.

Ten opsigte van die aktiwiteitskaal, sosiale-skaal en skool-skaal het beide die groepe se seuns en dogters tellings behaal wat binne die "normale" reeks geval het. Die seuns en dogters van Groep 1 het op die sosiale-skaal en die skool-skaal egter nader aan die "abnormale" grens as dié van Groep 2 gelê.

Die meerderheid tellings wat op die skale van die FAD behaal is, het tussen 1 en 2 wat op gesonde gesinsfunksionering dui vir beide Groepe 1 en 2 geval. Beide groepe het hoër tellings verkry (in die rigting van patologie) vir rolle en Groep 1 vir affektiewe betrokkenheid.

Beide die moeders en vaders van Groep 2 het tellings in die rigting van hoë huwelikstevredenheid op die MSQ behaal. Beide groepe se rekenkundige gemiddeldes en mediane was egter heelwat hoër as 84, wat as die onderste grens van 'n baie goeie huweliksverhouding beskou word. Die moeders van beide groepe het laer tellings, in die rigting van ontevredenheid, as die vaders behaal.

Alhoewel die tellings van die twee ouerskapstyle min binne sowel as tussen die groepe verskil het, het 'n beperkende ouerskapstyl effens hoër tellings by beide die groepe behaal wat op 'n neiging om meer beperkend te wees, gedui het.

6.2 KORRELASIES TUSSEN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT EN AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING (BINNE GROEPE)

Die eerste doelstelling van hierdie ondersoek was om te bepaal of daar 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) die gesin se funksionering, bestaan.

Om hierdie doelstelling te operasionaliseer, is 'n ontleding gedoen van die verband van elke dimensie van temperament afsonderlik met (a) die vier totaalskale van die CBCL, naamlik internalisering, eksternalisering, die totale-gedragsprobleme-skaal en die sosialevaardigheidskaal en (b) (i) die ses gesinsfunksies en algemene gesinsfunksionering wat deur die FAD gemeet is, (ii) die ouers (vaders en moeders individueel) se huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is en (iii) die ouerskapstyle wat of beperkend of permissief kon wees, soos deur die CRAS gemeet is.

Hierdie ontleding is uitgevoer deur korrelasies vir Groep 1 en Groep 2 apart volgens die formule van die Spearman-produkmo-

mentkoëffisiënt (Du Toit, 1975) te bereken. Die beduidendheid van korrelasies tussen veranderlikes is afhanklik van die steekproefgrootte. Die steekproefgrootte van Groep 1 was gelyk aan 76. 'n Spearman-korrelasie van groter as 0,40 is as betekenisvol op 'n 1% beduidendheidspeil ($p < 0,01$) beskou. Die steekproefgrootte van Groep 2 was gelyk aan 152. 'n Spearman-korrelasie van groter as 0,26 is as betekenisvol op 'n 1% beduidendheidspeil ($p < 0,01$) beskou.

Die verkreeë korrelasiekoëffisiënte was deurgaans swak tot matig.

6.2.1 Die verband tussen dimensies van temperament en aanpassing

Tabel 18 toon die Spearman-korrelasiekoëffisiënte van die nege dimensies van die MCTQ en die vier totaalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2 afsonderlik aan. 'n Beduidendheidspeil van $p < 0,01$ is deurgaans gebruik.

Die internaliseringskaal van die CBCL het by beide Groepe 1 en 2 beduidend met die temperamentsdimensies aanpasbaarheid ($r = 0,50$ en $0,38$) en gemoed ($r = 0,51$ en $0,31$) gekorreleer.

'n Beduidende positiewe korrelasie is by Groep 1 tussen eksternalisering en die dimensie intense emosionele reaksies ($r = 0,70$) aangetoon. Vir Groep 2 was die korrelasie tussen hierdie twee veranderlikes laer, maar steeds beduidend ($r = 0,28$). Beide groepe se eksternalisering het ook beduidend met gemoed ($r = 0,64$ en $0,36$), aktiwiteitsvlak ($r = 0,60$ en $0,35$), voorspelbaarheid ($r = 0,50$ en $0,44$), deursettingsvermoë ($r = 0,63$ en $0,47$) en aanpasbaarheid ($r = 0,58$ en $0,48$) gekorreleer.

Die totaaltekening vir die gedragsproblemeskaal het vir beide Groepe 1 en 2 beduidend in die rigting van patologie met aanpasbaarheid ($r = 0,62$ en $0,46$ onderskeidelik), gemoed ($r = 0,65$ en $r = 0,33$), deursettingsvermoë ($r = 0,46$ en $0,35$) en aktiwiteitsvlak ($0,39$ en $0,28$) gekorreleer. 'n Beduidende korrelasie tussen die totale-gedragsproblemeskaal en intense reaksies ($r = 0,59$) by Groep 1 en voorspelbaarheid ($r = 0,35$) by Groep 2 is gevind.

Tabel 18

Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die Totaalskale van die CBCL vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	AKT	VSP	TOE	ANP	INT.	GEM	DEU	AFL	S.D.
<u>Groep 1</u>									
Internalisering	0,15	0,13	0,28	0,50*	0,37	0,51*	0,24	-0,01	0,30
Eksternalisering	0,60*	0,50*	0,15	0,58*	0,70*	0,64*	0,63*	0,22	0,23
Totale Gedragsprobleme	0,39*	0,34	0,26	0,62*	0,59*	0,65*	0,46*	0,10	0,27
Sosiale Vaardigheid	-0,33	-0,42*	-0,13	-0,23	-0,24	-0,40*	-0,49	-0,05	0,08
<u>Groep 2</u>									
Internalisering	0,18	0,26	0,21	0,38*	0,19	0,31*	0,26	-0,07	0,13
Eksternalisering	0,35*	0,44*	0,08	0,48*	0,28*	0,36*	0,47*	0,09	0,11
Totale Gedragsprobleme	0,28*	0,35*	0,19	0,46*	0,22	0,33*	0,35*	-0,05	0,10
Sosiale Vaardigheid	-0,22	-0,27*	-0,20	-0,23	-0,09	-0,27*	-0,29*	0,04	0,06

Groep 1: n = 76

Groep 2: n = 152

*p<0,01

AKT = Aktiwiteitsvlak

VSP = Voorspelbaarheid

TOE = Toenadering

ANP = Aanpasbaarheid

INT. = Intensiteit

GEM = Gemoed

DEU = Deursettingsvermoë

AFL = Afleibaarheid

S.D. = Sensoriese Drempels

Beide Groepe 1 en 2 het beduidende negatiewe korrelasies tussen die sosiale vaardigheidskaal en die dimensies voorspelbaarheid ($r=-0,42$ en $-0,27$) en gemoed ($r=-0,40$ en $-0,27$) getoon. Vir Groep 2 is 'n beduidende negatiewe korrelasie tussen sosiale vaardigheid en deursettingsvermoë gevind.

Geen beduidende korrelasies is tussen die temperamentsdimensies toenadering en sensoriese drempels, en enige van die totale skale van die CBCL aangetoon nie.

6.2.2 Die verband tussen dimensies van temperament en gesinsfunksionering

6.2.2.1 Die verband tussen dimensies van temperament en die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is

Tabel 19 toon die Spearman-korrelasiekoëffisiënte van die negatiewe dimensies van temperament van die MCTQ en die sewe gesinsfunksies van die FAD vir Groep 1 en Groep 2 afsonderlik aan. Die korrelasies was deurgaans onbeduidend tot laag ($p < 0,01$).

Tabel 19 toon aan dat beide Groep 1 en 2 beduidende korrelasies tussen die gesinsfunksie, rolle, en die dimensie aanpasbaarheid ($r = 0,41$ en $0,30$) verkry het. Vir Groep 2 het rolle ook met deursettingsvermoë ($r = 0,30$) en voorspelbaarheid ($r = 0,28$) gekorreleer.

Beduidende korrelasies is tussen gemoed en die skale probleemoplossing ($r = 0,31$), kommunikasie ($r = 0,31$), rolle ($r = 0,33$) en algemene funksionering ($r = 0,27$) by Groep 2 aangetoon. Vir Groep 2 is daar ook 'n beduidende korrelasie tussen algemene funksionering en toenadering ($r = 0,29$) verkry.

6.2.2.2 Die verband tussen dimensies van temperament en huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is

Tabel 20 toon die Spearman-korrelasiekoëffisiënte van die negatiewe dimensies van temperament en die huwelikstevredenheid van die vaders en die moeders van beide groepe afsonderlik aan.

Tabel 20 toon dat daar 'n beduidende negatiewe korrelasie tussen die huwelikstevredenheid van beide die moeders en die vaders van Groep 2 en die dimensie deursettingsvermoë ($r = -0,31$ en $-0,36$) was.

Vir Groep 1 is daar geen beduidende korrelasies tussen huwelikstevredenheid en enige van die dimensies van die MCTQ op die 1% beduidendheidsspeil gevind nie.

Tabel 19

Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die Sewe skale van die FAD vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	AKT	VSP	TOE	ANP	INT.	GEM	DEU	AFL	S.D.
<u>Groep 1</u>									
Probleemoplossing	0,25	0,10	-0,05	0,20	0,23	0,23	0,31	-0,04	-0,13
Kommunikasie	0,29	0,12	0,07	0,22	0,30	0,19	0,31	-0,02	0,05
Rolle	0,30	0,25	0,11	0,41*	0,30	0,39	0,35	-0,10	-0,03
Affektiewe Responsiwiteit	0,31	0,18	0,13	0,18	0,21	0,20	0,36	-0,09	-0,13
Affektiewe Betrokkenheid	0,22	0,03	0,03	0,13	0,21	0,10	0,14	-0,10	0,09
Gedragskontrole	0,30	0,22	0,00	0,20	0,24	0,26	0,35	-0,06	-0,03
Algemene Funksionering	0,26	0,11	0,20	0,32	0,35	0,35	0,32	-0,06	-0,02
<u>Groep 2</u>									
Probleemoplossing	0,05	0,19	0,25	0,25	0,08	0,31*	0,21	0,03	-0,19
Kommunikasie	0,13	0,17	0,25	0,18	0,16	0,31*	0,21	0,05	-0,02
Rolle	0,24	0,28*	0,25	0,30*	0,17	0,33*	0,30*	-0,04	-0,08
Affektiewe Responsiwiteit	0,04	0,06	0,17	0,10	0,05	0,17	0,06	0,08	-0,12
Affektiewe Betrokkenheid	0,12	0,05	0,16	0,12	0,05	0,09	0,00	0,00	-0,01
Gedragskontrole	0,00	0,16	0,18	0,17	0,13	0,24	0,02	-0,01	-0,03
Algemene Funksionering	0,06	0,17	0,29*	0,22	0,06	0,27*	0,17	0,00	-0,11

Groep 1: n = 76

Groep 2: n = 152

*p<0,01

AKT = Aktiwiteitsvlak

VSP = Voorspelbaarheid

TOE = Toenadering

ANP = Aanpasbaarheid

INT. = Intensiteit

GEM = Gemoed

DEU = Deursettingsvermoë

AFL = Afleibaarheid

S.D. = Sensoriese Drempels

Tabel 20

Korrelasies tussen Dimensies van die MCTQ en die Huwelikstevredenheid van die Vaders en die Moeders van Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	AKT	VSP	TOE	ANP	INT.	GEM	DEU	AFL	S.D.
<u>Groep 1</u>									
Huwelikstevredenheid: Moeder	-0,15	-0,15	-0,11	-0,25	-0,23	-0,19	-0,18	0,09	0,04
Huwelikstevredenheid: Vader	-0,20	-0,20	-0,22	-0,13	-0,11	-0,14	-0,12	0,13	0,19
<u>Groep 2</u>									
Huwelikstevredenheid: Moeder	-0,15	-0,15	-0,24	-0,16	-0,14	-0,25	-0,31*	-0,06	0,05
Huwelikstevredenheid: Vader	-0,22	-0,16	-0,21	-0,19	-0,23	-0,18	-0,36*	-0,12	0,01

Groep 1: n = 76 Vaders en 76 Moeders;
 Groep 2: n = 152 Vaders en 152 Moeders
 *p<0,01

AKT = Aktiwiteitsvlak
 VSP = Voorspelbaarheid
 TOE = Toenadering
 ANP = Aanpasbaarheid
 INT. = Intensiteit
 GEM = Gemoed
 DEU = Deursettingsvermoë
 AFL = Afleibaarheid
 S.D. = Sensoriese Drempels

6.2.2.3 Die verband tussen dimensies van temperament en ouerskapstyle soos deur die CRAS gemeet is

Tabel 21 toon die Spearman-korrelasiekoëffisiënte van die nege dimensies van temperament en die twee ouerskapstyle van beide groepe afsonderlik aan.

Tabel 21 toon aan dat daar tussen die dimensies van die MCTQ en dié van die CRAS by beide groepe geen beduidende korrelasies op 'n 1% beduidendheidspeil was nie. Korrelasies was deurgaans uiters laag.

Tabel 21

Korrelasies tussen Dimensies van die MCTO en Ouerskapstyle vir Groep 1 en Groep 2

Veranderlike	AKT	VSP	TOE	ANP	INT.	GEM	DEU	AFL	S.D.
<u>Groep 1</u>									
Beperkende styl	-0,02	-0,06	-0,16	-0,16	-0,09	-0,14	-0,01	0,17	0,02
Permissiewe styl	-0,04	0,09	-0,05	0,09	0,12	0,18	-0,04	-0,12	0,13
<u>Groep 2</u>									
Beperkende styl	-0,18	-0,06	-0,04	-0,13	-0,03	-0,08	-0,10	0,04	-0,03
Permissiewe styl	0,08	-0,03	-0,03	0,07	-0,11	0,00	0,13	0,01	0,00

Groep 1: n = 76

Groep 2: n = 152

AKT = Aktiwiteitsvlak

VSP = Voorspelbaarheid

TOE = Toenadering

ANP = Aanpasbaarheid

INT. = Intensiteit

GEM = Gemoed

DEU = Deursettingsvermoë

AFL = Afleibaarheid

S.D. = Sensoriese Drempels

6.2.3 Opsomming

Wat die verband tussen dimensies van temperament en die kind se aanpassing in terme van die CBCL se totaalskale internalisering, eksternalisering, die totale-gedragsproblemeskaal en sosiale vaardigheid betref, is die volgende beduidende resultate gerapporteer ($p < 0,01$):

- (i) 'n Positiewe korrelasie vir Groep 1 tussen die internaliseringskaal van die CBCL en die temperamentsdimensie, aanpasbaarheid.

- (ii) Positiewe korrelasies vir beide Groep 1 en Groep 2 tussen die eksternaliseringskaal van die CBCL en die temperamentsdimensies aktiwiteitsvlak, voorspelbaarheid, aanpasbaarheid, intense emosionele reaksies, gemoed en deursettingsvermoë.
- (iii) Positiewe korrelasies vir beide Groep 1 en Groep 2 tussen die totale-gedragsproblemeskaal van die CBCL en die temperamentsdimensies aktiwiteitsvlak, aanpasbaarheid, gemoed en deursettingsvermoë. 'n Positiewe korrelasie tussen die totale gedragsproblemetelling en intense emosionele reaksies vir Groep 1 en voorspelbaarheid vir Groep 2.
- (iv) Negatiewe korrelasies vir beide Groep 1 en Groep 2 tussen sosiale vaardighede en die temperamentsdimensies voorspelbaarheid en gemoed. Vir Groep 2 is 'n negatiewe korrelasie tussen sosiale vaardighede en deursettingsvermoë gevind.

Die verband tussen dimensies van temperament en gesinsfunksionering in terme van gesinsfunksies, huwelikstevredenheid en ouerskapstyle is ook ondersoek en die volgende beduidende korrelasies ($p < 0,01$) is gevind.

- (i) Vir Groep 2 is 'n beduidende korrelasie tussen gemoed en die gesinsfunksies probleemoplossing, kommunikasie, rolle en algemene gesinsfunksionering aangetoon.
- (ii) Vir Groep 2 is 'n beduidende korrelasie tussen voorspelbaarheid en die gesinsfunksie rolle gevind.
- (iii) Vir Groep 2 is 'n beduidende korrelasie tussen toenadering en algemene gesinsfunksionering aangetoon.
- (iv) Vir Groep 2 is 'n beduidende korrelasie tussen aanpasbaarheid en die gesinsfunksie rolle gerapporteer.

- (v) Vir Groep 2 is beduidende korrelasies tussen deursettingsvermoë en die gesinsfunksie rolle, asook die vaders en moeders se huwelikstevredenheid, aangetoon.
- (vi) 'n Beduidende korrelasie tussen aanpasbaarheid en rolle is vir Groep 1 gevind.

Die dimensies van temperament, naamlik afleibaarheid en sensoriese drempels, het vir beide groepe geen beduidende korrelasies met enige van die ander veranderlikes getoon nie. Die dimensie toenadering het slegs een beduidende korrelasie getoon.

Die huwelikstevredenheid van beide die moeders en die vaders, asook die ouerskapstyl, het geen beduidende korrelasies met enige van die dimensies van temperament vir Groep 1 getoon nie. Ook vir Groep 2 kon geen beduidende korrelasies vir die ouerskapstyle aangetoon word nie.

6.3 VERGELYKING VAN VERANDERLIKES TUSSEN GROEPE 1 EN 2

Die tweede doelstelling van hierdie projek was om te bepaal of kinders wat gedragprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie dergelike probleme lewer nie, (Groep 2) verskil.

Om hierdie doelstelling te operasionaliseer, is Groepe 1 en 2 ten opsigte van

- (a) die nege dimensies van temperament,
- (b) aanpassing in terme van die skale van die CBCL en
- (c) (i) die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is,
(ii) huwelikstevredenheid soos deur die MSQ gemeet is en die
(iii) ouerskapstyle wat deur die CRAS gemeet is, vergelyk.

Hierdie ondersoek is op 'n geval-kontrole-ontwerp gebaseer. Elke kind in Groep 1 is met twee kinders van Groep 2 ten opsigte van geslag, ouderdom, taalgroep en sosio-ekonomiese status afgepaar. Om te bepaal of daar verskille tussen die groepe ten opsigte van dimensies van temperament, aanpassing en gesinsfunksionering bestaan, is daar van voorwaardelike logistiese regressie gebruik gemaak (Breslow et al., 1980). Hierdie metode moes gebruik word omdat die gewone vergelyking van gemiddeldes tussen twee groepe (gevalle-kontroles) nie die afparing (1:2) van die studie-ontwerp kon hanteer nie.

6.3.1 Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die dimensies van temperament

In Tabel 22 word die -2 log aanneemlikheid, vryheidsgrade (VG), p-waarde, parameter en standaardfout (SF) vir elke dimensie van temperament aangetoon, volgens die metode van voorwaardelike logistiese regressie, om te bepaal of Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die dimensies beduidend van mekaar verskil het.

Tabel 22 toon aan dat die dimensies gemoed, deursettingsvermoë en aanpasbaarheid almal 'n parameter in die rigting van patologie vir Groep 1 en 'n betekenisvolle p-waarde ($p < 0,0001$) gehad het. Die dimensies voorspelbaarheid ($p < 0,001$), aktiwiteitsvlak ($p < 0,05$) intense emosionele reaksies ($p < 0,05$) en sensoriese drempels ($p < 0,05$) het ook beduidend tussen Groepe 1 en 2 onderskei en parameters in die rigting van patologie vir Groep 1 getoon. Hierdie dimensies van temperament het dus betekenisvol tussen die twee groepe onderskei.

6.3.2 Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van hul aanpassing

In Tabel 23 word die -2 log aanneemlikheid, vryheidsgrade, p-waarde, parameter en standaardfout vir die skale sosiale vaardigheid, internalisering, eksternalisering en gedragsprobleme van die CBCL aangetoon, volgens die metode van voorwaardelike logistiese regressie om te bepaal of die twee groepe kinders ten opsigte van hierdie skale beduidend van mekaar verskil het.

Tabel 22

Voorwaardelike logistiese Regressie om Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Dimensies van Temperament

Veranderlike	-2 log Aanneemlikheid	VG	p-waarde	Parameter	SF
Geen	166,99				
Aktiwiteitsvlak	160,41	1	0,0103***	0,375	0,15
Voorspelbaarheid	152,87	1	0,0002**	0,790	0,23
Toenadering	163,95	1	0,0812	0,284	0,16
Aanpasbaarheid	149,15	1	<0,0001*	0,891	0,23
Intensiteit	161,22	1	0,0164***	0,417	0,18
Gemoed	137,44	1	<0,0001*	1,085	0,23
Deursettingsvermoë	137,19	1	<0,0001*	0,907	0,19
Afleibaarheid	165,28	1	0,1905	0,280	0,22
Sensoriese Drempels	161,70	1	0,0215***	0,439	0,20

* $p < 0,0001$

** $p < 0,001$

*** $p < 0,05$

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

Tabel 23

Voorwaardelike logistiese Regressie om Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Totaalskale van die CBCL, Sosiale Vaardigheid, Internalisering, Eksternalisering en Gedragsprobleme

Veranderlike	-2 log Aanneemlikheid	VG	p-waarde	Parameter	SF
Geen	166,99				
Sosiale vaardigheid	144,25	1	<0,0001*	-0,677	0,02
Internalisering	125,33	1	<0,0001*	0,092	0,02
Eksternalisering	140,29	1	<0,0001*	0,07	0,02
Totale Gedragsprobleme	128,70	1	<0,0001*	0,082	0,02

* $p < 0,0001$

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

Tabel 23 toon aan dat sosiale vaardigheid ($p < 0,0001$) 'n parameter in die rigting van patologie vir Groep 1 en 'n betekenisvolle p-waarde gehad het. Sowel internalisering, eksternalisering en die totale-gedragsproblemeskaal het 'n parameter in die rigting van patologie vir Groep 1 en 'n betekenisvolle p-waarde ($p < 0,0001$) opgelewer. Hierdie vier skale het dus hoogs betekenisvol tussen die twee groepe onderskei.

In Tabel 24 word die -2 log aanneemlikheid, vryheidsgrade, p-waarde, parameter en standaardfout van die gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskale van die CBCL vir die seuns aangetoon om te bepaal of hierdie skale betekenisvol tussen die twee groepe seuns kon onderskei.

Tabel 24 toon dat die volgende gedragsproblemeskale betekenisvol tussen die seuns van Groep 1 en 2 onderskei het ($p < 0,0001$): skisoïed/angstig, depressie, nie-kommunikatief, obsessioneel-kompulsief, sosiale onttrekking, lae aktiwiteit, aggressie, internalisering, eksternalisering, die totale-gedragsproblemeskaal, asook anti-sosiale gedrag ($p < 0,001$) en somatieses klagtes ($p < 0,01$). Die rigting van die parameter het op patologie by Groep 1 gedui.

Ten opsigte van die sosialevaardigheidskale het die totaalskaal ($p < 0,0001$), die skoolskaal ($p < 0,0001$) en die sosiale-skaal ($p < 0,01$) betekenisvol tussen die seuns van Groepe 1 en 2 onderskei en 'n parameter gehad wat op patologie by die seuns van Groep 1 gedui het.

Tabel 24

Voorwaardelike logistiese Regressie om die Seuns van Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Skale van die CBCL

Veranderlike	-2 log Aanneemlikheid	VG	p-waarde	Parameter	SF
Geen	107,66				
Skisoïed/Angstig	91,18	1	<0,0001*	0,359	0,12
Depressiwiteit	80,63	1	<0,0001*	0,192	0,05
Nie-Kommunikatief	83,13	1	<0,0001*	0,345	0,09
Obsessioneel-kompulsief	92,97	1	<0,0001*	0,191	0,06
Somatiese klagtes	99,14	1	0,0035***	0,215	0,08
Sosiale onttrekking	80,52	1	<0,0001*	0,414	0,10
Hiperaktiwiteit	74,26	1	<0,0001*	0,305	0,07
Aggressiwiteit	90,72	1	0,0001*	0,112	0,03
Anti-sosiale Gedrag	93,30	1	0,0002**	0,317	0,10
Internalisering	79,75	1	<0,0001*	0,097	0,02
Eksternalisering	83,31	1	<0,0001*	0,093	0,02
Totale Gedragsprobleme	81,18	1	<0,0001*	0,089	0,02
Aktiwiteitskaal	102,63	1	0,0248	-0,174	0,08
Sosiale skaal	97,41	1	0,0014***	-0,269	0,09
Skoolskaal	84,72	1	<0,0001*	-0,829	0,20
Totale Sosiale Vaardigheidskaal	92,00	1	0,0001*	-0,679	0,02

* p<0,0001

** p<0,001

***p<0,05

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

In Tabel 25 word die -2 log aanneemlikheid, vryheidsgrade, p-waarde, parameter en standaardfout van die gedragsprobleme- en sosiale-vaardigheidskale van die CBCL vir die dogters aangetoon om te bepaal of hierdie skale betekenisvol tussen die twee groepe dogters onderskei het.

Tabel 25

Voorwaardelike logistiese Regressie om die Dogters van Groep 1 en Groep 2 te onderskei ten opsigte van die Skale van die CBCL

Veranderlike	-2 log Aanneemlikheid	VC	p-waarde	Parameter	SF
Geen	59,33				
Depressiwiteit	47,55	1	0,0006**	0,124	0,04
Sosiale Onttrekking	51,42	1	0,0049***	0,184	0,07
Somatiese Klagtes	56,37	1	0,0855	0,096	0,06
Skisoïed/Obsessief	43,66	1	0,0001**	0,419	0,14
Hiperaktiwiteit	50,54	1	0,0030***	0,134	0,05
Seksuele Probleme	56,65	1	0,1021	0,230	0,14
Anti-sosiale Gedrag	56,53	1	0,0945	0,248	0,16
Aggressiwiteit	52,50	1	0,0090***	0,064	0,03
Wreedheid	57,11	1	0,1367	0,221	0,15
Internalisering	45,43	1	0,0006**	0,063	0,02
Eksternalisering	50,51	1	0,0002**	0,084	0,03
Totale Gedragsprobleme	47,25	1	0,0033***	0,048	0,10
Aktiwiteitskaal	59,32	1	0,9756	-0,004	0,13
Sosialeskaal	54,55	1	0,0288	-0,253	0,12
Skoolskaal	39,47	1	<0,0001*	-1,218	0,37
Totale Sosiale Vaardigheidskaal	52,25	1	0,0078***	-0,067	0,03

* $p < 0,0001$

** $p < 0,001$

*** $p < 0,05$

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

Tabel 25 toon aan dat die skoolskaal van die CBCL betekenisvol ($p < 0,0001$) tussen die dogters van Groep 1 en Groep 2 onderskei het en 'n parameter in die rigting van patologie vir Groep 1 gehad het. Die skisoïed-obsessiewe skaal ($p = 0,0001$), eksternalisering ($p = 0,0002$), internalisering ($p = 0,0006$) en die depressieskaal ($p = 0,0006$) onderskei ook betekenisvol tussen die

dogters en die parameters dui op patologie by die dogters van Groep 1. Ook die skale sosiale onttrekking, hiperaktiwiteit, aggressie, die totale-gedragsprobleme- en sosialevaardigheid-skale het tussen die dogters onderskei ($p < 0,01$) en op patologie by die dogters van Groep 1 gedui.

6.3.3 Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van gesinsfunksionering

Groepe 1 en 2 is, wat gesinsfunksionering ten opsigte van gesinsfunksies, huwelikstevredenheid en ouerskapstyle betref, vergelyk.

6.3.3.1 Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die gesinsfunksies soos deur die FAD gemeet is

In Tabel 26 word die $-2 \log$ aanneemlikheid, vryheidsgrade, p -waarde, parameter en standaardfout vir die ses gesinsfunksies en algemene gesinsfunksionering van die FAD aangetoon volgens die metode van voorwaardelike logistiese regressie om te bepaal of die twee groepe ten opsigte van hierdie funksies beduidend van mekaar verskil het.

Tabel 26

Voorwaardelike logistiese Regressie om te onderskei tussen Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die Sewe Skale van die FAD

Veranderlike	-2 log Aanneemlikheid	VG	p-waarde	Parameter	SF
Geen	166,99				
Probleemoplossing	166,62	1	0,5451	0,171	0,28
Kommunikasie	166,44	1	0,4593	0,242	0,33
Rolle	164,63	1	0,1245	0,506	0,33
Affektiewe Responsiwiteit	166,93	1	0,802	-0,07	0,29
Affektiewe Betrokkenheid	166,19	1	0,3701	0,28	0,31
Gedragskontrole	166,59	1	0,5292	0,207	0,33
Algemene Funksionering	166,30	1	0,4066	0,247	0,30

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

Tabel 26 toon aan dat geen dimensie van die FAD 'n betekenisvolle p-waarde gehad het nie. Nie een van die gesinsfunksies kon dus betekenisvol tussen die twee groepe onderskei nie.

6.3.3.2 Vergelyking van Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van ouerskapstyle en huwelikstevredenheid

In Tabel 27 word die -2 log aanneemlikheid, vryheidsgrade, p-waarde, parameter en standaardfout vir die twee dimensies van die CRAS en die MSQ van die moeder en vader volgens die metode van voorwaardelike logistiese regressie aangetoon, om te bepaal of die groepe ten opsigte van hierdie veranderlikes verskil het.

Tabel 27

Voorwaardelike logistiese Regressie om te Onderskei tussen Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die Dimensies van die CRAS en MSQ

Veranderlike	-2 log				
	Aanneemlikheid	VG	p-waarde	Parameter	SF
Geen	166,99				
Beperkende styl	166,66	1	0,5642	-0,016	0,03
Permissiewe styl	166,69	1	0,5858	-0,017	0,03
Huwelikstevredenheid: moeder	166,15	1	0,3603	-0,007	0,01
Huwelikstevredenheid: vader	165,86	1	0,2888	-0,009	0,01

VG = Vryheidsgraad

SF = Standaardfout

Tabel 27 toon aan dat beide tipes ouerskapstyle, asook beide die moeder en vader se huwelikstevredenheid, nie betekenisvolle p-waardes gehad het nie. Hierdie gesinsfaktore kon dus nie betekenisvol tussen die groepe onderskei nie.

6.3.4 Opsomming

Die p-waardes vir drie dimensies van temperament, naamlik geemoed, deursettingsvermoë en aanpasbaarheid was betekenisvol ($p < 0,0001$) en het dus beduidend tussen Groepe 1 en 2 onderskei. Die dimensie, voorspelbaarheid ($p < 0,001$), aktiwiteitsvlak, intense emosionele reaksies en sensoriese drempels het ook beduidend tussen die twee groepe onderskei ($p < 0,05$). Die parameters het deurgaans op patologie by Groep 1 gedui.

Die dimensies afleibaarheid en toenadering kon nie betekenisvol tussen die groepe onderskei nie.

Die CBCL se skale internalisering, eksternalisering en die totale-gedragsproblemeskaal het parameters in die rigting van patologie vir Groep 1 gehad en het betekenisvol tussen Groepe 1 en 2 onderskei ($p < 0,0001$). Die sosialevaardigheidskaal het ook 'n betekenisvolle p-waarde van $< 0,0001$ en 'n parameter in die rigting van patologie vir Groep 1 gehad en het dus beduidend tussen die twee groepe onderskei.

Die ontleding van die data vir die seuns en dogters van elke groep afsonderlik toon aan dat die CBCL se gedragsproblemeskale, naamlik skisoïed-angstig, depressie, nie-kommunikatief, sosiale onttrekking, hiperaktiwiteit, aggressie, internalisering, eksternalisering en totale-gedragsproblemeskaal hoogs betekenisvol ($p < 0,0001$) tussen die twee groepe seuns onderskei het. Ook misdadige gedrag ($p < 0,001$) en somatiesse klagtes ($p < 0,01$) het tussen die twee groepe seuns onderskei. Ten opsigte van die sosialevaardigheidskale het die totaalskaal en die skoolskaal betekenisvol tussen die twee groepe seuns onderskei ($p < 0,0001$). Die parameters het op patologie by die seuns van Groep 1 gedui.

Vir die dogters het die skoolskaal betekenisvol ($p < 0,0001$) tussen die twee groepe onderskei. Die depressieskaal, skisoïed-obsessieweskaal, internalisering en eksternalisering het ook betekenisvol ($p < 0,001$) tussen die twee groepe dogters onderskei, asook sosiale onttrekking, hiperaktiwiteit, aggressie, die totale-gedragsprobleme- en sosialevaardigheidskaal ($p < 0,01$). Die parameters het op patologie by die dogters van Groep 1 gedui.

Geen veranderlike van die FAD, die CRAS of die MSQ kon betekenisvol tussen Groep 1 en Groep 2 onderskei nie.

HOOFSTUK 7

BESPREKING EN GEVOLGTREKKINGS

7.1 INLEIDING

Uit die literatuurstudie wat gedoen is, het dit geblyk dat daar 'n behoefte aan verdere navorsing oor dimensies van temperament tydens die middelkinderjare, asook die verband tussen dimensies van temperament, aanpassing en gesinsfunksionering, bestaan. Geen ondersoeke oor temperament wat op Suid-Afrikaanse omstandighede van toepassing is, is in die literatuur gevind nie.

Gevolgtrek is die volgende twee doelstellings vir die huidige ondersoek geformuleer:

- (1) Om te bepaal of daar 'n korrelasie tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering, bestaan.
- (2) Om te bepaal of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (psigiatriese pasiënte, Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie sulke probleme toon nie (skoolkinders, Groep 2), verskil.

Die eersgenoemde doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipotese 1: Dimensies van 'n "moeilike" temperament soos 'n negatiewe gemoedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, onvoorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak sal 'n positiewe korrelasie met die kind se wanaanpassing in terme van internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en gebrekkige sosiale vaardigheid toon.

Hipotese 2: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met oneffektiewe gesinsfunksies ten opsigte van probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole asook patologiese algemene gesinsfunksionering toon.

Hipotese 3: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n negatiewe korrelasie met huwelikstevredenheid toon.

Hipotese 4: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met 'n beperkende ouerskapstyl toon.

Die tweede doelstelling is aan die hand van die volgende hipoteses geoperasionaliseer:

Hipotese 5: Kinders van Groep 1 sal deur die moeders beskryf word as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 toon.

Hipotese 6: Groep 1 se aanpassing, soos deur die CBCL gemeet is, sal meer patologies as dié van Groep 2 wees.

Hipotese 7: Groep 1 se gesinne sal meer probleme ten opsigte van gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind.

Hipotese 8: Groep 1 se ouers sal minder tevrede met hul huwelike wees as wat die ouers van Groep 2 sal wees.

Hipotese 9: Kinders in Groep 1 sal aan 'n meer beperkende ouerskapstyl in vergelyking met kinders van Groep 2, blootgestel wees.

7.2 DIE VERBAND TUSSEN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT, AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING

Die eerste doelstelling met die huidige navorsing was om 'n verband tussen dimensies van temperament tydens die middelkind-jare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering te bepaal.

Verskillende hipoteses oor moontlike verbande is ondersoek.

Hipotese 1: Dimensies van 'n "moeilike" temperament soos 'n negatiewe gemoedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, onvoorspelbaarheid en hoë aktiwiteitsvlak, sal 'n positiewe korrelasie met die kind se wanaanpassing in terme van internalisering, eksternalisering, gedragsprobleme en gebrekkige sosiale vaardighede toon.

Die kinders van beide Groepe 1 en 2 wat deur die moeders beoordeel is as synde 'n oorwegend negatiewe gemoedstemming te hê, het 'n beduidende hoeveelheid gedragsprobleme, wat byna in gelyke hoeveelhede internaliserend en eksternaliserend van aard was, asook gebrekkige sosiale vaardighede getoon. In vorige studies is daar ook 'n beduidende verband tussen 'n negatiewe gemoed en gedragsprobleme aangetoon (Cameron, 1978; Chess & Thomas, 1986).

Resultate het daarop gedui dat kinders van beide groepe wat as moeilik aanpasbaar beoordeel is, 'n beduidend hoë frekwensie gedragsprobleme, wat veral geëksternaliseer is, getoon het, hoewel 'n beduidende hoeveelheid geïnternaliseerde probleme ook by Groep 1 voorgekom het. Hierdie bevinding stem ooreen met dié van Boudreault en Thivierge (1986) wat gevind het dat dogters, gekenmerk deur lae aanpasbaarheid en onttrekking, geïnternaliseerde gedragsprobleme getoon het. Kinders wat moeilik aanpas, ontwikkel dikwels gedragsprobleme omdat die Westerse middel-tot hoë sosio-ekonomiese groep 'n hoë premie op sosiale interaksie plaas, en die ouers gevolglik dikwels geneig is om druk op die kind te plaas om te sosialiseer (Chess & Thomas, 1986).

Kinders van beide groepe wat deur die moeders as kinders met gebrekkige deursettingsvermoë waargeneem is, het 'n beduidende hoeveelheid geëksternaliseerde gedragsprobleme getoon. Kinders van Groep 2 wat beoordeel is as synde min deursettingsvermoë te hê, was ook beduidend minder sosiaal vaardig. Hierdie bevinding word deels deur dié van Buss en Plomin ondersteun (1975, 1984). Hulle het getoon dat anti-sosiale gedragspatrone by

skoolkinders beduidend met onder andere gebrekkige deursettingsvermoë gekorreleer het.

Groepe 1 en 2 se kinders, wat deur die moeders as kinders wat op 'n intense wyse aan hul emosies uiting gee, ervaar is, het 'n beduidende aantal gedragsprobleme wat veral geëksternaliseer is, getoon. Buss en Plomin (1984) het ook 'n verband tussen anti-sosiale gedragspatrone by skoolkinders en intense emosionele reaksies gerapporteer.

Kinders wat as onvoorspelbaar beoordeel is, het 'n beduidende aantal geëksternaliseerde gedragsprobleme getoon en hul sosiale vaardigheid was ook beperk. Hierdie bevinding klink logies as daar in gedagte gehou word dat die dimensie voorspelbaarheid die reëlmatigheid van gedrag ten opsigte van onder andere sosiale interaksies behels.

Kinders van beide groepe wat deur die moeders as kinders wat baie aktief is, waargeneem is, het 'n beduidende aantal geëksternaliseerde gedragsprobleme getoon. Ook Boudreault en Thivierge (1986) en Buss en Plomin (1984) het gevind dat 'n hoë aktiwiteitsvlak seuns predisponeer om geëksternaliseerde gedragsprobleme te toon.

Vir die dimensies van temperament, naamlik toenadering, sensoriese drempels en afleibaarheid is geen beduidende korrelasies vir beide groepe kinders ten opsigte van gedragsprobleme, internalisering, eksternalisering en sosiale vaardigheid gevind nie. Hierdie drie dimensies is ook nie deur Hegvik et al. (1982) of deur Chess en Thomas (1986) wat "moeilike" temperamentsdimensies vir die middelkinderjare probeer identifiseer het, by hul "moeilike" konstellasie ingesluit nie.

Die gevolgtrekking is dus gemaak dat daar wel 'n positiewe korrelasie tussen dimensies van temperament soos 'n negatiewe goedstemming, moeilike aanpasbaarheid, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, onvoorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak en aspekte van aanpassing soos gedragsprobleme, internalisering, eksternalisering en probleme ten opsigte

te van sosiale vaardigheid aangetoon is. Hipotese 1 is gevolglik aanvaar.

Hoewel beduidend, was die korrelasies egter deurgaans matig tot swak ($p < 0,01$).

Hipotese 2: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met oneffektiewe gesinsfunksies ten opsigte van probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole, asook patologiese algemene gesinsfunksionering toon.

Resultate het aangetoon dat die gesinne van Groep 2 wat probleme met doeltreffende rolverdeling en rolervulling ten opsigte van die gesin se instrumentele en affektiewe behoeftes ondervind het, 'n kind gehad het wat deur die moeder as onvoorspelbaar en/of moeilik aanpasbaar en/of met 'n negatiewe gemoedstemming en/of met gebrekkige deursettingsvermoë beskryf is. Ook kinders van Groep 1 wat beoordeel is as kinders wat meestal negatiewe gemoedstemmings gehad het, se gesinne het probleme met rolle ondervind.

Kinders van Groep 2 wat as kinders met negatiewe gemoedstemmings beskryf is, se gesinne het, benewens rolprobleme, ook probleme met probleemoplossing en kommunikasie ondervind en die gesinne se algemene funksionering was ook patologies.

Kinders van Groep 2 wat deur die moeder as 'n kind met onttrekkingsreaksies beoordeel is, was ook afkomstig uit gesinne waarvan die algemene gesinsfunksionering patologies was. Die verkreeë korrelasies was deurgaans swak tot matig ($p < 0,01$).

Ten opsigte van die korrelasie tussen dimensies van 'n "moeilike" temperament en oneffektiewe gesinsfunksionering met betrekking tot probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid, gedragskontrole en algemene gesinsfunksionering het dit geblyk dat sodanige korrelasies slegs tussen die dimensies negatiewe gemoed en probleme met rolle, probleemoplossing, kommunikasie

en algemene gesinsfunksionering; onvoorspelbaarheid en rolprobleme; onttrekkingsreaksies en oneffektiewe algemene funksionering en gebrekkige deursettingsvermoë en rolprobleme, aangetoon is.

Hipotese 2 is dus ten opsigte van die genoemde dimensies aanvaar.

Hipotese 3: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n negatiewe korrelasie met huwelikstevredenheid toon.

Beduidende, maar swak negatiewe korrelasies is tussen kinders van Groep 2 wat deur die moeders as kinders met gebrekkige deursettingsvermoë beskryf is en die ouers se huwelikstevredenheid gevind. Hoe minder deursettingsvermoë die kind getoon het, hoe meer ontevrede was beide ouers ten opsigte van verskeie aspekte van hul huwelik.

Vir die kinders van Groep 1 is geen beduidende korrelasies tussen enige dimensie van temperament en die ouers se huwelikstevredenheid aangetoon nie. Hierdie bevinding is teenstrydig met vorige navorsing wat wel beduidende verbande gevind het (Graham et al., in Rutter & Hersov, 1977; Rutter, 1982; Simpson & Stevenson-Hinde, 1985; Tomlinson, 1985).

'n Moontlike verklaring vir hierdie teenstrydigheid mag wees dat vorige studies verbande tussen huweliksontevredenheid en dimensies van 'n "moeilike" temperament gevind het. Resultate van die huidige ondersoek het egter daarop gedui dat die subjekte se ouers huwelikstevredenheid ervaar het. Die verband tussen huwelikstevredenheid en dimensies van 'n "moeilike" temperament is nie in die literatuur gerapporteer nie. Uit die genoemde resultate kan daar afgelei word dat ouers met 'n gelukkige huwelik wel 'n temperamenteel "moeilike" kind kan hê. Die kind is dus nie "moeilik" omdat hy op die ouers se huweliksverhouding reageer nie, maar omdat hy konstitusioneel 'n "moeilike" temperament het.

Die gevolgtrekking dat slegs 'n beduidende negatiewe korrelasie tussen die dimensie gebrekkige deursettingsvermoë en huwelikstevredenheid aangetoon kon word, is gemaak. Hipotese 3 is gevolglik slegs ten opsigte van hierdie dimensie aanvaar.

Hipotese 4: Dimensies van 'n "moeilike" temperament sal 'n positiewe korrelasie met 'n beperkende ouerskapstyl toon.

Geen beduidende korrelasies is tussen enige van die dimensies van temperament en die twee ouerskapstyle gevind nie. Die relatiewe sterkte van beide die beperkende en die permissiewe ouerskapstyl was vir albei groepe matig. Beide groepe ouers het egter wel 'n tendens getoon om voorkeur aan 'n meer beperkende ouerskapstyl te gee. Hierdie bevinding is teenstrydig met ander bevindings wat aangetoon het dat daar wel tussen ouerskapstyle en dimensies van temperament verbande bestaan (Maziade et al., 1984; Santrock & Yussen, 1987; Stanhope et al., 1987; Tomlinson-Keasey, 1985). Daar is gevind dat kinders wat aan 'n beperkende ouerskapstyl blootgestel was, deur 'n negatiewe gemoed, moeilike aanpasbaarheid en onttrekking gekenmerk is (Gad, 1985; Bunyan, 1987; Sparks et al., 1984). Thorpe (1985) het gerapporteer dat die moeder se persepsie van 'n temperamenteel "moeilike" kind met 'n verminderde gevoel van sukses en liefde vir die kind, minder gebruikmaking van koöperatiewe dissiplinetegnieke en meer gebruikmaking van outoritêre tegnieke verband gehou het.

Die resultate wat in hierdie ondersoek gevind is, kon nie so 'n verband aantoon nie en hipotese 4 is dus verwerp.

Hierdie teenstrydige resultate word waarskynlik verklaar deur tekortkominge van die vraelys wat gebruik is om die ouerskapstyle te meet. Hierdie tekortkominge word volledig onder punt 7.5 bespreek.

7.3 VERSKILLE TUSSEN GROEPE 1 EN 2 TEN OPSIGTE VAN DIMENSIES VAN TEMPERAMENT, AANPASSING EN GESINSFUNKSIONERING

Die tweede doelstelling met die huidige ondersoek was om te bepaal of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele

probleme ondervind (Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie dergelike probleme toon nie (Groep 2), verskil het.

Verskillende hipoteses oor moontlike verskille tussen Groep 1 en Groep 2 is deur middel van voorwaardelike logistiese regressie ondersoek.

Hipotese 5: Kinders van Groep 1 sal deur die moeders beskryf word as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 toon.

Die resultate van die ondersoek het daarop gedui dat die beoordelings van moeders van Groep 1 se kinders beduidend van dié van Groep 2 se moeders ten opsigte van die dimensies gemoed, deursettingsvermoë en aanpasbaarheid verskil het. Groep 1 se kinders is deur die moeders beskryf as kinders wat deur 'n oorwegend negatiewe gemoedstemming, gebrekkige deursettingsvermoë en moeilike aanpasbaarheid in nuwe situasies gekenmerk is. Hierdie bevinding is ten volle deur die resultate van Hegvik et al. (1982) en Chess en Thomas (1982) bevestig. Hegvik en sy medewerkers het gespekuleer dat, indien 'n "moeilike" temperamentskonstellasie in die toekoms vir die middelkinderjare identifiseer sou word, dit moeilike aanpasbaarheid, negatiewe gemoed en gebrekkige deursettingsvermoë sou insluit.

Die moeders se persepsies van die dimensies voorspelbaarheid, aktiwiteitsvlak, intense emosionele reaksies en sensoriese drempels het ook beduidend tussen die twee groepe kinders onderskei. Die kinders in Groep 1 is as minder voorspelbaar, meer aktief en emosioneel meer intens, met laer sensoriese drempels, as kinders van Groep 2 beoordeel. Ook volgens Chess en Thomas (1986) is 'n temperamentel "moeilike" kind tydens die middelkinderjare primêr deur moeilike aanpasbaarheid, 'n negatiewe gemoed, gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, lae voorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak gekenmerk. Hegvik et al. (1982) het ook gevind dat moeders se globale beoordeling van hul kind as "moeilik" tydens die middelkin-

derjare hoogs beduidend met moeilike aanpasbaarheid en negatiewe gemoed gekorreleer het. Gebrekkige deursettingsvermoë, intense emosionele reaksies, lae voorspelbaarheid en 'n hoë aktiwiteitsvlak het ook 'n beduidende verband met die moeder se beoordeling van die kind as "moeilik" getoon, aldus Hegvik et al. Soortgelyke bevindings is deur Gordon (1983), Sirignano en Lachman (1985), Ventura (1982) en Wolkind en De Salis (1982) gerapporteer.

Hipotese 5, naamlik dat die kinders van Groep 1 deur hul moeders beoordeel sou word as kinders wat oor dimensies van 'n "moeiliker" temperament as kinders van Groep 2 beskik, is deur die resultate van hierdie ondersoek bevestig. Hipotese 5 is gevolglik aanvaar.

Hipotese 6: Groep 1 se aanpassing, soos deur die CBCL gemeet is, sal meer patologies as dié van Groep 2 wees.

Deur gebruikmaking van genormaliseerde T-tellings kon die geslagte binne elke groep gekombineer en ten opsigte van die totaalskale van die CBCL vergelyk word. Die kinders se aanpassing is in terme van die hoeveelheid en aard van gedragsprobleme wat voorgekom het, asook hulle sosiale vaardigheid, bepaal. Resultate het daarop gedui dat Groep 1 en Groep 2 ten opsigte van die skale internalisering, eksternalisering, totale gedragsprobleme en sosiale vaardigheid, beduidend van mekaar verskil het. Die resultate van die kinders van Groep 1 het vir al vier die genoemde skale binne die "abnormale" reeks, soos deur Achenbach en Edelbrock (1983) bepaal is, geval. Groep 2 se tellings was deurgaans binne die "normale" reeks. Achenbach en Edelbrock se vergelykings van "kliniese" en "normale" populasies het hierdie bevinding ondersteun.

Faktorontleding het aangetoon dat seuns en dogters se probleme verskillend gegroepeer het (Achenbach & Edelbrock, 1983, 1984). Die individuele gedragsprobleme- en sosialevaardigheidsskale is gevolglik afsonderlik vir seuns en dogters ontleed en geïnterpreteer.

Die resultate van beide die seuns en die dogters van Groepe 1 en 2 het ten opsigte van al die individuele gedragsprobleme-skale binne die "normale" reeks geval. Die tellings van die seuns en dogters van Groep 1 was egter op alle skale aansienlik nader aan die "abnormale" grens geleë as dié van Groep 2. Ten opsigte van depressiewe en skisoïed-obsessiewe gedrag het die resultate van die dogters van Groep 1 net buite die "abnormale" grens geval.

In vergelyking met Groep 2 se seuns het die seuns van Groep 1 beduidend meer sosiaal onttrek, skisoïed-angstige gedrag getoon, was onwillig om te kommunikeer, hiperaktief, depressief en aggressief. Hulle het ook beduidend meer anti-sosiale gedrag en somatiese klagtes getoon. Die totaalskale het ook beduidend tussen die twee groepe seuns onderskei: die seuns van Groep 1 het beduidend meer gedragsprobleme wat geïnternaliseer en/of geëksternaliseer is as dié van Groep 2 getoon.

Groep 1 se dogters was in vergelyking met dié van Groep 2 beduidend meer depressief, skisoïed-obsessief, sosiaal onttrekend, hiperaktief en aggressief. In totaal het hulle dus meer gedragsprobleme getoon wat beide geïnternaliseer of geëksternaliseer is.

Die individuele sosiale vaardigheidstellings van die seuns en dogters van beide groepe het binne die "normale" grens geval. Groep 1 se seuns en dogters het egter beduidend meer skoollastiese probleme as die seuns en dogters van Groep 2 ondervind. Dit is interessant om daarop te let dat die presenterende klagte van 'n meerderheid van Groep 1 se kinders tydens hul eerste konsultasie by die Kinderpsigiatrie-eenheid van Tygerberg-hospitaal swak skoolvordering met gepaardgaande emosionele probleme was. Hierdie bevinding is in ooreenstemming met dié van ander studies wat 'n verband tussen skoollastiese probleme, moeilike aanpasbaarheid en gebrekkige sosiale vaardighede getoon het (Holbrook, Pullis & Cadwell, in Martin, 1983; Thomas & Chess, 1977; Wilgash & Patrick, in Bender, 1985). Die seuns van Groep 1 het ook beduidend minder as Groep 2 se seuns aan sosiale aktiwiteite deelgeneem.

Tellings wat op die totale-sosialevaardigheidskaal behaal is, het daarop gedui dat die seuns en dogters van Groep 1 beduidend minder sosiaal vaardig as dié van Groep 2 was. Chess en Thomas (1986) was ook van mening dat die mees stresvolle omstandighede vir die "moeilike" kind, dié is wat sosialisering vereis sowel as die aanpassing van sy spontane gedragstyl om te konformeer met die gesin, skool en portuurgroep.

Uit die bogenoemde bespreking is die gevolgtrekking gemaak dat die kinders van Groep 1 se aanpassing in terme van beide die hoeveelheid en aard van gedragsprobleme, asook hul sosiale vaardigheid, beduidend meer patologies as die aanpassing van Groep 2 se seuns en dogters was. Hipotese 6 is dus aanvaar.

Hipotese 7: Groep 1 se gesinne sal meer probleme ten opsigte van gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind.

Resultate het daarop gedui dat Groepe 1 en 2 nie beduidend ten opsigte van hul algemene gesinsfunksionering, óf enige van die ander gesinsfunksies soos probleemoplossing, kommunikasie, rolle, affektiewe responsiwiteit, affektiewe betrokkenheid en gedragskontrole, verskil het nie. Hierdie bevinding is teenstrydig met dié van ander navorsers wat bevind het dat indeksasiënte se gesinne dikwels deur patologie gekenmerk is (Lee & Bates, 1985; Simpson & Stevenson-Hinde, 1985). Die bevinding is egter ondersteun deur dié van Middleton (1988) wat ook gesonde gesinsfunksionering by 'n groep psigiatriese seuns aangetoon het.

Suid-Afrikaanse gesinne word dikwels gekenmerk deur tradisionele rolverdelings binne die gesin en die handhawing van hoë morele waardes. Die moontlikheid bestaan dus dat 'n temperamentel "moeilike" kind nie 'n beduidende invloed op die gesinsfunksies uitoefen nie. Dit wil dus voorkom asof 'n gesonde gesin wel 'n temperamentel "moeilike" kind kan oplewer. Die afleiding kan gemaak word dat die etiologie vir die kind se "moeilike" temperament dus moontlik konstitusioneel van aard is. Daar moet egter ook in gedagte gehou word dat dit wil voorkom asof die FAD wat gebruik is om gesinsfunksies te eva-

lueer nie gesinspatologie geldig kan identifiseer nie. Die verkreeë resultaat mag dus moontlik ook 'n gevolg van gebreke van die vraelys wees.

Die funksies van Groep 1 se gesinne het egter, hoewel nie beduidend nie, méér as dié van Groep 2 s'n in die rigting van patologie geneig - veral ten opsigte van die funksies rolle, affektiewe responsiwiteit en affektiewe betrokkenheid. Middleton (1980) en Theron (1984) het soortgelyke bevindings gerapporteer.

Die resultate van hierdie studie kon dus nie aantoon dat Groep 1 se gesinne meer probleme met gesinsfunksies as die gesinne van Groep 2 ondervind het nie en hipotese 7 is verwerp.

Hipotese 8: Groep 1 se ouers sal minder tevrede met hul huwelike wees as wat die ouers van Groep 2 sal wees.

Daar is gevind dat Groep 1 en 2 se ouers nie beduidend ten opsigte van hul huwelikstevredenheid verskil het nie. Die huwelikstevredenheid van die vaders en die moeders van beide groepe kinders was aanduidend van 'n baie goeie huweliksverhouding.

'n Moontlike verklaring waarom daar nie 'n beduidende verskil in die twee groepe ouers se huwelikstevredenheid aangetoon is nie, mag moontlik verband hou met die intrinsieke kompleksiteit verbonde aan die meting van hierdie konstruk. Navorsing het aangetoon dat mense nie maklik erken - selfs nie aan hulself nie - dat hulle huweliksontevredenheid ervaar nie (Glenn & McLanahan, 1981; Lerner & Spanier, 1978). Huwelikstevredenheid mag ook moontlik as 'n affektiewe momentele ervaring beleef word, wat onstabiel oor tyd is (Glenn & Weaver, 1978).

Op grond van die resultate is hipotese 8 verwerp.

Hipotese 9: Kinders in Groep 1 sal aan 'n meer beperkende ouerskapstyl in vergelyking met kinders van Groep 2 blootgestel wees.

Resultate het nie 'n beduidende verskil tussen die ouerskapstyle van Groepe 1 en 2 aangetoon nie. Dit mag wees dat hierdie resultate aan eienskappe van die meetmiddel self toegeskryf kan word. Slegs twee ouerskapstyle, naamlik die beperkende en die permissiewe styl, is deur die vraelys geëvalueer en sommige items is dubbelsinnig gestel. Aangesien die vraelys redelik verouderd was, het dit nie vir die gesaghebbende ouerskapstyl voorsiening gemaak nie. Dit mag wees dat subjekte se ouers wat hierdie ouerskapstyl beoefen het gevolglik die items van die CRAS baie neutraal beantwoord het, sodat die resultate nie 'n voorkeur vir òf 'n beperkende òf 'n permissiewe styl kon identifiseer nie.

Hipotese 9 is dus verwerp.

7.4 SAMEVATTING

Dit het uit 'n studie van die literatuur geblyk dat daar 'n behoefte aan verdere navorsing oor dimensies van temperament tydens die middelkinderjare asook die verband tussen dimensies van temperament, aanpassing en gesinsfunksionering bestaan. Geen ondersoek oor temperament wat op die Suid-Afrikaanse omstandighede van toepassing was, is in die literatuur gevind nie. 'n Navorsingsprojek is gevolglik beplan wat twee doelstellings gehad het, naamlik (1) om te bepaal of daar 'n korrelasie tussen dimensies van temperament tydens die middelkinderjare en die kind se (a) aanpassing en (b) gesinsfunksionering bestaan en (2) om te bepaal of kinders wat gedragsprobleme lewer en/of emosionele probleme ondervind (psigiatriese pasiënte, Groep 1) ten opsigte van (a) dimensies van temperament, (b) aanpassing en (c) gesinsfunksionering van kinders wat nie dergelike probleme toon nie (skoolkinders, Groep 2), verskil.

Om die doelstellings van die navorsing te bereik, is 'n aantal spesifieke hipoteses gestel waarvolgens die navorsingsdata ontleed is. Hierdie ontleding het die volgende aan die lig gebring:

- (1) Kinders wat deur die moeders as kinders met dimensies van 'n "moeilike" temperament beoordeel is, het meer geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedragsprobleme en minder sosiale vaardighede as kinders wat nie deur die moeders as "moeilik" ten opsigte van die dimensies beoordeel is nie, getoon.
- (2) Kinders wat deur die moeders beskryf is as kinders
 - (a) met 'n negatiewe gemoedstemming, se gesinne het probleme met die gesinsfunksies rolle, probleemoplossing, kommunikasie en algemene gesinsfunksionering ondervind;
 - (b) wat onvoorspelbaar was, se gesinne het probleme met rolle gehad;
 - (c) wat geneig was om te onttrek se gesinne het probleme met algemene gesinsfunksies ondervind;
 - (d) met gebrekkige deursettingsvermoë, se gesinne het ook probleme met rolle getoon.
- (3) Kinders van wie die moeder se persepsie was dat hulle gebrekkige deursettingsvermoë het, se vaders en moeders het huweliksontevredenheid uitgespreek.
- (4) Geen verband kon aangetoon word tussen kinders wat deur die moeders beskryf is as kinders wat dimensies van 'n "moeilike" temperament toon en blootstelling van hierdie kinders aan 'n spesifieke ouerskapstyl nie.
- (5) Die kinders van Groep 1 is as kinders wat dimensies van 'n "moeiliker" temperament as die kinders van Groep 2 getoon het, waargeneem. Groep 1 se kinders is beoordeel as kinders met 'n oorwegend negatiewe gemoedstemming, gebrekkige deursettingsvermoë, moeilike aanpasbaarheid in nuwe situasies, onvoorspelbaarheid, 'n hoë aktiwiteitsvlak, intense emosionele reaksies, en met laer sensoriese drempels.

- (6) Die aanpassing van die kinders in Groep 1 was meer patologies as dié van Groep 2. Groep 1 se kinders het beduidend meer geïnternaliseerde en geëksternaliseerde gedragsprobleme en minder sosiale vaardighede as Groep 2 se kinders getoon. In vergelyking met Groep 2 se seuns het die seuns van Groep 1 beduidend meer sosiaal onttrek, skisoïed-angstige gedrag getoon, was onwillig om te kommunikeer, hiperaktief, depressief en aggressief. Hulle het ook meer anti-sosiale gedrag en somatiesse klagtes gehad. Groep 1 se seuns het in vergelyking met dié van Groep 2 meer skolastiese probleme ervaar, minder aan sosiale aktiwiteite deelgeneem en was sosiaal minder vaardig.

Die dogters van Groep 1 was meer depressief, skisoïed-obsessief, sosiaal-onttrekkend, hiperaktief en aggressief as Groep 2 se dogters. Hulle het ook, in vergelyking met die dogters van Groep 2, meer skolastiese probleme ervaar en hulle was sosiaal minder vaardig.

- (7) Die gesinne van Groep 1 en Groep 2 het nie van mekaar ten opsigte van die McMaster-gesinsfunksies verskil nie.
- (8) Groepe 1 en 2 het ook nie ten opsigte van die ouers se huwelikstevredenheid verskil nie.
- (9) Daar was geen verskil tussen Groepe 1 en 2 ten opsigte van 'n verkose ouerskapstyl nie.

Indien die genoemde bevindings binne die gedragstylbenadering van Thomas en Chess (1977) en die genetiese benadering van Buss en Plomin (1975, 1984) geïnterpreteer word, kan die belangrike afleiding gemaak word dat die ontplooiing van 'n kind se genetiese potensiaal in temperamentstrekke gemanifesteer word.

Hierdie trekke word objektief as die kind se kenmerkende gedragstyl waargeneem en volgens Allport (in Möller, 1980) sluit dit veral die kind se gevoeligheid vir emosionele stimulering, die intensiteit en snelheid van sy emosionele reaksie.

sies en veral die aard van sy oorheersende gemoedstemming en wisselings daarvan in. Hierdie temperamentstrekke kon deur die moeders se beoordelings van hul kinders se gedrag by 'n groep kinders in die middelkinderjare betroubaar en geldig gemeet word en daar kan verwag word dat latere persoonlikheids-funksionering uit hierdie basiese temperament van die kind sal ontwikkel (Buss & Plomin, 1984; Willerman, 1979).

'n Kind funksioneer egter nie in isolasie nie en, soos reeds deur navorsers aangetoon is, kan daar verwag word dat die gedragsuiting van die kind se basiese genetiese potensiaal wel deur die omgewing beïnvloed sal word en dat die kind ook op die omgewing 'n invloed kan uitoefen (Chess & Thomas, 1986). Ten opsigte van 'n moontlike verband tussen die kind se temperament en gesinsveranderlikes is daar egter in hierdie ondersoek min van die verwagte verbande aangetoon, wat moontlik deur die manier van meting asook 'n relatief klein steekproef, soos vervolgens bespreek word, verklaar kan word.

7.5 AANBEVELINGS

Ter afsluiting kan na sekere leemtes van die huidige navorsingsprojek, sowel as na moontlike voorstelle ter verbetering in toekomstige ondersoeke, gekyk word.

Die aantal subjekte wat by Groep 1 betrek is, was relatief min in vergelyking met die groot hoeveelheid veranderlikes wat gemeet is. Daar word aanbeveel dat toekomstige ondersoeke meer subjekte betrek en ook minder veranderlikes meer intensief bestudeer.

In hierdie ondersoek, asook in twee vorige studies (Middleton, 1988; Theron, 1984), kon die McMaster-gesinsevalueringsvraelys van Epstein et al. (1978) nie ten opsigte van die gesinsfunksies tussen "normale" en "kliniese" steekproewe onderskei of gesinspatologie by 'n groep seuns met emosionele en/of gedragsprobleme aantoon nie. Die meting van gesinsfunksies blyk baie kompleks te wees en die vraag ontstaan of die blote beoordeling daarvan deur die moeder met behulp van die FAD

gesinsfunksies akkuraat meet. Gesinsfunksies kan moontlik deur toekomstige navorsers meer volledig ondersoek word deur 'n gestruktureerde onderhoud met die hele gesin te voer en elke lid van die gesin wat daartoe in staat is, 'n vraelys te laat invul.

Die meet van huwelikstevredenheid deur Lazarus (1981) se vraelys blyk ook 'n té growwe meting te wees en daar word aanbeveel dat daar in die toekoms 'n kombinasie van 'n gestruktureerde en 'n meer volledige huweliksvraelys gebruik word.

'n Resente ouerskapvraelys kon nie in die literatuur gevind word nie en gevolglik is die verouderde vraelys van Block (1955) gebruik. Hierdie vraelys het slegs die twee oneffektiewe ouerskapstyle (beperkend en permissief) gemeet. 'n Belangrike leemte in hierdie ondersoek was dus dat daar nie voorsiening gemaak is vir ouers wat 'n demokratiese gesaghebbende ouerskapstyl gebruik het nie. Daar word aanbeveel dat toekomstige navorsing 'n vraelys sal gebruik wat al drie die tipes ouerskapstyle meet.

'n Moontlike rede waarom daar in hierdie ondersoek min van die verwagte verbande tussen dimensies van temperament en gesinsfunksionering gevind is, mag wees omdat seuns en dogters verskillende interaksies uit die omgewing ontlok, dat die verwagtings wat aan seuns en dogters gestel word, verskil en dat die invloed wat die kind se temperament op sy omgewing uitoefen ook vir die geslagte verskil. Statistiese ontledings om 'n verband tussen dimensies van temperament en gesinsfunksionering te bepaal, het nie seuns en dogters in hierdie ondersoek geskei nie. Dit mag wees dat, indien geslag wel 'n rol by omgewingsinteraksies speel, korrelasies hierdeur verswak is. Daar word gevolglik aanbeveel dat toekomstige navorsing seuns en dogters apart sal bestudeer en groter steekproewe sal gebruik. Navorsing op die ander bevolkingsgroepe in Suid-Afrika word ook aanbeveel.

VERWYSINGSLYS

- Achenbach, T.M. (1978). The Child Behavior Profile: Boys aged 6-11. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46(3), 478-488.
- Achenbach, T.M., & Edelbrock, C.S. (1983). Manual for the Child Behavior Checklist and Revised Child Behavior Profile. Burlington: Dept. Psychiatry.
- Achenbach, T.M., & Edelbrock, C.S. (1984). Psychopathology of Childhood. *Annual Review of Psychology*, 35, 227-256.
- Affleck, G., Allen, D., McGrade, B., & McQueeney, M. (1983). Maternal and child characteristics associated with mothers' perception of their high risk/developmental, delayed infants. *The Journal of Genetic Psychology*, 142, 171-180.
- Albrechts, S.L. (1979). Correlates of marital happiness among the married. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 857-867.
- Allen, D.A., Affleck, G., McGrade, B.J., & McQueeney, M. (1984). Effects of single-parent status on mothers and their high-risk infants. *Infant behavior and development*, 7, 347-359.
- Bates, J.E. (1980). The concept of difficult temperament. *Merrill Palmer Quarterly*, 26(4), 299-319.
- Bates, J.E., & Bayles, K. (1984). Objective and subjective components in mothers' perceptions of their children from age 6 months to 3 years. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30, 111-130.

- Bates, J.E., Olson, S.L., Pettit, G.S., & Bayles, K. (1982). Dimensions of individuality in the mother-infant relationship at six months of age. *Child development*, 53, 446-461.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child development*, 37, 887-907.
- Baumrind, D. (1983). Rejoinder to Lewis' reinterpretation of parental firm control effects. *Psychological Bulletin*, 94(1), 132-142.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1987). Temperament and attachment security in the strange situation: an empirical rapprochement. *Child development*, 58, 787-795.
- Bender, W.N. (1985). Differences between learning disabled and non-learning disabled children in temperament and behavior. *Learning Disability Quarterly*, Winter, 8, 11-18.
- Block, J. (1955). Personality characteristics associated with fathers' attitudes toward child rearing. *Child development*, 26(1), 41-48.
- Boudreault, M., & Thivierge, J. (1986). The impact of temperament in a school setting: an epidemiological study. Special issue: Canadian Academy of Child Psychiatry: A Canadian perspective. *Canadian Journal of Psychiatry*, 31(6), 499-504.
- Brazelton, T.B. (1973). Neonatal Behavioral Assessment Scale. London: Statistics International Medical Publications.
- Breslow, N.E., Day, N.E., & Davis, W. (1980). Statistical methods in cancer research. Lyon: International Agency for research on cancer.
- Briggs, V., & Schulz, L.R. (1955). Parental response to concepts of parent-adolescent relationships. *Child development*, 26(4), 279-284.

- Brody, G.H., Stoneman, Z., & Burke, M. (1987). Child temperaments, maternal differential behavior and sibling relationships. *Developmental Psychology*, 23(3), 354-362.
- Bunyan, A. (1987). "Help, I can't cope with my child" - A behavioral approach to the treatment of a conduct disordered child within the natural homesetting. *British Journal of Social Work*, 17, 237-256.
- Buss, A.H., & Plomin, R.A. (1975). Temperament theory of personality development. New York: John Wiley & Sons.
- Buss, A.H., & Plomin, R. (1984). Temperament: early developing personality traits. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Buss, A.H., Plomin, R., & Willerman, L. (1973). The inheritance of temperaments. *Journal of Personality*, 41, 513-534.
- Cameron, J.R. (1977). Parental treatment, children's temperament and the risk of childhood behavioral problems: 1 relationships between parental characteristics and changes in children's temperament over time. *American Journal of Orthopsychiatry*, 47(4), 568-576.
- Cameron, J.R. (1978). Parental treatment, children's temperament and the risk of childhood behavioral problems: 2 initial temperament, parental attitudes and the incidence and form of behavioral problems. *American Journal of Orthopsychiatry*, 48(1), 140-147.
- Carey, G., & Rice, J. (1983). Genetics and personality temperament: simplicity or complexity. *Behavior Genetics*, 13(1), 43-63.
- Carey, W.B. (1982). The validity of parental assessments of development and behavior. *American Journal of Diseases of Children*, 136, 97-99.

- Carey, W.B. (1985). Clinical use of temperament data in pediatrics. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 6(3), 137-142.
- Carey, W.B., & McDevitt, S.C. (1978). Revision of the infant temperament questionnaire. *Pediatrics*, 61, 735-739.
- Chess, S., & Thomas, A. (1985). Annual progress in child psychiatry and child development, New York: Brunner/Mazel.
- Chess, S., & Thomas, A. (1986). Temperament in clinical practice, New York: The Guilford Press.
- Colbert, K.K. (1985). Transition to parenthood: the effect of resources, anticipatory socialization and perceived infant temperament. *Dissertation Abstracts International*, 46(1), 322-B.
- Crockenberg, S., & Acredolo, C. (1983). Infant temperament ratings: a function of infants, of mothers, or both? *Infant Behavior and Development*, 6, 61-72.
- Daniels, D., Plomin, R., & Greenhalgh, J. (1984). Correlates of difficult temperament in infancy. *Child Development*, 55, 1184-1194.
- Dunn, J., & Kendrick, C. (1981). Studying temperament and parent-child interaction: comparison of interview and direct observation. *Annual Progress in Child Psychiatry and Child Development*, 415-430.
- Dunn, J., & Plomin, R. (1986). Determinants of maternal behaviour toward 3-year-old siblings. *British Journal of Developmental Psychology*, 4, 127-137.
- Du Toit, J.M. (1975). *Statistiese metodes*. Stellenbosch: Kosmo Uitg. (Edms.). Bpk.

- Emde, R.N., & Harmon, R.J. (1982). The development of attachment and affiliative systems. New York: Plenum Press.
- Epstein, N.B., Baldwin, L.M., & Bishop, D.S. (1983). The McMaster family assessment device. *Journal of Marital and Family Therapy*, 9(2), 171-180.
- Epstein, N.B., Bishop, D.S., & Levin, S. (1978). The McMaster model of family functioning. *Journal of Marriage and Family Counseling*, 5, 19-31.
- Feuerstein, P. (1984). The relationship between temperament and the social adjustment of 4-year-old school children. *Dissertation Abstracts International*, 45(1), 123-A.
- Fullard, W., McDevitt, S.C., & Carey, W.B. (1984). Assessing temperament in one- to three-year-old children. *Journal of Pediatric Psychology*, 9(2), 205-217.
- Gad, M.T. (1985). Parents' use of reasoning as a disciplinary technique. *Dissertation Abstracts International*, 46(2), 639-B.
- Glenn, N. & McLanahan, S. (1981). The effect of offspring on the well-being of adults. *Journal of Marriage and the Family*, 44, 409-421.
- Glenn, N.D. & Weaver, C.N. (1978). Multivariate, multisurvey study of marital happiness. *Journal of Marriage and the family*, 12, 20-24.
- Goldsmith, H.H. (1983). Genetic influences on personality from infancy to adulthood. *Child Development*, 54, 331-355.
- Goldsmith, H.H., & Campos, J.J. (1982). Genetic influences on individual differences in emotionality. *Infant Behavior and Development*, 5, 99-105.

- Goldsmith, H.H., & Gottesman, I.I. (1981). Origins of variation in behavioral style: A longitudinal study of temperament in young twins. *Child Development*, 52, 91-103.
- Gordon, N. (1981). Child temperament and adult behavior: an exploration of "goodness of fit". *Child Psychiatry and Human Development*, 11(3), 167-179.
- Gordon, N. (1983). Maternal perception of child temperament and observed mother-child interaction. *Child Psychiatry and Human Development*, 13(3), 153-167.
- Gray, J. (1982). The relationship of mother's attitudes towards the maternal role and mothers' impressions of temperament. *Dissertation Abstracts International*, 43(4), 1279-B.
- Hegvik, R.L., McDevitt, S.C., & Carey, W.B. (1982). The middle childhood temperament questionnaire. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 3, 197-200.
- Hertzog, M.E., & Mittleman, J.M. (1983). Temperament in low birthweight children. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 201-211.
- Himmelfarb, S., Hock, E., & Wenar, C. (1985). Infant temperament and non-compliant behavior at four years: a longitudinal study. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 111(1), 7-21.
- Holbert, K.J. (1984). The relationship between paternal parenting styles and the preschool behavior of sons. *Dissertation Abstracts International*, 45(3), 1038-B.
- Hubert, N.C., Wachs, T.O., Peters-Martin, P., & Gandour, M.J. (1982). The study of early temperament: measurement and conceptual issues. *Child development*, 53, 571-600.
- Hurlock, E.B. (1978). *Child development*. Sixth edition. Auckland: McGraw-Hill International Book Company.

- Kagan, J. (1971). *Change and continuity in infancy*. New York: Wiley.
- Kagan, J. (1982). The construct of difficult temperament: a reply to Thomas, Chess and Korn. *Merrill-Palmer Quarterly*, 28(1), 21-24.
- Kent, J.T. (1970). Behavioral style and adjustment: a study of sibling differences. *Dissertation Abstracts International*, 31, 2990B.
- Klein, P.S. (1984). Behavior of Israeli mothers toward infants in relation to infants' perceived temperament. *Child Development*, 55, 1212-1218.
- Korn, S.J., & Gannon, S. (1985). Temperament, cultural variation and behavior disorder in preschool children. *Annual Progress in Child Psychiatry and Child Development*, 400-410.
- Kunzler, E.R. (1978). The impact of parenting styles upon adolescent behavior. *Dissertation Abstracts International*, 38, 5076-A.
- Lambert, N.M. (1982). Temperament profiles of hyperactive children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(3), 458-467.
- Lazarus, A. (1981). *The practice of multimodal therapy*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Lee, C.L., & Bates, J.E. (1985). Mother-child interaction at age two years and perceived difficult temperament. *Child Development*, 56, 1314-1325.
- Lerner, J.V. (1983). The role of temperament in psycho-social adaptation in early adolescents: a test of a "goodness of fit" model. *The Journal of Genetic Psychology*, 143, 149-157.

- Lerner, J.V. (1984). The import of temperament for psycho-social functioning: tests of a "goodness of fit" model. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 117-188.
- Lerner, J.V., & Galambos, N.C. (1985). Maternal role satisfaction, mother-child interaction and child temperament: a process model. *Developmental Psychology*, 21(6), 1157-1164.
- Lerner, J.V., & Lerner, R.M. (1984). Temperament and adaptation across life. In Lerner, J.V. The import of temperament for psycho-social functioning. Tests of a "goodness of fit" model. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 177.
- Lerner, R.M. (1982). Children and adolescents as producers of their own development. *Developmental Review*, 342-370.
- Lerner, R.M., & Spanier, G.B. (1978). Child influences on marital and family interaction: a life-span perspective. New York: Academic Press.
- Levitt, M.J., Weber, R.A., & Clark, M.C. (1986). Social network relationships as sources of maternal support and well-being. *Developmental Psychology*, 22(3), 310-316.
- Loehlin, J.C. (1983). John Locke and behavior genetics. *Behavior Genetics*, 13(1), 117-121.
- Louw, D.A., Gerdes, L.C., & Meyer, W.F. (Eds.). (1984). *Menslike ontwikkeling*. Pretoria: HAUM Opvoedkundige Uitgewery.
- Lyon, M.E., & Plomin, R. (1981). The measurement of temperament using parental ratings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 22, 47-53.
- Martin, R.P. (1983). Temperament: a review of research with implications for the school psychologist. *School Psychology Review*, 12, 266-274.

- Matheny, A.P. (1984). Twin similarity in the developmental transformations of infant temperament as measured in a multi-method, longitudinal study. *Acta Genetic Medicine Gemellol*, 33, 181-189.
- Matheny, A.P., & Dolan, A.B. (1980). A twin study of personality and temperament during middle childhood. *Journal of Research in Personality*, 14, 224-234.
- Matheny, A.P., Wilson, R.S., Dolan, A.M., & Krantz, J.Z. (1981). Behavioral contrasts in twinships: stability and patterns of differences in childhood. *Child Development*, 51, 579-588.
- Matheny, A.P., Wilson, R.S., & Thoben, A.S. (1987). Home and mother: relations with infant temperament. *Developmental Psychology*, 23(3), 323-331.
- Maziade, M., Boudreault, M., Thivierge, J., Capèraá, P., & Côte, R. (1984). Infant temperament: SES and gender differences and reliability of measurement in a large Quebec sample. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 213-226.
- Maziade, M., Côte, R., Boudreault, M., Thivierge, J., & Boutin, P. (1986). Family correlates of temperament continuity and change across middle childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56(2), 195-203.
- McDevitt, S.C., & Carey, W.B. (1978). The measurement of temperament in 3-7-year-old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 119, 245-253.
- Middleton, T.I. (1988). The classification of children into external and internal broad band groupings. Doktorale proefskrif, Universiteit van Stellenbosch.
- Möller, A.T. (1980). Inleiding tot persoonlikheidsielkunde. Durban-Pretoria: Butterworths.

- Nelson, J.N., & Simmerer, N.J. (1984). A correlational study of children's temperament and parent behavior. *Early Child Development and Care*, 16, 231-250.
- O'Grady & Metz (1987). Resilience in children at high risk for psychological disorder. *Journal of Pediatric Psychology*, 12(1), 3-23.
- Persson-Blennow, I., & McNeil, T.F. (1981). Temperament characteristics of children in relation to gender birth order and social class. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51(4), 710-714.
- Peters-Martin, P., & Wachs, T.D. (1984). A longitudinal study of temperament and its correlates in the first 12 months. *Infant Behavior and Development*, 7, 285-298.
- Plomin, R., & Daniels, D. (1984). The interaction between temperament and environment: methodological considerations. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 149-162.
- Plomin, R., & Rowe, D.C. (1978). A twin study of temperament in young children. *Annual Progress in Child Psychiatry and Child Development*, 10(4), 216-222.
- Rendina, I., & Dickerscheid, J.D. (1976). Father involvement with first-born infants. *The Family Coordinator*, 373-378.
- Rothbart, M., & Derryberry, D. (1981). Development of individual differences in temperament. In M. Lamb & A. Brown (Eds.) *Advances in developmental psychology*. Boston: Erlbaum.
- Rothbart, M.K., & Goldsmith, H.H. (1985). Three approaches to the study of infant temperament. *Developmental Review*, 5, 237-260.

- Rutter, M. (1981). Stress, coping and development, some issues and some questions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 22, 323-356.
- Rutter, M. (1982). Temperament: concepts, issues and problems. In Temperament differences in infants and young children. Ciba Foundation Symposium 89. London: Pitman, 1-16.
- Rutter, M., & Hersov, L. (Eds.). (1977). Child psychiatry. London: Blackwell Scientific Publications.
- Rutter, M., & Hersov, L. (1985). Child and adolescent psychiatry. Modern approaches. Second edition. London: Blackwell Scientific Publications.
- Sameroff, A., & Chandler, M. (1984). Reproductive risk and the continuum of caretaking casualty. In Plomin, R., & Daniels, D. The interaction between temperament and environment: methodological considerations. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 149-162.
- Sameroff, A.J. (1975). Early influences on development: fact or fantasy? *Merrill-Palmer Quarterly*, 21, 267-299.
- Santrock, J.W., & Yussen, S.R. (1987). *Child development. An introduction*. IOWA: W.M.C. Brown Publishers.
- Schlemmer, L., & Stopforth, P. (1979). A guide to the coding of occupations in South Africa. Fact Paper No. 4. Durban: Council of Applied Social Sciences.
- Simonds, M.P., & Simonds, J.F. (1981). Relationship of maternal parenting behaviors to preschool children's temperament. *Child Psychiatry and Human Development*, 12(1), 19-31.
- Simpson, A.E., & Stevenson-Hinde, J. (1985). Temperamental characteristics of three to four-year old boys and girls and child family interactions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 26(1), 43-53.

- Sirignano, S.W., & Lachman, M.E. (1985). Personality change during the transition to parenthood: the role of perceived infant temperament. *Developmental Psychology*, 21(3), 558-567.
- Spanier, G.B., & Lewis, P. (1980). Marital quality: A review of the Seventies. *Journal of Marriage and the Family*, 10, 825-839.
- Sparks, A.D., Thornburg, K.R., Ispa, J.M., & Gray, M.M. (1984). Prosocial behaviors of young children related to parental childrearing attitudes. *Early Child Development and Care*, 15, 291-298.
- Spivack, G., Marcus, J., & Swift, M. (1986). Early classroom behaviors and later misconduct. *Developmental Psychology*, 22(1), 124-130.
- Standley, K.A., Soule, B., Copans, S.A., & Klein, R.P. (1978). Multidimensional sources of infant temperament. *Genetic Psychology Monographs*, 98, 203-231.
- Stanhope, L., Bell, R.Q., & Parker-Cohen, N.Y. (1987). Temperament and helping behavior in preschool children. *Developmental Psychology*, 23(3), 347-353.
- Stevenson, J., & Fielding, J. (1985). Ratings of temperament in families of young twins. *Journal of Developmental Psychology*, 3, 143-152.
- Taylor, E.B. (1985). Temperament: interaction with family factors and relation to social competence in the preschool years. *Dissertation Abstracts International*, 45(12), 3978-B.
- Theron, K. (1984). Die invloed van 'n kind se temperament op gesinsfunksionering en huwelikstevredenheid. Ongepubliseerde MA-skripsie, Universiteit van Stellenbosch.

- Thomas, A. (1984). Temperament research: where we are, where we are going. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30(2), 103-109.
- Thomas, A., Birch, H., Chess, S., & Robbins, L.C. (1961). Individuality in responses of children to similar environmental situations. *American Journal of Psychiatry*, 117, 798-803.
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). Temperament and development. New York: Brunner/Mazel.
- Thomas, A., & Chess, S. (1980). The dynamics of psychological development. New York: Brunner/Mazel.
- Thomas, A., Chess, S., & Birch, H. (1968). Temperament and behavior disorders in children. New York: New York University Press.
- Thomas, A., Chess, S., Birch, H., Hertzog, M.E., & Korn, S. (1963). Behavioral individuality in early childhood. New York: New York Univ. Press.
- Thomas, A., Chess, S., & Korn, S.J. (1982). The reality of difficult temperament. *Merrill-Palmer Quarterly*, 28(1), 1-20.
- Thorpe, S.J. (1985). Mothers' perceptions and patterns of discipline with children of differing temperaments. *Dissertation Abstracts International*, 45(9), 2767-A.
- Tomlinson, P.S. (1985). Personal, interpersonal and infant characteristics as predictors of marital satisfaction during the transition to parenthood. *Dissertation Abstracts International*, 46(2), 530-A.
- Tomlinson-Keasey, C. (1985). Child development. Psychological, socio-cultural, and biological factors. Illinois: The Dorsey Press.

- Torgersen, A.M., & Kringlen, E. (1978). Genetic aspects of temperamental differences in infants: a study of same sexed twins. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 17(3), 433-445.
- Van Wyk, D. (1983). Die verhouding tussen ouer en kind. Goodwood: Human en Rousseauw-Uitgewers.
- Ventura, J.N. (1982). Parent coping behaviors. Parent functioning, and infant temperament characteristics. *Nursing Research*, 31(5), 269-273.
- Ventura, J.N., & Stevenson-Hinde, M.B. (1986). Relations of mothers' and fathers' reports of infant temperament, parents' psychological functioning and family characteristics. *Merrill-Palmer Quarterly*, 32(3), 275-289.
- White, K.L. (1983). Determinants of spouse interaction: marital structure and marital happiness. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 511-518.
- Willerman, L. (1979). *The psychology of individual and group differences*. San Francisco: Freeman.
- Windle, M., & Lerner, R.M. (1984). The role of temperament in dating relationships among young adults. *Merrill-Palmer Quarterly*, 30, 163-175.
- Windle, M., Hooker, K., Lener, Z.K., East, P.L., Lerner, V., & Lerner, M. (1986). Temperament, perceived competence and depression in early and late adolescents. *Developmental Psychology*, 22(3), 384-392.
- Wolkind, S.N., & De Salis, W. (1982). Infant temperament, maternal mental state and child behavioral problems. In: temperamental differences in infants and young children. Ciba Foundations Symposiums 89. London: Pitman.

Zahr, L.C. (1984). The effect of mother and infant temperaments on their interaction. *Dissertation Abstracts International*, 45(4), 1307-B.

Zeanah, C.H., Keener, M.A., Steward, L., & Anders, T.A. (1985). Prenatal perception of infant personality: a preliminary investigation. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(2), 204-210.

BYLAE 1

MIDDELKINDERJARE TEMPERAMENTSVAELYS

(vir 8-12 jarige kinders)

Hegvik, Mc Devitt & Carey (1982).

BIOGRAFIESE DATA

Naam van kind _____ Geslag _____

Geboortedatum van kind _____ Ouderdom _____
maand dag jaar

U naam _____

Verwantskap met kind _____

Vandag se datum _____
maand dag jaarAANWYSINGS AAN OUERS

1. Daar is geen regte of verkeerde, goeie of slegte antwoorde nie, maar slegs beskrywings van u kind.
2. Baseer asseblief u beoordelings op die kind se onlangse en huidige gedrag (die laaste vier tot ses weke).
3. Beoordeel elke vraag apart. Moenie doelbewus probeer om 'n beeld van u kind te skep wat deurgaans dieselfde is nie.
4. Gebruik ekstreme beoordelings waar paslik. Probeer om nie slegs beoordelings rondom die middel van elke skaal te maak nie.
5. Beoordeel elke item vinnig. As u nie kan besluit nie, slaan die item oor en kom later daarna terug.
6. Beoordeel elke item. Omkring asseblief enige item wat u nie kan antwoord nie a.g.v. gebrek aan inligting of enige item wat nie op u kind van toepassing is nie.
7. Maak slegs gebruik van u eie indrukke en waarnemings omtrent die kind.

By ae 1 (vervolg)

Deur gebruik te maak van die onderstaande skaal, dui asseblief met 'n kruisie ("X") in die gepaste spasie aan hoe dikwels die kind se onlangse of huidige gedrag ooreenkom met die gedrag wat deur elke item beskryf word.

	Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6	
1. Hardloop om te kom waar hy/sy wil heengaan.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
2. Vermy (bly weg van, praat nie met) 'n nuwe kinderoppaser tydens hul eerste kennis= making nie.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
3. Word maklik opgewonde as hy/sy geprys word (lag, klap hande, skreeu, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
4. Frons of kla wanneer die ouer hom/haar vra om 'n werkie te doen.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
5. Merk klein veranderinge in be= lighting op (kyk bv. daarheen as ligte aangeskakel word, ver= anderinge in skadu, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
6. Verloor belangstelling in 'n nuwe speelding of speletjie dieselfde dag waarop hy/sy dit gekry het.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
7. Vind dit moeilik om besluite te neem (vra vir advies, neem lank, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
8. Ongemaklik met nat of vuil klere, wil dit dadelik uit= trek.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
9. Toon sterk reaksies (gil, skreeu, ens.) wanneer hy aan= genaam verras is.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
10. Reaksies op ouer se instruk= sies is voorspelbaar.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
11. Bly aangenaam (glimlag, ens.) selfs al is hy/sy moeg.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
12. Wanneer die telefoon of deur= klok lui terwyl u kind speel sal hy/sy onmiddellik opkyk.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

	Byna nooit	Selde	Veranderlik Gewoonlik nie	Veranderlik Gewoonlik wel	Dikwels	Byna altyd	
	1	2	3	4	5	6	
13. Gaan sonder probleme in 'n nuwe plek in (winkel, teater, speel= grond).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
14. Pas binne 'n dag of twee aan by veranderinge in roetine (ander bed-toe-gaan tyd, nuwe take ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
15. Volg elke dag dieselfde roetine na skool (versnapering-speel - aandete; speel - aandete - tuiswerk, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
16. Gelukkig en aangenaam (maklik hanteerbaar) tydens kort uitstappies in die motor of op die bus.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
17. Sal in die huis na nuwe kuier=gaste gaan.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
18. Gee aandag aan (reageer op) skielike geluide (deurklokkie, sirene) terwyl hy/sy met vriende speel.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
19. Kyk op wanneer iemand verby die deur stap.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
20. Skik binne 'n paar minute geskille met speelmaats.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
21. Doen tuiswerk totdat dit klaar is.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
22. Staar of sit rustig terwyl hy/sy moet wag (vir versnapering, beurt in speletjie, ower se aandag, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
23. Reageer op (maak bv. opmerkings oor) die temperatuur van water in die bad, swembad, ens.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
24. Toon snaakse gedrag in (het probleme om gewoon te raak aan) nuwe situasies (besoeke aan familie, nuwe speelmaats).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
25. Verloor belangstelling sodra probleme ondervind word, terwyl hy/sy aan 'n projek van sy/haar eie keuse werk	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd
26. Sal weer gedrag toon waarvoor hy/sy voorheen gestraf is.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6 Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

	Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6		
27. Buierig wanneer tereggewys word vir stoute/verkeerde gedrag.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
28. Hoeveelheid tyd wat bestee word aan die oefen van spesiale aktiwiteite wissel (is nie altyd ewe lank nie) (musiek, sport, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
29. Reageer sterk (roep, skreeu, ens.) op tergergery of plaery.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
30. Hardloop of spring wanneer met trappe op of af gaan.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
31. Spring of huppel wanneer met vriende of familie gaan stap.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
32. Lees 'n boek sonder dat aandag afgelei word wanneer die TV aan is in dieselfde kamer.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
33. Merk verskille op wanneer kossoorte of die smaak daarvan verander (nuwe tipe kos, resepte, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
34. Lag hard, skreeu, gil, ens. wanneer gelukkig is.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
35. Hou op met roetine huishoudelike take voordat hy/sy klaar is daarmee.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
36. Voedsel voorkeure (waarvan hy/sy hou of nie hou nie) wissel van dag tot dag.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
37. Klaar oor gebeure wat gedurende die dag by die skool plaasgevind het.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
38. Wanneer 'n nuwe groesaktiwiteit bygewoon moet word, wil hy/sy 'n ouer, broer of 'n suster saamhê vir meer as een keer.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
39. Bied weerstand (reageer negatief op) teen veranderinge in planne (vertraging van 'n uitstappie, vriend kan nie kom kuier nie, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd
40. Sit rustig terwyl na musiek luister.	Byna nooit	1	2	3	4	5	6	Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

	Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6
41. Soek toenadering tot (glim= lag met, praat met) vreemde= linge buite die huis, wanneer saam met ouers is.	Byna nooit					Byna altyd
42. Wanneer hy/sy een of twee keer streng gestraf is, sal hy/sy nie weer die stoute/verkeerde gedrag toon nie.	Byna nooit					Byna altyd
43. Opgewek (glimlag, neurie, ens.) terwyl hy/sy takies of tuis= werk doen.	Byna nooit					Byna altyd
44. Hou sy/haar kamer netjies en in orde.	Byna nooit					Byna altyd
45. Wil ete onderbreek om telefoon of deureklokkie te beantwoord.	Byna nooit					Byna altyd
46. Gaan voort met spel (teken, modelbou, ens.) na 'n onder= breking.	Byna nooit					Byna altyd
47. Reageer lig (frons, kyk af) wanneer daar met hom/haar geraas word.	Byna nooit					Byna altyd
48. Reageer (kyk op, gaan na ven= ster, ens.) wanneer hy/sy on= gewone geluide hoor bv. sire= nes, motor wat aankom ens.).	Byna nooit					Byna altyd
49. Kan oorreed word om nie onge= wenste gedrag te toon nie (bv. deur aandag af te lei met iets anders).	Byna nooit					Byna altyd
50. Eet maaltye stadig en stil.	Byna nooit					Byna altyd
51. Ongeruimd en maklik hanteer= baar wanneer in die oggend wakker word.	Byna nooit					Byna altyd
52. Verlaat maklik die huis of motor om op sy eie na 'n partytjie of samekoms te gaan.	Byna nooit					Byna altyd
53. Kan meer as een uur met 'n ak= tiwiteit besig bly (bou, teken, ens.).	Byna nooit					Byna altyd
54. Kom op tyd huis-toe vanaf speelmaats of ander aktiwi= teite.	Byna nooit					Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6
55.	Vermy (bly weg van, praat nie met) nuwe gaste of be- soekers wat kom kuier nie.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
56.	Maak opmerkings oor reuke (kook, rook) wanneer hy huis vir eerste keer binnekom of verlaat.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
57.	Maak harde geluide wanneer kwaad is (slaan deure toe, slaan voorwerpe, skreeu, ens.)		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
58.	Verloor binne 'n week belang- stelling om sy/haar troetel- dier, tuin, huisplantjie ens. te versorg.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
59.	Word kwaad vir speelmaats.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
60.	Houdings t.o.v. na-skoolse aktiwiteite (voortrekkers, stokperdjies, sport ens.) wissel van week tot week.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
61.	Pas stadig aan by veranderinge in etenstye (kla, nie honger nie, kannie wag nie, ens.).		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
62.	Kan niestilstaan terwyl bv. met ouers praat nie.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
63.	Traag (wag 5 minute of meer) om 'n nuwe speletjie of speel- ding uit te probeer wanneer dit die eerste keer aange- bied word.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
64.	Reageer intens/sterk (lag hard, skreeu uit, ens.) wan- neer hy/sy iets vind waarvoor hy/sy gesoek het.		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
65.	Reageer op ligte afkeuring van ouer (frons, skud kop).		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
66.	Verlê besittings (klere, speelgoed, skoolwerk, ens.).		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
67.	Vroetel as hy/sy stil moet sit (motorrit, restaurant, ens.).		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd
68.	Los projekte onklaar (teken- inge, handwerkies, ens.).		Byna nooit	1 2 3 4 5 6	Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6
<hr/>					
69.	Word nie gepla deur 'n ge= sprek in die nabyheid terwyl hy/sy 'n boek of tydskrif lees nie.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
70.	Word gepla/gekwel (reageer negatief) wanneer hy/sy akti= witeite op ouers se versoek moet verander (bv. speel. lees, ens.).		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
71.	Protesteer (frons, kla) wanneer hy/sy nie toestemming kry om by 'n vriend te gaan kuier nie.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
72.	Speel stil binnenshuise spe= letjies met vriende (leg= kaarte bou, monopoly, ens.).		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
73.	Reageer lig (effense glimlag) wanneer hy/sy 'n nuwe speel= ding of speletjie kry.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
74.	Gee aandag van die begin tot die einde, wanneer die ouer iets verduidelik.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
75.	Soek toenadering tot kinders van haar/sy eie ouderdom wat hy/sy nie ken nie.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
76.	Na 'n onderbreking gaan hy/sy terug na die taak waarmee hy/ sy besig was (werk, tuis= werk, ens.).		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
77.	Aanvaar ander kinders se reëls tydens speletjies, selfs al verskil dit van sy/haar eie.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
78.	Onthou om huiswerk te doen sonder dat hy/sy daaraan her= inner moet word.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
79.	Maklik om te hanteer (glimlag, gelukkig) as dit bedtyd is.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
80.	Oefen 'n fisiese aktiwiteit (gimnastiekvaardighede, skaats, ens.) totdat dit be= meester is.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd
81.	Glimlag of lag met nuwe vol= vasse kuiermense tuis.		Byna nooit	<u> 1 </u> <u> 2 </u> <u> 3 </u> <u> 4 </u> <u> 5 </u> <u> 6 </u>	Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

	Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6	
82. Aandag word afgelei deur huishoudelike geluide. Benodig stilte vir aktiwiteite soos tuiswerk, lees, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
83. Kom redelik maklik oor 'n groot teleurstelling (gedragsverandering vir minder as twee dae) bv. as 'n uitstappie gekanseller word, vriend verhuis, ens.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
84. Maklik hanteerbaar tydens etenstye (opgeruimd, glimlag, aangenaam).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
85. Sit rustig terwyl TV kyk of lees.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
86. 'n Aanhoudende harde geraas (sirene, ens.) pla steeds vir hom/haar nadat ander al daar aan gewoon geraak het.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
87. Hardloop wanneer in die huis inkom of uitgaan.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
88. Reageer intens wanneer sy/haar gedrag afgekeur word (skreeu, stamp voete, ens.)	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
89. Het probleme om dinge betyds te doen (huiswerk, nakom van afsprake, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
90. In 'n nuwe situasie sal hy/sy eenkant staan of net toekyk totdat seker is van hom-/haarself.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
91. Het "af" dae waartydens hy/sy buierig of omgekrap is.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
92. Wanneer na buite gaan, maak hy/sy opmerkings oor veranderinge in die temperatuur (hoe koud of warm dit is).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
93. Reageer sterk (huil of kla hard) op 'n teleurstelling of 'n mislukking.	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd
94. Is opmerkzaam en maak aanmerkings oor die tekstuur (grof, sag, glad) van materiale (klere, oppervlaktes, kleedsels, ens.).	Byna nooit	1	2	3	4	5	Byna altyd

Bylae 1 (vervolg)

Byna nooit 1	Selde 2	Veranderlik Gewoonlik nie 3	Veranderlik Gewoonlik wel 4	Dikwels 5	Byna altyd 6
<hr/>					
95.	Verlaat die tafel of wil die tafel verlaat tydens maaltye.		Byna nooit	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u>	Byna altyd
96.	Bars met 'n geraas die kamer in wanneer hy/sy binnekom.		Byna nooit	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u>	Byna altyd
97.	Hou op, voordat 'n takie waar= van hy/sy hou voltooi is.		Byna nooit	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u>	Byna altyd
98.	Het probleme om te slaap as mense in die nabyheid praat.		Byna nooit	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u>	Byna altyd
99.	Wanneer ontsteld is kan binne 'n paar minute deur ouers ge= kalmeer word.		Byna nooit	<u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u> <u> </u>	Byna altyd

Hoe moeilik is dit vir u om met hierdie kind oor die weg te kom en te hanteer?

Omkring een.

1	2	3	4	5	6
Baie moeilik	Moeilik	Effens moeilik	Effens maklik	Maklik	Baie maklik

In vergelyking met ander kinders wat u ken wat net so oud soos u kind is, hoe sal u u kind beoordeel op die volgende gebiede?
Omkring een.

- A. Aktiwiteitsvlak - die hoeveelheid fisiese bewegings gedurende daaglikse aktiwiteite.

1	2	3	4	5	6
Baie aktief	Aktief	Effens aktief	Effens onaktief	Onaktief	Baie onaktief

- B. Aanpasbaarheid - hoe moeilik of maklik u kind sy/haar gedrag kan verander na sosiaal aanvaarbare gedrag.

1	2	3	4	5	6
Baie stadig om aan te pas	Stadig om aan te pas	Effens stadig	Effens aanpasbaar	Aanpasbaar	Baie vinnig om aan te pas

- C. Toenaderingsreaksies op nuwe mense, plekke, gebeure, ens.

1	2	3	4	5	6
Geen huiwering	Baie min huiwering	Min huiwering	Matige huiwering	Huiwering	Baie huiwering

Bylae 1 (vervolg)

- D. Afleibaarheid - die effek van eksterne stimuli (geluide, reuk, ens.)

1	2	3	4	5	6
Byna nooit afgelei	Selde afgelei	Soms afgelei	Gereeld Afgelei	Dikwels afgelei	Baie dikwels afgelei

- E. Intensiteit - die hoeveelheid energie wat in 'n reaksie ingesit word ongeag of dit negatief of positief is.

1	2	3	4	5	6
Baie intens	Intens	Effens intens	Effens gematigd	Gematigd	Baie gematigd

- F. Gemoedstoestand - die hoeveelheid aangename of onaangename gevoelens wat oor die algemeen uitgedruk word.

1	2	3	4	5	6
Baie onaan aangenaam	Onaangenaam	Effens onaan aangenaam	Effens aangenaam	Aangenaam	Baie aangenaam

- G. Volharding/Deursettingsvermoë - hoekom bly u kind besig met 'n taak of aktiwiteit?

1	2	3	4	5	6
Baie deursettingsvermoë	Deursettingsvermoë	Effense deursettingsvermoë	Effense nie-deursettingsvermoë	Nie volhardend	Geen volharding

- H. Voorspelbaarheid - in watter mate is die kind se gedrag altyd dieselfde en reëlmatig?

1	2	3	4	5	6
Baie onvoorspelbaar	Onvoorspelbaar	Effens onvoorspelbaar	Effens voorspelbaar	Voorspelbaar	Baie voorspelbaar

- I. Drempels - algemene sensitiwiteit of onsensitiwiteit vir stimuli (geluide, reuke, smaak, lig, ens.).

1	2	3	4	5	6
Baie sensitief	Sensitief	Effens sensitief	Effens onsensitief	Onsensitief	Baie onsensitief

KLINIESE SIELKUNDE

GEDRAGSVRAELYS VIR KINDERS 4-16 JAAR

TYGERBERG HOSPITAAL

Kind se naam: _____
 Geslag ☐ Seun ☐ Meisie Ouderdom: _____ Ras: _____
 Vandag se datum: Mnd _____ Dag _____ Jaar _____
 Geboortedatum: Mnd _____ Dag _____ Jaar _____
 Skoolstandaard: _____

Beroep van ouers (wees asb spesifiek in u benaming, bv siviele ingenieur, hoërskoolonderwyseres, huisvrou, arbeider, verkoopsman, weermagtersant, al bly die ouer nie saam met die kind nie): _____

Beroep van vader: _____

Beroep van moeder: _____

Hierdie vorm is voltooi deur:

☐ Moeder
☐ Vader
☐ Ander (spesifiseer) _____

I Noem asb die sportsoorte wat jou kind die meeste geniet om aan deel te neem, bv swem, atletiek, rugby, fietsry, visvang, krieket, sokker.

☐ Geen
 (a) _____
 (b) _____
 (c) _____

In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom omtrent hoeveel tyd spandeer hy aan elkeen?

Weet nie Minder as Gemiddeld Meer as
 gemiddeld gemiddeld
☐ ☐ ☐ ☐

In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom hoe vaar hy/sy in die sportsoorte?

Weet nie Ondergemiddeld Gemiddeld Bogemiddeld
☐ ☐ ☐ ☐

II Noem asb, behalwe sportsoorte, jou kind se gunsteling stokperdjies, aktiwiteite en speletjies, bv seëls, poppe, boeke, klavier, kuns, sang ens (sluit nie TV in die).

☐ Geen
 (a) _____
 (b) _____
 (c) _____

In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom omtrent hoeveel tyd spandeer hy aan elkeen?

Weet nie Minder as Gemidd. Meer as
 gemiddeld gemiddeld
☐ ☐ ☐ ☐

In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom hoe vaar hy/sy in elkeen?

Weet nie Ondergemiddeld Gemiddeld Bogemiddeld
☐ ☐ ☐ ☐

III Noem asb enige organisasie, klub, span of groep waaraan u kind behoort.

☐ Geen
 (a) _____
 (b) _____
 (c) _____

In vergelyking met ander kinders hoe aktief is hy/sy in elk?

Weet nie Passief Gemiddeld Aktief
☐ ☐ ☐ ☐

IV Noem asb enige take of huislike werkies In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom hoe goed verrig hy/sy die take?
wat u kind moet verrig, bv koerantafle=
wering, kyk na kinders, bed opmaak, ta=
fel dek.

	Geen	Weet nie	Ondergemiddeld	Gemiddeld	Bogemiddeld
(a) _____	☐	☐	☐	☐	☐
(b) _____	☐	☐	☐	☐	☐
(c) _____	☐	☐	☐	☐	☐

V Omtrent hoeveel goeie vriende het u kind? ☐ Geen ☐ Een ☐ Twee of drie ☐ Vier of meer
Omtrent hoeveel keer per week is jou kind met hulle? ☐ Minder as een ☐ Een of twee ☐ Drie of meer

VI In vergelyking met ander kinders van dieselfde ouderdom hoe goed

- (a) Kom jou kind oor die weg met sy/haar broers en susters?
(b) Tree hy/sy op teenoor sy/haar ouers?
(c) Kom jou kind oor die weg met ander kinders?
(d) Spel en werk hy/sy by hom/haarself?

Slegter	Dieselfde	Beter
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐

VII 1. Huidige skoolvordering vir kinders 6 jaar of ouer:

☐ Woon nie skool by nie.

Druip Ondergemiddeld Gemiddeld Bogemiddeld

- (a) Lees
(b) Skrif
(c) Wiskunde
(d) Spel

☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐

Ander akademiese vakke, bv geskiedenis, wetenskap,
tweede taal, aardrykskunde

- (e) _____
(f) _____
(g) _____

☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐

VII 2. Is u kind in 'n aanpassings/spesiale klas?

☐ Nee ☐ Ja - spesifiseer tipe

VII 3. Moes u kind ooit 'n standaard herhaal?

☐ Nee ☐ Ja - watter standard en rede

VII 4. Het u kind enige akademiese- of ander probleme op skool?

☐ Nee ☐ Ja - beskryf asseblief

Wanneer het die probleme begin?

Is die probleme al opgelos?

☐ Nee ☐ Ja - wanneer?

Bylae 2 (vervolg)

VIII Hieronder is 'n lys van items wat kinders beskryf. Merk asseblief die 2 indien die item u kind se gedrag huidig en die laaste ses maande beskryf en indien dit baie waar is of meestal waar is. Merk 1 indien die item enigsins of soms van toepassing op u kind is. Indien die item nie van toepassing op u kind is nie merk dan 0. Beantwoord asseblief alle items so goed soos u kan al blyk dit dat sommige nie van toepassing op u kind is nie.

0 = Onwaar (sover dit u kennis aangaan)

1 = Enigsins of soms waar

2 = Baie waar of meestal waar

0 1 2 1. Gedrag/optrede te jonk vir sy/haar ouderdom.

0 1 2 2. Allergie (beskryf): _____

(16)

0 1 2 3. Redekawel/argumenteer baie.

0 1 2 4. Asma.

0 1 2 5. Gedrag soos teenoorgestelde geslag .

0 1 2 6. Ontlasting nie in toilet nie.

0 1 2 7. Spog/grootpratersy/windmakerig.

0 1 2 8. Kan nie konsentreer nie/kan nie lank aandag bepaal op iets nie.

(20)

VIII

Bylae 2 (vervolg)

- 0 1 2 9. Ondervind probleme om gedagtes weg te kry van sekere onderwerpe: _____
-
- 0 1 2 10. Kan nie stil sit nie, is rusteloos of hiperaktief. (25)
- 0 1 2 11. Klou vas aan volwassenes, is te afhanklik.
- 0 1 2 12. Kla oor alleenheid.
- 0 1 2 13. Verward of blyk afwesig te wees.
- 0 1 2 14. Huil baie.
- 0 1 2 15. Wreed teenoor diere. (30)
- 0 1 2 16. Wreeddaardig, afknouerig of gemeen teenoor ander.
- 0 1 2 17. Dagdroom of verdwaal in sy/haar eie gedagte-wêreld.
- 0 1 2 18. Beseer opsetlik hom/haarself of poog selfmoord.
- 0 1 2 19. Eis/dring aan op baie aandag.
- 0 1 2 20. Verniel sy/haar eie besittings. (35)
- 0 1 2 21. Verniel sy/haar gesin en ander kinders se besittings.
- 0 1 2 22. Ongehoorsaam tuis.
- 0 1 2 23. Ongehoorsaam by die skool.
- 0 1 2 24. Eet nie goed nie.
- 0 1 2 25. Kom nie oor die weg met ander kinders nie. (40)
- 0 1 2 26. Glyk dat sy/hy nie skuldig voel na wangedrag nie.
- 0 1 2 27. Maklik jaloers.
- 0 1 2 28. Eet of drink dinge wat nie kos is nie (beskryf): _____
-
- 0 1 2 29. Vrees reaksie ten opsigte van bv diere, situasies of ander plekke, bo en behalwe die skool (beskryf):
-
- 0 1 2 30. Vrees skoolgaan. (45)
- 0 1 2 31. Vrees dat hy/sy mag iets dink of doen wat sleg is.
- 0 1 2 32. Voel hy/sy perfek moet wees.
- 0 1 2 33. Kla/voel dat iemand vir hom/haar omgee/liefhet nie.
- 0 1 2 34. Voel ander is uit om hom/haar leed aan te doen.
- 0 1 2 35. Voel minderwaardig of waardeloos. (50)
- 0 1 2 36. Kry maklik seer, is ongeluksvoël.
- 0 1 2 37. Gereeld in bakleiery betrokke.
- 0 1 2 38. Word baie geterg.
- 0 1 2 39. Is maats met kinders wat dikwels in die moeilikheid beland.
- 0 1 2 40. Hoor geluide wat nie bestaan nie (beskryf): _____
-
- (55)

VIII

- 0 1 2 41. Impulsief; dink nie voor hy/sy iets doen nie.
 0 1 2 42. Geniet dit om alleen te wees.
 0 1 2 43. Vertel leuens of is oneerlik.
 0 1 2 44. Byt sy/haar naels.
 0 1 2 45. Senuweeagtig; oorgevoelig of gespanne. (60)
 0 1 2 46. Senuweeagtige bewegings of trekkings (beskryf): _____

- 0 1 2 47. Nagmerries.
 0 1 2 48. Ongewild by ander kinders.
 0 1 2 49. Hardlywig; min opelyf.
 0 1 2 50. Te angstig of vreesagtig. (65)
 0 1 2 51. Voel duiselig.
 0 1 2 52. Voel te skuldig.
 0 1 2 53. Ooreet.
 0 1 2 54. Oormoeg.
 0 1 2 55. Oorgewig. (70)
 56. Fisiese probleme met geen bekende mediese oorsaak;
 0 1 2 (a) Pyne.
 0 1 2 (b) Hoofpyne.
 0 1 2 (c) Naarheid, voel siek.
 0 1 2 (d) Probleme met sy/haar oë (beskryf): -- _____

- 0 1 2 (e) Veluitslag of ander velprobleme. (15)
 0 1 2 (f) Maagpyne of maagkrampe.
 0 1 2 (g) Braking.
 0 1 2 (h) Ander (beskryf): _____

- 0 1 2 57. Fisiese aanvalle op mense.
 0 1 2 58. Krap neus, vel of ander gedeeltes van die liggaam (beskryf): _____

- 0 1 2 59. Speel in openbaar met eie geslagsorgane. (80)
 0 1 2 60. Speel te veel met eie geslagsorgane. (16)
 0 1 2 61. Swak skoolvordering.
 0 1 2 62. Swak koördinasie, lomp.
 0 1 2 63. Verkies om met ouer kinders te speel. (20)
 0 1 2 64. Verkies om met jonger kinders te speel.
 0 1 2 65. Weier om te praat.

VIII

- 0 1 2 66. Herhaal sekere handelinge/dade gedurig; kompulsies (beskryf): _____
- 0 1 2 67. Hardloop weg van die huis af. _____
- 0 1 2 68. Gil baie. _____ (25)
- 0 1 2 69. Geheimsinnig, hou baie vir haar/homself. _____
- 0 1 2 70. Sien dinge wat nie daar is nie (beskryf): _____
- 0 1 2 71. Selfbewus of maklik verles. _____
- 0 1 2 72. Steek vure aan die brand. _____
- 0 1 2 73. Seksuele probleme (beskryf): _____
- 0 1 2 74. Pronk, trek aandag of grampmaker. _____ (30)
- 0 1 2 75. Skaam of skugter/inkennig. _____
- 0 1 2 76. Slaap minder as ander kinders. _____
- 0 1 2 77. Slaap meer as ander kinders tydens die dag en/of die nag (beskryf): _____
- 0 1 2 78. Besmeer of speel met ontlasting. _____ (35)
- 0 1 2 79. Spraakprobleem (beskryf): _____
- 0 1 2 80. Staar uitdrukkingloos. _____
- 0 1 2 81. Steel by die huis. _____
- 0 1 2 82. Steel buite die huis. _____
- 0 1 2 83. Gaar voorwerpe op wat hy/sy nie benodig nie (beskryf): _____
- 0 1 2 84. Eienaardige gedrag (beskryf): _____ (40)
- 0 1 2 85. Eienaardige idees/gedagtes (beskryf): _____
- 0 1 2 86. Hardkoppig, nors of geïrriteerd. _____
- 0 1 2 87. Skielike gemoeds- of gevoelensveranderinge. _____
- 0 1 2 88. Gereeld nukkerig of dikmond. _____ (45)
- 0 1 2 89. Agterdogtig. _____
- 0 1 2 90. Vloek en vuil taal. _____

VIII

- 0 1 2 91. Praat oor hom/haarself doodmaak.
 0 1 2 92. Praat of wandel in haar/sy slaap (beskryf): _____

 0 1 2 93. Praat te veel (50)
 0 1 2 94. Terg baie/skeer die gek baie.
 0 1 2 95. Woedeuitbarstings of vinnige humeur.
 0 1 2 96. Dink te veel oor seks.
 0 1 2 97. Dreig mense.
 0 1 2 98. Suig haar/sy duim. (55)
 0 1 2 99. Behep met netjiesheid en higiëne.
 0 1 2 100. Slaapprobleme (beskryf): _____

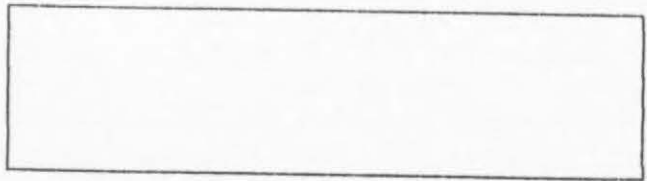
 0 1 2 101. Stokkiesdraai of wegbly van die skool af.
 0 1 2 102. Passief, traag of gebrekkige energie.
 0 1 2 103. Ongelukkig, treurig of terneergedruk. (60)
 0 1 2 104. Ongewoon luidrigtig.
 0 1 2 105. Gebruik alkohol of dwelmmiddels (beskryf): _____

 0 1 2 106. Vandalisme.
 0 1 2 107. Maak hom/haarself nat tydens die dag.
 0 1 2 108. Maak die bed nat. (65)
 0 1 2 109. Kerm.
 0 1 2 110. Wil graag lid van die teenoorgestelde geslag wees.
 0 1 2 111. Teruggetrokke/raak nie by ander betrokke nie.
 0 1 2 112. Bekommerd.
 0 1 2 113. Skryf asseblief enige probleem neer wat u kind het wat nie hierbo genoem is nie: _____
 0 1 2 _____
 0 1 2 _____
 0 1 2 _____ (70)

Maak asseblief seker dat u alle items beantwoord het.
 Onderstreep dié waaroor u besorgd is.

BYLAE 3

TYGERBERG HOSPITAAL : KINDERPSIGIATRIE

**FAMILY
ASSESSMENT
DEVICE**

VERSION 3

Nathan B. Epstein, M.D.
Lawrence M. Baldwin, Ph.D.
Duane S. Bishop, M.D.

The Brown University/Butler Hospital Family Research Program
Butler Hospital
345 Blackstone Boulevard
Providence, Rhode Island 02906

In Afrikaans vertaal deur dr A M van Zyl, MB.ChB. M.Med, Universiteit van Stellenbosch
Terugvertaal in Engels deur mnr L Vlok, M.A, Universiteit van Stellenbosch

DATUM AFGENEEM :

ROL IN GESIN :

IDENTIFIKASIEKODE OF VAN :

AFNEMER :

Bylae 3 (vervolg)

FAMILY ASSESSMENT DEVICE

Brown/Butler Family Research Program

INSTRUKSIES

Hierdie boekie bevat 'n aantal stellings omtrent gesinne. Lees asseblief elke sin deeglik en besluit hoe goed dit u eie gesin beskryf. U moet antwoord soos u u gesin sien.

Vir elke beskrywing is daar vier (4) moontlike antwoorde, nl.:

Stem sterk saam (SS)

Merk "SS" as u voel die stelling beskryf u gesin baie akkuraat.

Stem saam (S)

Merk "S" as u voel die stelling beskryf u gesin in die algemeen.

Verskil (V)

Merk "V" as u voel die stelling beskryf nie in die algemeen nie.

Verskil sterk (VS)

Merk "VS" as u voel die stelling beskryf u gesin glad nie.

Die vier response verskyn onder elke beskrywing só:

41. Ons is nie tevrede met enigiets behalwe perfeksie nie.

_____ SS

_____ S

_____ V

_____ VS

Die antwoordspasie vir stelling 41 lyk so. Vir elke stelling in die boekie is daar so 'n spatie daaronder. Moenie aandag gee aan die blanko spatie aan die regterkant van die antwoordspatie nie. Dit is vir kantoorgebruik.

Probeer om nie te lank te dink oor elke stelling nie. Antwoord so gou en so eerlik as wat u kan. As u 'n probleem het met een van die stellings, antwoord volgens u eerste reaksie. Antwoord asseblief elke beskrywing en merk al u antwoorde in die spatie aangedui onder elke beskrywing.

Bylae 3 (vervolg)

1. Beplanning van gesinsaktiwiteite is moeilik omdat ons mekaar misverstaan.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
2. Ons los die meeste alledaagse probleme in en om die huis op.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
3. As iemand ontsteld is, weet die ander gesinslede hoekom.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
4. Indien jy iemand vra om iets te doen, moet jy nagaan dat hulle dit gedoen het.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
5. As iemand in die moeilikheid is, raak die ander gesinslede té betrokke.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
6. In krisistye kan ons na mekaar gaan vir ondersteuning.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
7. Ons weet nie wat om te doen as 'n noodsituasie ontstaan nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
8. Soms raak goed wat ons nodig het, op.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
9. Ons is huiwerig om ons liefde vir mekaar te wys.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
10. Ons maak seker dat lede hul verantwoordelikhede in die gesin nakom.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
11. Ons kan nie met mekaar praat oor die hartseer wat ons voel nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
12. Ons handel gewoonlik op ons besluite rakende probleme.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS

Bylae 3 (vervolg)

13. Mens kry net die ander se aandag as iets vir hulle belangrik is.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
14. Jy kan nie aflei hoe h persoon voel uit dit wat hulle sê nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
15. Gesinstake word nie genoeg verdeel nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
16. Individue word aanvaar vir wat hulle is.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
17. Jy kan maklik wegkom met verbreking van reëls.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
18. Mense praat reguit in plaas daarvan om skimpe te gooi.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
19. Sommige van ons reageer net nie emosioneel nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
20. Ons weet wat om te doen in h noodsituasie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
21. Ons vermy dit om ons vrese en kommer te bespreek.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
22. Dit is moeilik om met mekaar oor teer gevoelens te praat.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
23. Ons het probleme om ons rekenings te betaal.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS
24. Nadat ons gesin probeer het om h probleem op te los, bespreek ons dit gewoonlik om te kyk of dit gewerk het of nie.
☐ SS ☐ S ☐ V ☐ VS

Bylae 3 (vervolg)

25. Ons is té selfgerig.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
26. Ons kan ons gevoelens aan mekaar openbaar.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
27. Ons het geen duidelike verwagtinge oor toiletgewoontes nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
28. Ons wys nie ons liefde vir mekaar nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
29. Ons praat direk met mense, eerder as deur tussengangers.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
30. Elkeen van ons het spesifieke take en verantwoordelikhede.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
31. Daar is baie kwadegevoelens in die gesin.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
32. Ons het reëls oor die slaan van mense.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
33. Ons raak betrokke met mekaar, slegs as iets ons interesseer.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
34. Daar is min tyd om persoonlike belangstellings na te streef.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
35. Ons sê dikwels nie wat ons bedoel nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
36. Ons voel aanvaar vir wat ons is.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS

Bylae 3 (vervolg)

37. Ons toon belangstelling in mekaar wanneer ons self iets daaruit kan wen.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
38. Ons los die meeste emosionele probleme op wat voorkom.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
39. Teerheid kom ná ander sake in die gesin.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
40. Ons bespreek wie huishoudelike sake doen.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
41. Om besluite te neem is 'n probleem in ons gesin.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
42. Ons gesin wys belangstelling in mekaar slegs as hulle iets daaruit kan kry.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
43. Ons is openlik met mekaar.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
44. Ons hou nie by enige reëls of standaarde nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
45. As mense gevra word om iets te doen, moet hulle herinner word.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
46. Ons kan besluite neem oor hoe om probleme op te los.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
47. As reëls verbreek word, weet ons nie wat om te verwag nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
48. Alles word aanvaar in ons familie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS

Bylae 3 (vervolg)

49. Ons wys teerheid.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
50. Ons pak probleme aan wat gevoelens raak.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
51. Ons kom nie goed met mekaar klaar nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
52. Ons praat nie met mekaar as ons kwaad is nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
53. Ons is in die algemeen ontevrede oor die gesinstake wat ons moet doen.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
54. Hoewel ons dit goed bedoel, meng ons te veel in met mekaar se lewens.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
55. Daar is reëls oor gevaarlike situasies.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
56. Ons neem mekaar in die vertroue.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
57. Ons huil openlik.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
58. Ons het nie bevredigende vervoer nie.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
59. As ons nie hou van wat iemand gedoen het nie, sê ons dit vir hulle.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS
60. Ons probeer aan verskillende maniere dink om probleme op te los.
 ____ SS ____ S ____ V ____ VS

Bylae 4 (vervolg)

6) Tevrede met die tipe ouer wat my man is

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

7) Van mening dat my man "aan my kant" is

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

8) Tevrede met ons gesamentlike ontspanningstye (uitstappies, sport, vakansies, ens.)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

9) Ek stem basies saam met my man se lewensuitkyk (bv. waardes, houdings, godsdienstige oortuigings, politiek, ens.)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

10) Oor die algemeen tevrede met die manier hoe my man optree teenoor lede van sy eie gesin (ouers, broers, susters)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

11) Tevrede met die manier hoe my man optree teenoor lede van my gesin (ouers, broers, susters)

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

12) Tevrede met my man se gewoontes, houdings en voorkoms oor die algemeen

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

Tevrede

Gedeeltelik
JA/NEE

Ontevrede

BYLAE 5

HUWELIKSTEVRDENHEIDSVRAELYS

VOLTOOI DEUR VADER

NAAM:

U samewerking word waardeur en wees verseker dat alle inligting streng vertroulik hanteer en slegs vir navorsingsdoel-eindes gebruik sal word.

Maak asseblief gebruik van die onderstaande stellings en skale om u huidige gevoelens teenoor u eggenoot of huwelik aan te dui.

Trek 'n kruisie deur die nommer wat u meen u huidige gevoelens die beste weerspieël.

EK IS:

- 1) Tevrede met die hoeveelheid kommunikasie wat daar tussen ons is

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede										Ontevrede

- 2) Tevrede oor ons gesamentlike vriende

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede										Ontevrede

- 3) Tevrede met die seksuele aspek van ons huwelikslewe

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede										Ontevrede

- 4) Tevrede met die manier hoe ons ons finansies hanteer

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede										Ontevrede

- 5) Tevrede met die hoeveelheid tyd wat my vrou by die werk en tuis spandeer

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede										Ontevrede

Bylae 5 (vervolg)

- 6) Tevrede met die tipe ouer wat my vrou is

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 7) Van mening dat my vrou "aan my kant" is

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 8) Tevrede met ons gesamentlike ontspanningstye (uitstappies, sport, vakansies, ens.)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 9) Ek stem basies saam met my vrou se lewensuitkyk (bv. waardes, houdings, godsdienstige oortuigings, politiek, ens.)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 10) Oor die algemeen tevrede met die manier hoe my vrou optree teenoor lede van haar eie gesin (ouers, broers, susters)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 11) Tevrede met die manier hoe my vrou optree teenoor lede van my gesin (ouers, broers, susters)

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

- 12) Tevrede met my vrou se gewoontes, houdings en voorkoms oor die algemeen

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Tevrede	Gedeeltelik JA/NEE	Ontevrede
---------	-----------------------	-----------

Vader se naam : _____

Moeder se naam : _____

Kind se naam : _____

Kind se geboortedatum: Mnd—Dag—Jaar—

Vandag se datum : Mnd—Dag—Jaar—

Dui aan wie dié vraelys beantwoord het:

Moeder	☐
Vader	☐

Hieronder is opmerkings oor u gevoelens en houdings oor die dissiplinering van u kind. Daar bestaan vier kategorieë van response vir elke opmerking. Merk asseblief met 'n sirkel om die toepaslike nommer die een wat u houding die beste beskryf:

- 1 = Stem tenvolle saam en tree altyd só op.
- 2 = Stem meestal saam en tree só op.
- 3 = Stem nie saam nie en tree nie só op nie.
- 4 = Stem glad nie saam nie en tree nooit só op nie.

- 215
- 1 2 3 4 1. Kinders behoort nie met hul ouers te argumenteer nie.
 - 1 2 3 4 2. Wanneer ouers onthaal, behoort kinders gesien en nie gehoor te word nie.
 - 1 2 3 4 3. Ferm en streng dissipline lei tot 'n sterk karakter later in die lewe.
 - 1 2 3 4 4. Vroeër speen en toilet-opvoeding is belangrik in die voorbereiding van 'n kind vir die lewe.
 - 1 2 3 4 5. 'n Kind behoort om sy eie onthalwe gedwing te word om op skool te prestee.
 - 1 2 3 4 6. Ouers behoort hul kinders toe te laat om geheime te hê sonder om dit met hul ouers te deel nie.
 - 1 2 3 4 7. In die opvoeding van kinders is baie dissipline noodsaaklik.
 - 1 2 3 4 8. Kinders behoort nie toegelaat te word om hul speelgoed in die huis rond te laat lê nie.
 - 1 2 3 4 9. 'n Goeie ouer behoort nooit vir sy kinders kwaad te word nie.
 - 1 2 3 4 10. 'n Weldeurdatge stel reëls is 'n slegter gids as gevoelens in die opvoeding van 'n kind.
 - 1 2 3 4 11. Jaloesie onder broers en susters is 'n algemene verskynsel.
 - 1 2 3 4 12. 'n Ouer behoort sy kind die gevoel te gee dat hy (ouer) amper alles weet.
 - 1 2 3 4 13. Ouers behoort hul kinders deurentyd dop te hou.
 - 1 2 3 4 14. Kinders behoort die reg te hê om net vir die genot daarvan 'n gemors te kan maak.
 - 1 2 3 4 15. Dit is nie raadzaam dat ouers hul foute aan hul kinders erken nie.
 - 1 2 3 4 16. 'n Goeie ouer hou soms nie van sy kind nie.
 - 1 2 3 4 17. Kinders behoort baie vryheid te geniet.
 - 1 2 3 4 18. 'n Bietjie van die natuurlike wreedheid in kinders behoort van hulle weggeneem te word.
 - 1 2 3 4 19. Kinders hê die reg om te speel met wie hulle verkies.
 - 1 2 3 4 20. Daar moet toegelaat word dat 'n kind nou en dan vuil word.